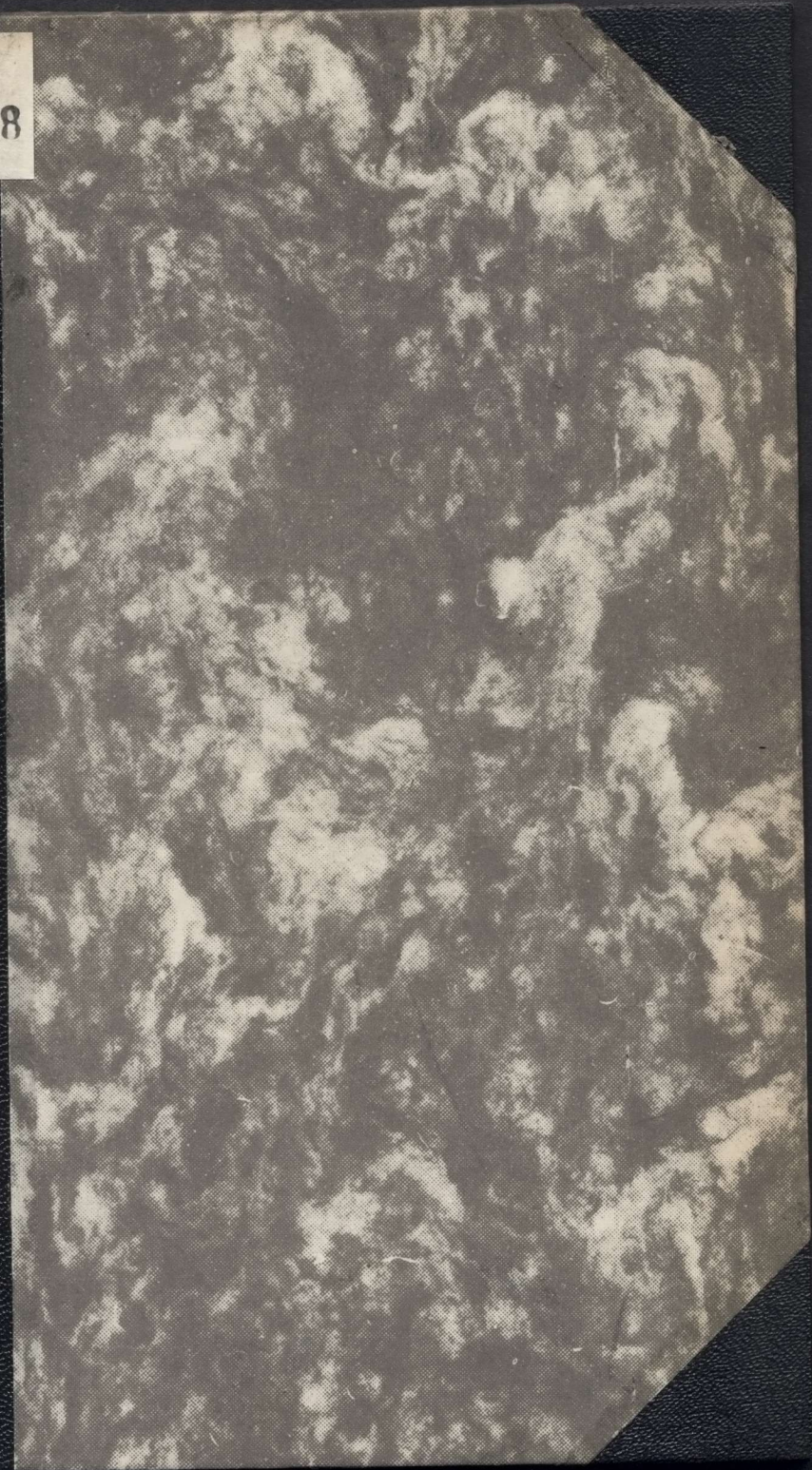
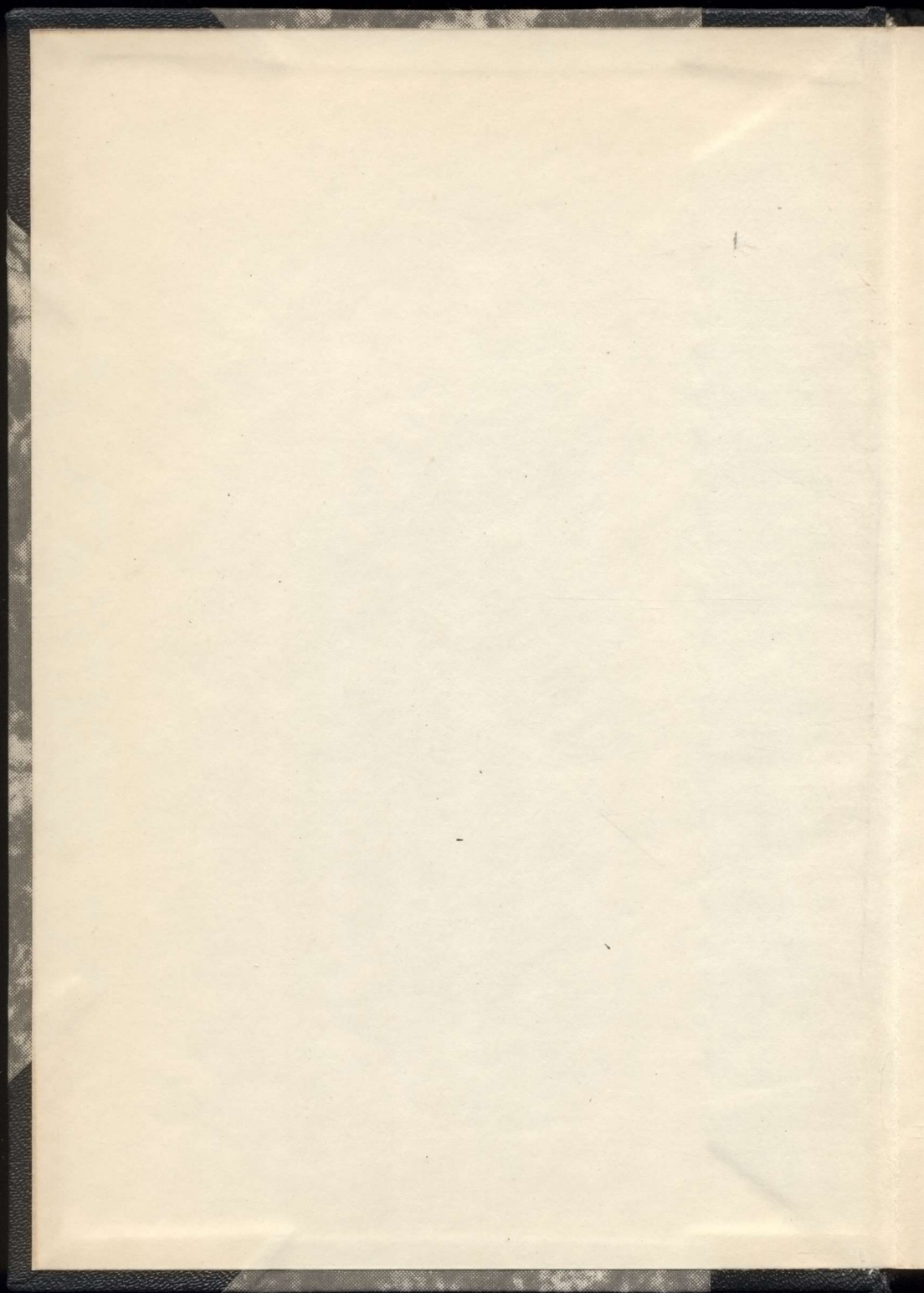

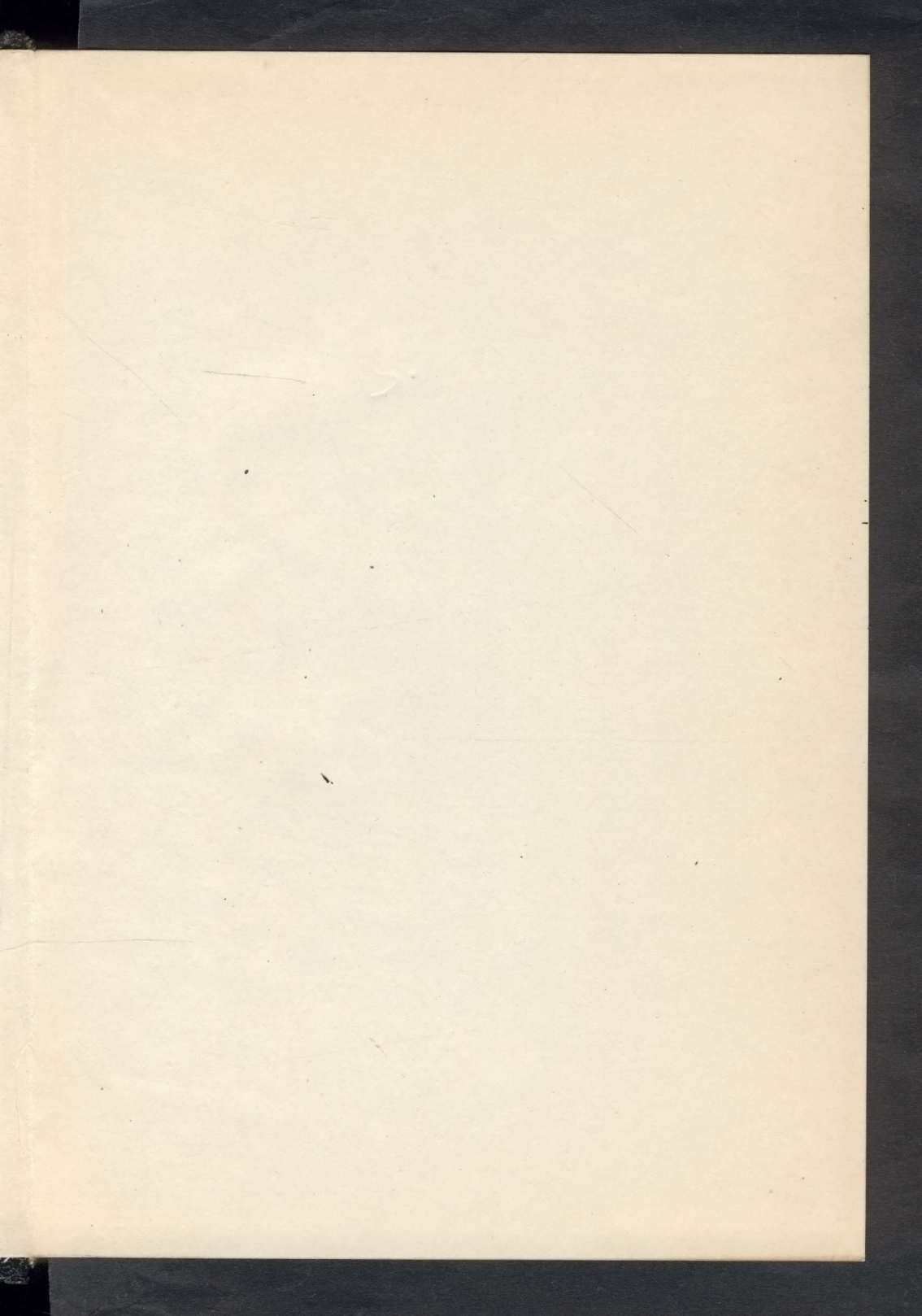
818918

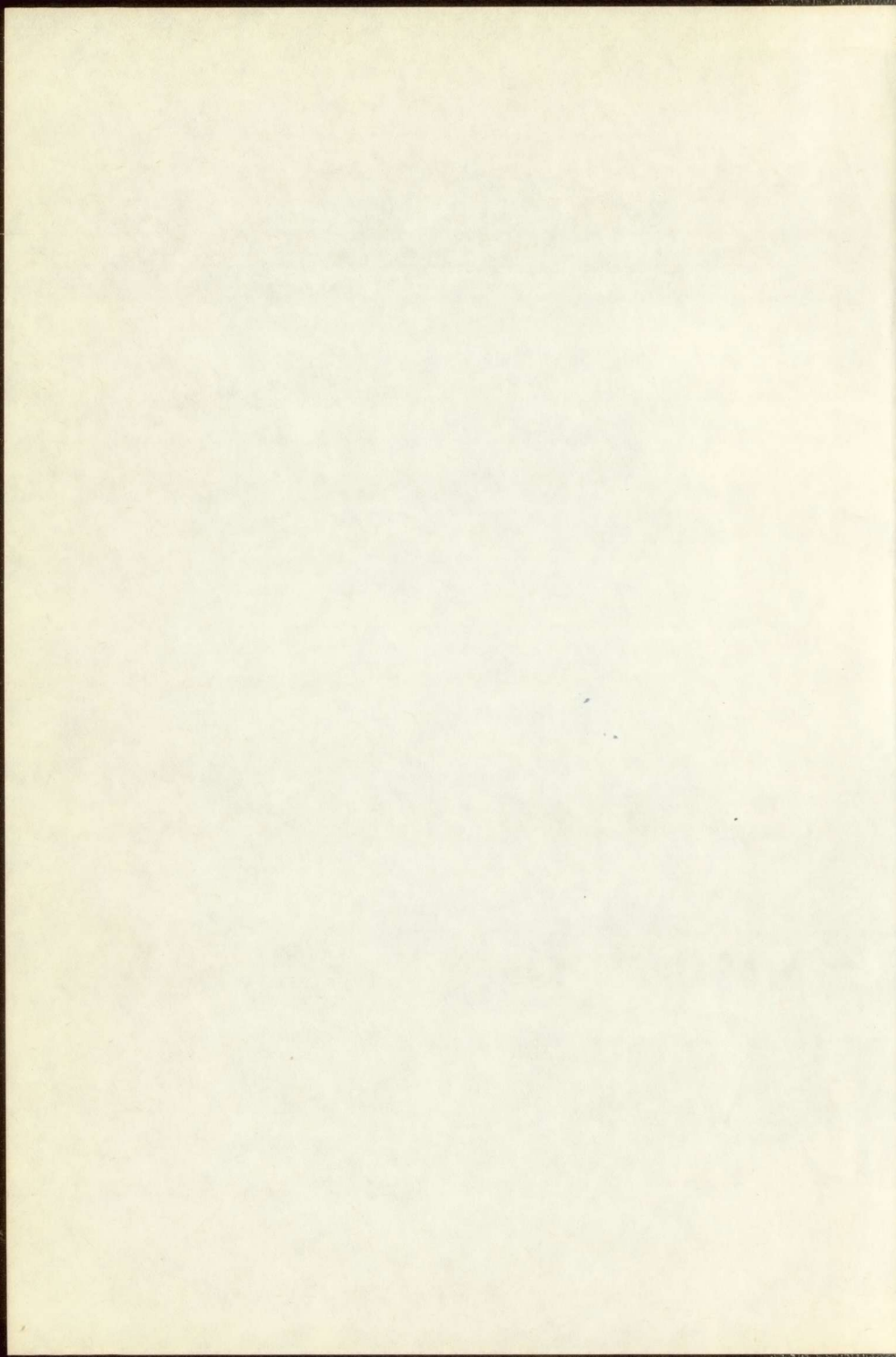
Ferenc Herceg

EVERSTIN

testár

FERENC HERCZEG

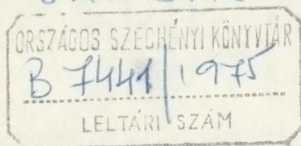
EVERSTIN TYTÄR

KUSTANNUS OY MANTERE
HELSINKI

818.918

EVERSTIN TYTÄR

ALKUTEOKSEN NIMI:

SIMON ZSUZSA

UNKARIN KIELESTÄ SUOMENTANUT

HELGA NUORPUU

LAHTI 1947

ESAN KIRJAPAINO OY.

I.

Sándor Orlay oli iltapäivällä saanut äänestyspiiristään sähkeen: hän ei ollut tullut valituksi uusintavaaleissa.

Hän oli oikeastaan jo moniaita päiviä tietänyt, että näin tulisi käymään, ja paha aavistus oli saanut hänet pysyttelemään poissa äänestyspiiristä, mutta siitä huolimatta hän oli viime hetkeen asti luottanut kevytmielisten ihmisten tapaan sattumaan.

Edellisenä yönä hän oli jälleen nähnyt erikoista unta. Hän oli uneksirut makaavansa omassa vuoteessaan ja näkevänsä keltaisen valon, minkä ikkunan takana oleva kaasulamppu loi pimeään makuuhuoneen kattoon. Hän maaka ikävystyneenä, joutilaisuudesta väsynein jäsenin, sydämessään kylmä pimeä surumielisyys. Mutta hänen aivoissaan pyörivät hitaasti, töksähdellen epämieluisat ajatukset, kuin epäkunnossa olevan koneen hammasrattaat. Jossakin hyvin kaukana maanalaisessa kammiossa lepää kapeakasvoinen nuori nainen arkussa ikävystyneenä ja murheellisenä, kuten hän, pitkästä lepäämisestä murtunein jäsenin, synkät ajatukset kiduttaen hänen kuolleita aivoparkkojaan. Se on hänen vaimonsa, jonka hän saattoi hautaan viisi vuotta sitten. Ruumisarkku on läpinäkyvä kuin lasi, ja siinä oleva ruumis näyttää — pitkän etäisyyden vuoksi — kuin lapsen ruumiilta, mutta Orlay näkee silti selvästi hautakammion sarastavassa valkeassa valossa vaimonsa kasvoilla levottoman tuskaisen ilmeen. Kumpikaan ei puhu

mitään, mutta kumpikin tuntee, että toinen ymmärtää toisen ajatukset.

Nainen puheltee kuin itsekseen: — Jälleen lainaa, yhä uusia pankkilainoja... Milloin sinä oikein alat ajatella velkojen kuolettamista? Sinä et ajattele mitään, sinä lainaat vain rahaa kortinpeluuseen ja vaaleihin... Et ajattele lastakaan, eikä Liza-tätikään huolehdi hänestä... Minä en voi sitä tehdä, koska olen kuollut... Ja pehtorikin varastaa!

Orlay yrittää rauhoitella vaimoaan.

— Tästä lähtien tulee kaikki järjestymään toisin. Matkustan kotiin ja järjestän tilan asiat kuntoon. Pehtorin minä ajan pois, ja lapsestakin tulen huolehtimaan. Pystytän myös kauniin kiven haudallesi ja jätän kaiken politiikkoimisen silleen...

Vaimo vastaa surullisesti: — Olisi hyvä, jos tekisit siten, mutta sinä vain lupaillet, etkä kuitenkaan tee...

Moniaita vuosia sitten he olivat täten samalla tavoin hiljaisesti kinastelleet keskenään yöllä, makuuhuoneessa. Silloin hän oli luvannut uuden leningin vaimolleen. Vaimonsa kuoleman jälkeen Orlay oli saanut tottua näihin uniin, jotka toistuivat yöstä toiseen, ja joissa hän puolusteli omaa poroporvarillista omaatuntoaan verensä herraskaisella kevytmielisyydellä.

Vaimo puhui tälläkin kertaa vain sitä, minkä Orlay itsekin tiesi: hän ei saisi enää jatkaa entisiä elintapojaan. Noita herraskaisia kevytmielisiä elintapojaan, jotka olivat alkaneet hänen leskeksi jouduttuaan, ja johon hänen edustajaehdokkuutensa oli niin mieluksena tekosyynä. Hän olisi jo aikoja sitten lopettanut nuo tuollaiset elintavat, ellei hänen henkinen laiskuutensa, jonka hän oli imenyt itseensä kerran hienon sikarinsavun yhteydessä, olisi herpaannuttanut hänen tahdonvoimaansa. Hänen oli täytynyt epäonnistua vaaleissa, jotta hän pääsisi oman tahtonsa herraksi.

Seuraavana päivänä hän sanoi päättävästi kerhossa, jossa häntä sääliteltiin ja yriteltiin rohkaista:

— Olen saanut kyllikseni politiikasta. Lähden nyt kotiin talonpojaksi.

Häntä säälitettiin. Poliitiikan alalla ei häneen kylläkään suhtauduttu niin erikoisen vakavasti, mutta sen sijaan sitä vakavammin seurapiireissä. Niin vakavasti kuin Budapestissä yleensä suhtaudutaan kaksineljäntävuotiaaseen leskimieheen, joka on kansanedustaja, ajaa omalla valjakollaan ja käy syksyisin metsästävässä omalla maatilallaan.

Parin kolmen päivän kuluttua Orlay sitten matkusti kotiin Köllöväriin.

Kun ajoneuvot, jotka olivat aamuvarhaisella häntä vastassa laivarannassa hänen saapuessaan höyrylaivalla, ennättivät kauppalan tulliportille, näki Orlay edessään esiisiensä maatilaa. Puutarhan muurit, joista rappaus oli karissut, loputtoman pitkän ladon ja vanhan asuinrakennuksen. Puutarhan ryhmyisten akaasioitten lehvistössä piti-vät varpuset tavanomaisia äänekkäitä käräjiään, talon ikkunain alla oleva oja oli nytkin täynnä olkia ja särkyneitten astiain palasia. Porttisillalta saattoi nähdä pitkältä kauppalan kaartuvaa pääkatua, aina pappilaan asti, jossa juuri parhaillaan lehmälauma liikehti laiskasti. Viinimäen takaa esiin sukeltautuva aurinko kultasi lehmänsarvien yläpuolella leijailevan pölypilven.

Orlayn tilan päärakennus, vaikkapa se ei olisi ollutkaan niin laiminlyödyssä tilassa, oli epämiellyttävän, melkeinpä häijyn synkän näköinen. Pozsonyi, työnjohtaja, joka oli rakennuttanut sen kahdeksankymmentä vuotta sitten, oli tietämättään rapannut tiilien väliin oman mielenlaatusensa. Tuo saksalainen oli varmaan ollut kerskaileva, itse-käs ja ehkäpä lisäksi häijykin, mutta joka tapauksessa typerä. Kolkot seinät kuvastivat itsekkyyttä ja typeryyttä, samaten toisistaan etäällä olevat suhteettoman pienet ikku-

nat. Ja hänen viekkauttaan kuvastivat kaksi pyöreätä vaativaa valeikkunaa valtavan porttiholvin yläpuolella.

Yhteenkokoontunut palvelusväki odotti isäntäänsä kuis-tin edustalla. Orlay selvittikin välit heti pehtorin kanssa.

— Tästä lähtien tulevat tavat muuttumaan. Minä tulen itse huolehtimaan pehtorin tehtävistä, ja jos yksi ainoakin kauranjyvä häviää käsienne kautta, niin kiskon sen teidän nahastanne. Sillä te olette varkaita kaikki. Te, János-isäntä, ette ole varas, te olette vain aasi...

Hän sulki oven jälkeensä, vaihtoi pukua ja lähti sitten kuljeskelemaan talossa sinne tänne. Hän pysähtyi arki-huoneessa ja katseli vuoron perään kaikkia kolmea sei-nällä riippuvaa taulua. Tuo teräväviiksinen vihaisen näköi-nen unkarilainen oli hänen isänsä, tuo säikähtyneen näköi-nen nainen hänen äitinsä. Vanha isäukko katseli nyt vä-hintään yhtä vihaisena kehyksistään kuin hän oli katsellut saadessaan tietää poikansa anovan kamariherran arvo-nimeä. Ja äitikin kainosteli nyt kuten ennenkin aivan kuin olisi tahtonut sanoa: Oliko tosiaankaan aihetta sijoittaa minun ryppyisiä kasvojani kultakehyksiin!

Tuo herttaisen näköinen nainen oli Orlayn vaimo. Hä-nellä oli vaaleakiharaisilla hiuksillaan nauhakoristeinen paimenhattu ja valkeassa kädessään kukka. Kuva oli sievä, herttainen ja banaali kuin jonkin aikakauslehden taide-jäljennöslite. Orlay oli kerran joutunut ankaraan riitaan vanhusten kanssa nuoren rouvansa vuoksi.

Vanhan herran päähänpintymänä oli, että pojan valitsee isä, ja kun Sándor sitten yht'äkkiä tiedoitti kosi-neensa vararikkoon joutuneen Kovácsin Rizaa, kimpaantui isä ja järjesti jonkinlaisen jutun, että hän muka tekee poi-kansa perinnöttömäksi. Nyt niin vanhukset kuin nuori rouvakin, joille tämä iso ruma talo oli kerran ollut liian ahdas asua, makasivat kauniissa yhteisymmärryksessä vie-rekkäin perheen hautakammiossa. Orlay katseli kauan vai-

monsa kuvaa ja ajatteli, että tuo kaikki oli tapahtunut ja haihtunut jättämättä mitään jälkeensä.

Eikö mitään? Joku rapisteli ovea, ja sen rakosesta työn-tyi esiin neljän vaaksan korkeudelta lattiasta lapsenpää. Se oli poika. Joku oli työntänyt hänet huoneeseen. Hän näytti ikäisekseen kovin pieneltä ja ylen totiselta. Hänellä oli suhteettoman suuri pää, vain hänen silmänsä ja suunsa juonteet toivat mieleen hänen äitinsä. Hänen kätensä olivat naarmuiset ja likaiset. Hän tepsutteli huoneeseen välin-pitämättömän näköisenä, vakavana.

— Bandi, etkö tiedä, kuka minä olen?

— Isä, kuului lapsen hiljainen vastaus.

Samassa hänen mieleensä muistui, mitä Liza-täti oli sanonut: isän kättä oli suudeltava. Orlay nosti pojan pol-velleen ja säikähti havaitessaan, miten kevyt lapsi oli.

— Missä Liza-täti on?

— Hän kampaa itseään, poika vastasi lyhyesti.

Oh, niin! Liza-täti kampasi aina hiuksiaan ja oli siitä huolimatta aina pörröpäinen. Ja jos ei hän sattunut kam-paamaan hiuksiaan, niin hän keitti saippuaa. Tällä itse keit-tämällään saippualla hän pesi joka lauantai-ilta lapsen kaulan. Siihen supistuikin hänen äidillinen huolenpitonsa, ja lisäksi siihen, että hän silloin tällöin uhkaili lasta mustalla miehellä, joka asuu karjakartanon kaivossa ja tulee viemään Bandin sopivan tilaisuuden tullen.

Orlay totesi, ettei hän tietänyt, miten jatkaa seurustelua lapsen kanssa, ja lapsi taas tunsii olevansa vaivaksi isälle, koska hävisi huomaamattomasti huoneesta. Orlay lähti puu-tarhaan.

Hän kuljeskeli pitkän aikaa rikkaruohoisilla teillä. Rehe-vässä ruohikossa lojui ruostunutta romua ja rikkiinäisiä koreja. Liejukuoppien yläpuolelle, jotka ilmaisivat ne pai-kat, missä ennen oli ollut kukkasarkoja, surisivat likakär-päset. Leveällä akaasiatiellä vallitsi nyt täysi hiljaisuus,

sillä varpuset olivat jo siirtyneet puintipaikoille. Tuo puukuja oli nyt peloittavani tyhjä ja pimeä. Sen päässä oli pieni puutarhamaja, jonka seinille nuori rouva oli aikoinaan kiinnittänyt joukon muotikuvia. Kuvat, jotka esittivät naisia vanhanaikaisissa korkeakauluksisissa leningeissä, riippuivat nyt kellertävinä ja repaleisina noilla lahonneilla lauseinillä. Tuo pienoinen hökkeli vaikutti niin murheelliselta ja kiusalliselta kuin jokin sairas olento. Olisi tehnyt mieli hävittää se olemattomiin maan päältä.

Orlay istahti ja antautui tuon pimeän apaattisuuden valtaan, joka hitaasti laskeutui hänen sieluunsa.

Hän antautui vastustelematta, hänen tahdonvoimansa ja elämänhalunsa alkavat herpaantua. Tulevaisuus näyttäytyy hänen edessään epätoivoisen harmaana kuin syksyinen päivä. Mitä voi tulevaisuus antaa hänelle? Sietämättömän pitkiä päiviä, jotka sieluja tappava työ jauhaa olemattomiin, ja joita karkeroittavat menneisyyden muistot. Yhtäkkiä, ensi kertaa elämässä, tavoittaa hänet kysymys: Mitä merkitystä on sinun elämälläsi? Hän yrittää ajatella. Ei mitään! Hän ei pysty keksimään mitään, mikä tekisi elämän mielenkiintoiseksi. Eikä hänellä myöskään ole mitään kaipauksen kohteita. Hän ei kaipaa edes pääkaupunkiin takaisin. Miksi hän sinne kaipaisikaan? Hän sulkee silmänsä ja ajattelee, miten hyvä olisikaan, kun ihminen voisi päättää tämän kaiken joutavuuden.

Saisi sulautua nautinnollisesti harmaaseen olemattomuuteen, missä ei olisi mitään pankkivelkoja, ei mitään varastelevia pehtoreita eikä ikävystymistä. Kunpa voisi tehdä sen!

Hän istui siellä tunnin ehkä kaksikin, tylsänä uneksien, ja sitten hänen korvansa tavoitti jokin hiljainen ääni. Joku tuli. Se oli lapsi. Yksin, hiljaisesti hymisten hän tepasteli pitkin akaasiakujaa keppi kädessään, jolla hän huiteli maata. Isä huomasi vasta nyt, että lapsi veti kävellessään toista jalkaa perässään, kuin olisi se ollut halvautunut. Ontuva

pikku lapsi synkässä puukujassa: hyljätty-käsitettä ei olisi voinut surullisemmin ilmentää.

Lapsi huomasi isänsä ja astui hänen luokseen. Hän asetti pienen kätensä isänsä polvelle ja virkkoi totunnaisella valittavalla äänensävyllä: — Isä!

— Mitä sinä täällä teet, Bandi?

— Kävelen.

— Miksi et leiki kenenkään kanssa?

Lapsi ei vastannut, vaan alkoi hypistellä isän kellonperiä.

— Eikö sinulla ole mitään leikkikaluja? Orlay uteli.

— Ei ole mitään.

— Entä leikkitovereita, Orlay kyseli edelleen.

— Ei ketään.

Ei mitään, ei ketään — nuo lyhyet sanat vaikuttivat Orlayhin niin, että hänen täytyi purra huultaan. Hän katseli tutkivasti pojan kasvoja: ne olivat varhaiskypsän, erittäin älykkään lapsen kasvot, kasvot, joille ei voisi kohota nauru. Ne toivat isän mieleen katkeran ajatuksen.

— Kuulehan, Bandi, ketä sinä rakastat?

Poika mietti tovin ja virkkoi sitten kuin olisi lukenut läksyä:

— Minä rakastan isää ja äiti-parkaa ja kilttiä Liza-tätiä.

Hän rakasti kilttiä Liza-tätiä, jonka saippuaisten käsien alla hän pärskytteli, äiti-parkaa, jota hän ei ollut koskaan tuntenut ja isää, jolta ei hän tähän mennessä ollut saanut joululahjaksi edes kahdenkymmenen kreutserin leikkitorvea... Isä huomasi nyt, että lapsen haavoittuneet pikku sormet oli sidottu liinarievulla huolellisesti.

— Onko Liza-täti sitonut sinun sormesi?

— Zsuzsa on sitonut ne, Zsuzsa! — Hän työnsi käden taskuunsa ja veti sieltä esiin kaksi tyhjää hylsyä. — Nämäkin on Zsuzsa antanut minulle, Zsuzsa!

Hänen silmiinsä tuli samassa hetkessä vilkkaampi ilme, hänen kasvoilleen häilähti aavistuksellinen hymynhäivä hänen lausuessaan Zsuzsa-nimen.

— Hän rakastaa siis kuitenkin todella jotakin ihmistä, Orlay ajatteli. — Hän rakastaa Zsuzsaa. Se on varmasti joku hyväsydäminen palvelustyttö, jolle minun täytyy antaa palkkioksi muutama forintti...

Hän nousi seisomaan ja alkoi kävellä taloa kohti. Lapsi asteli hänen jäljessään kuin kiltti pikku koira. Ovella hän tavoitti isänsä. Orlayn mieleen juolahti, että hän ostaa jotakin pojalle. He astelivat yhdessä pitkin pääkatua ja tarkastelivat niukkoja näyteikkunoita. Kirjakaupasta he keksivät kuvakirjan, johon Bandi ihastui. Heidän palatessaan kadulle lapsi huudahti äkkiä:

— Zsuzsa! Kuulitko sinä? Zsuzsa!

Toisella puolen katua asteli nuori neitonen kaksi valtavaa suurta paimenkoiraa jäljessään. Hän oli reipasliikkeinen sievä tyttölapsi, pään asennossa jotakin rohkean poikamaista. Hän oli kokonaan valkoisiin pukeutunut: leninki, hattu ja käsineetkin olivat valkoiset. Hänen kasvonsa olivat aurin-gonpaahtamat, kuin olisi hän koko kesän juoksennellut ilman päivänvarjoa niityillä. Nuo kaksi häntä seuraavaa lammaskoira olivat aivan tavallisia lammaskoiria, mutta sopivassa lihassa ja loistavasti harjatut. Kummankin kaulassa helähtelivät hopeiset ketjut.

— Zsuzsa! Kuuletko sinä? Zsuzsa!

Bandi näytti yht'äkkiä suorastaan kiihtyneeltä. Noin vilkkaana ei isä ollut häntä vielä nähnyt. Levoton pikku koura irtaantui Orlayn kädestä, ja poika juoksi multakokkeaisen ajotien yli toiselle puolen katua.

— Katso, Zsuzsa, mitä minä olen saanut!

Tyttö polvistui pojan viereen hiekkaiselle kadulle, suuteli pojan poskea ja otti sitten kuvakirjan hänen kädestään.

— Tämähän on vasta kaunis kirja... Tuo on hevonen, tuo on aasi... Voi, miten kaunis kirja! Keneltä sinä olet saanut sen?

— Isältä.

Tyttö katsoi yli kadun ja nyökäytti päätään Orlaylle hiukkaakaan hämmentymättä. Poika hypisteli hiljalleen Zsuzsan kaulaa likaisine sormineen.

— Pyydä illalla oikein kauniisti, että isä selittäisi sinulle tämän kirjan kuvat. Ja nyt minun on mentävä apteekkiin. — Hän otti povektaan suurehkon ruusunkukan ja työnsi sen pojan hatunnauhan alle. — Hei, hei, Bandi! Ja nyt, huomio! Astuhan nyt oikein reippaan sotilaallisesti: yks — kaks — yks. — kaks!

Bandi noudattikin jonkin aikaa ystävättärensä kehoitusta ja nosteli jalkojaan sotilaallisen reippaasti. Ei hänen jalassaan mitään vikaa ollut, hän oli vain omaksunut pahan tavan. Muutaman hetken kuluttua hän jälleen unohti asian ja kynti jalallaan kadun hiekkaan syvän vaon.

Tyttö nyökäytti vielä kerran päätään Orlaylle ja astui sitten apteekkiin pää ylväästi kohotettuna. Hän aikoi sulkea oven jälkeensä, mutta nuo hänen kaksi turkeissaan liehottavaa seuralaistaan syöksähtivät ovea kohti ja työntyivät hänen mukanaan sisälle.

— Herra everstin Zsuzsa, selvitti kirjakauppias Orlaylle.

— Onpa hän kasvanut. En tosiaankaan olisi voinut tuntea häntä.

Bandin silmät säteilivät, ja hän oli nyt aivan kuin toinen lapsi. Hän oli muuttunut tavattoman puheliaaksi, hän melkeinpä huusi puhellessaan ja huiatoi kuvakirjalla. Hän kertoi isälle oma-alotteisesti sekavan jutun, jossa Sobri ja Patkó, Zsuzsan kaksi koiraa, esittivät tärkeitä osaa.

Orlay kohtasi poikansa ystävättären vielä saman päivän iltahämärissä. Hän lähti iltapäivällä ajamaan ulkoilalleen, joka sijaitsi noin viidentoista minuutin matkan

päässä kaupungin rajalta, viinimäkien takana. Ulkotila työntyí rajoineen puolikuunmuotoisena valtavan niittyalueen sisään, jota reunustivat poppelit. Niitty kuului eversti Simonille. Orlay katseli säälien sen järjettömän ryöstöisännöimisen jälkiä, jota täällä oli vuodesta toiseen jatkettu. Tuossa laihassa, loppuun asti imetyssä maassa oli sato niukkaa.

Kierrettyään tilukset János isännän seurassa Orlay kohtasi naapurinsa, eversti Simonin poppelipuustutusten läheisyydessä. Siirryttyään eläkkeelle oli eversti ruvennut käyttämään siviilipukua, mutta metsästystakin ja leveälierisen olkihatun alta saattoi hänessä havaita edelleenkin entisen sotilaan. Hän asteli pitkin joustavin askelin rehevässä ruohikossa. Parin askelen päässä hänen jäljessään seurasi hänen tyttärensä päässään slovakkilainen olkihattu ja yllään ruohon tahraama rypistynyt palttinaleninki. Käsineen verhoamassa pikku kourassa hän pyöritteli isänsä koukkupäistä keppiä, milloin iskien sillä tyräkkipensaita, milloin laskeutuen alas penkereeltä voidakseen katkaista kepillään jonkin ohdakkeen pään.

Eversti viittoí kädellään Orlaylle jo etäältä.

— Terve, Sándor. — He puristivat toistensa käsiä. Kuulin, että olet tullut kotiin, eversti jatkoi syvällä jyri-sevällä äänellään. — Onkin jo aika sinun yrittää saada asiasi kuntoon, sillä ne eivät suju nykyisin hyvin.

Orlay kohautti olkaansa.

— Eipä täällä ole enää paljonkaan kunnostettavissa...

Nyt ennätti tyttö heidän luokseen. Eversti laski valtavan kätensä hänen olkapäälleen.

— Tässä on pikkutyttöni. Hän on kasvanut — vai mitä? Ensi vuonna hän saa pitkät hameet ja sitten hänet naitetaan. Pää pystyyn, Zsuzska!

Mutta Zsuzsa seisoi jo muutenkin suorana kuin alokas vartiossa. He hymyilivät toisilleen, isä ja tytär, kuin kaksi

rakastavaista. Saattoi selvästi havaita, että nuo kaksi ymmärsivät hyvin toisiaan. He muistuttivat ulkonäöltäänkin aivan hämmästyttävässä määrin toisiaan: sama jännevä hoikka vartalo, heikosti ruskahtava kiinteänkiiltävä kasvohipiä, hienosti kaartuva nenä ja hieman isohko mehevähuulinen suu. Silmissä sama kirkas luja katse. Heissä ruumiillistui vanha aateline unkarilaistyyppi. He tiesivät olevansa toistensa näköiset, ja kaupungissa käydessään he kulkivat kernaasti käsikoukkua. Silloin ihmiset usein kääntyivät hymyillen katsomaan heidän jälkeensä ja sanoivat: isä ja tytär — miten kaunis pari!

Eversti oli vielä neljä vuotta sitten ollut erään ratsuväkirykmentin komentaja. Hän oli ruumiiltaan ja sielultaan sotilas ja kun hänet, eräitten rykmentissä sattuneitten mielipide-eroavaisuuksien vuoksi, siirrettiin eläkkeelle, olettivat ne, jotka tunsivat hänet ja tiesivät, miten kiintynyt hän oli sotilaan ammattiin, että tuo epämieluisa tapaus tulisi johtamaan hänet perikatoon. Mutta he pettyivät pahanpäiväisesti. Eversti Simon ei ollut ihminen, joka tekee typeryyksiä.

Hänen sydämeensä ei kukaan voinut nähdä, mutta sen sijaan on varmaa, ettei hänen kasvoillaan näkynyt pienintäkään värähdystä hänen vaihtaessaan kultapunoksisen attilansa siviilitakkiin. Rauhallisen kohteliaana, ilman ainuttakaan katkeraa sanaa hän lausui jäähyväiset tähänastiselle lähimmälle seurapiirilleen ja lähti sitten maalle hoitamaan vaimonsa maatilaa.

Sotilasaikana oli hänen rykmenttinsä mainittu armeijan mallirykmenttinä, ja jo lyhyen ajan kuluttua teki hän maatilasta mallitilan. Vaikka ei hän isännöinyt millään erikoisen suurella älykkyydellä yhtä vähän kuin suurin tiedoinkaan. Hän vain yksinkertaisesti tarkkaili töitä sillä herpaantumattomalla tarmokkuudella, joka ilmeni hänen kaikissa toiminnoissaan. Hän ei ollut turhantarkka eikä

väkivaltainen, sitä hän ei ollut sotilasaikanaankaan. Hän puheli työväkensä kanssa ennemminkin eräänlaisella patriarkallisella leppoisuudella, joka usein muuttui hänen pustan naisväen kanssa keskustellessaan lievän karkeahkoksi tuttavallisuudeksi.

Kuten kaikki hyvät isännät eversti Simonkin kerskaili kernaasti erinomaisista saavutuksistaan tilanhoidossa, ja niinpä hän nytkin houkutteli Orlayn omaan karjatarhaansa.

— Sinunhan on tultava katsomaan syöttösikojani. Et ole elämässäsi nähnyt niin erinomaisia!

He töllistelivät aikansa noita sikoja. Kolmisin he nojautuivat sikolätin aitaan vasten, ja eversti kihnutti vuoron perään kutakin röhkivää lemmikkiään rimanpalasella. Sitten he siirtyivät kauniin päärakennuksen verannalle istumaan, ja pehtorin palvelijatar kattoi pöydälle iltapäivän välipalan. Isä ja tytär alkoivat juuri suden ruokahalulla nauttia kylmää paistia, kun metsänvartija tuli kertomaan, että naapuri-paroonin sveitsiläiset lehmät ovat syömässä everstin niityllä. Eversti suuttui.

— Ne on ajettava sieltä meidän karjapihaan! Muutenkin on minulla jo hampaankolossa yhtä ja toista paroonia vastaan.

Eversti tempasi käteensä koukkupäisen keppinsä ja kiiruhti pois metsänvartijan kanssa. Orlay ja Zsuzsa jäivät kahdenkesken. Saattoi hyvin huomata, että tytön teki mieli juosta isän jäljessä, mutta sitten hän hillitsi itsensä, vieläpä teki parhaansa saadakseen vieraan viihtymään.

— Oletteko nähnyt ruusumme? Tulkaa, niin näytän ne teille.

Everstin puutarha oli todellinen ruusunäyttely. Hän hoiti itse ja jalosti suurella kärsivällisyydellä noita rakkaita kukkia. Orlayn ja Zsuzsan kävellessä kahden niiden runsaskukkaisten pensaitten keskellä Zsuzsa taittoi

kaksi teeruusua. Toisen hän antoi Orlaylle, mutta kau-
niimman niistä hän pisti vyöhönsä.

— Kenelle te säästätte tuon kukan?

— Isälle.

Eversti ei kuitenkaan saapunut aivan pian takaisin, ja
niinpä tyttö vei vieraan vielä toisen kerran karjatarhaan.
Pyöreän kaivon edessä pärskytteli komea orivarsa vesi-
ruuheen työntynyttä inhottavaa sammakkoa. Nähdessään
Zsuzsan jätti varsa sammakon rauhaan ja laukkasi tytön
eteen harja hulmuten.

— Csilla! Hei, Csilla, huudahteli Zsuzsa.

Hevonen pyöriskeli hänen ympärillään kunnes Orlay,
joka alkoi pelätä tytön saavan tuta nelijalkaisen ihailijansa
kavioista, hääti varsan pois. Hetken kuluttua heidän jäl-
jessään asteli kiukkukatseinen mahtaileva kukko sanomat-
toman tärkeän näköisenä ojentaen Zsuzsaa kohti tyhjän
koipensa:

— Katso, ei minulla ole mitään... Luoja nähköön, ei
tosiaan mitään!

Orlay muisti Bandi-poikansa ja kysäisi työltä:

— Rakastavatko kaikki teitä?

— Kaikki, kuului Zsuzsan varma ja vakuuttava vas-
taus. Tovin mietinnän jälkeen hän lisäsi: — Sillä minäkin
rakastan kaikkia.

Orlayn suusta livahti typerä huomautus:

— Oh, onko todella vielä olemassa ihmisiä, jotka rakas-
tavat!

Tytön silmistä kuvastui hämmästys hänen virkkaessaan:

— Rakastattehan te itsekkin toki poikaanne... Muuten,
miksi ette tuonut Bandia mukanaan tänne?

Niin, tosiaan, miksi ei hän ollut tuonut Bandia keral-
laan?

— En tullut ajatelleeksi...

— Jos minulla kerran on pieni poika, tulen kuljetmaan häntä aina mukana, virkahti Zsuzsa päättäväisellä äänellä.

Hä saapuivat pensasaidalle ja jäivät katselemaan sen toisella puolella olevia viljelysmaita. He näkivät etäällä eversti Simonin ja metsänvartijan, jotka kulkivat kainaloihin asti ulottuvassa vehnäpellossa. Karjakartanolla valitsi harras iltatunnelma, kaivon ympärillä kasvavien valtavien hopeapoppelien oksatkin riippuivat liikkumattomina. Ja kuitenkin tuon syvän hiljaisuuden keskeltä kantautui heidän korvaansa miljoonien pienen-pienten elävien olentojen hiljainen liikehtiminen.

Eversti palasi jonkin ajan kuluttua voitokkaana kuin suurella saaliilla kuormitettu irokeesiläispäällikkö. Metsänvartija oli ajanut hänen pihamaalleen nuo kaksi upeata sveitsiläistä lehmää.

Orlayn palatessa kotiin odotti Liza-täti häntä jo sangen levottomana illallispyödyän läheisyydessä. Tuo oiva nainen halusi huvittaa illallisen aikana sukulaistaan sillä, että kertoi hänelle kaikista niistä hirveistä onnettomuuksista, jotka hän katsoi huomion arvoisiksi kaupungin viimeaikaisessa kronikassa, kuten kaatosateista, raekuuroista, rakastuneitten palvelustyttöjen itsemurhista.

Kello yhdeksän tienoissa Orlay totesi istuvansa yksin huoneessaan. Hän avasi ikkunan ja mietiskeli, mitä hän oikeastaan tekisi tänä iltana. Tuolla ylhäällä säteili Otava kesäisessä upeudessaan, mystillisenä, kuin seitsemän taitvaan syvyydestä alas katselevaa silmää. Orlayn taloa vastapäätä lukitsi sekatavarakaupan omistajatar-neiti parhailaan puotinsa ovea. Hän otti tunnollisesti alas ovella riippuvat piiskat ja tällilamput ja ryhtyi sitten keskustelemaan ohikävelevän tullipalvelijan kanssa. Hän oli keimaillut jo viisi vuotta sitten samaten tullipalvelijan kanssa. Nytkin

hänen hampaitaan kai pakotti, koska hänen leukansa oli kääreessä kuten viisi vuotta sitten.

Sekatavarakaupan matalan talon takaa saattoi nähdä iltahämärän verhoamat talonpoikain pellot, harmaat pel-
lot, joiden yksitoikkoista yhdennäköisyyttä ei elävöittänyt ainoakaan puu, ei pensas...

Tämä oli siis maaseutu! Maaseutu, jolla oli täysverisen pääkaupunkilaisen silmissä yhtä vähän merkitystä kuin on näyttämönylisillä itse näyttämöön verrattuna. Täällä ei esiinnytty, täällä vain oleskeltiin.

Se, joka oli esittänyt pääkaupungissa omaa osaansa, vetäytyy tänne ja odottaa sitä helkeä, jolloin hän voi jäl-
leen astua esiin. Orlay tiesi odottavansa omalta kohdaltaan turhaan tuota helkeä. Hän oli näytellyt osansa loppuun, hänen olisi vietettävä nyt loppuikänsä täällä, tallien ja puimakoncittien keskellä.

Palvelija toi huoneeseen lampun ja avoimesta ovesta pyrähti sisälle myös Bandi uusi kuvakirjansa kainalossaan.

— Eikö sinua ole vielä pantu nukkumaan?

— Isä, mikä tämä on?

Poika aukaisi kirjan ja näytti erästä kuvaa.

— Mikä tämä on?

— Se on seebra.

— Ja mikä tämä on?

— Susi...

Orlay istahti lampun läheisyyteen nähdäkseen kuvat paremmin. Poika kipusi kiinnostuneena hänen polvelle.

— Tämä on elefantti, tuo on virtahepo. Elefantilla on kaksi torahammasta ja pitkä kärsä. Ja sitä pitkää kärsäänsä se osaa käyttää yhtä taitavasti kuin ihminen käsiään...

II.

Eversti Simonilla oli myytävänä kaksi ajohevosta, joita Orlay oli tulnut katsomaan ostaakseen. Eversti oli myös oivallinen isäntä, joka ei unohtanut omia totunnaisia tapojaan ja jonka hauskoilla kompajutuilla ei ollut loppua. Kun nyt naapuri astui pihamaalle hän kehoitti heti Zsuzsaa tuomaan konjakkia.

— Meidän on kerran juotettava tuo hevoshuujari humalaan, eversti tuumaili, — niin sitten voimme kerrankin puijata häntä.

Simonin talo sijaitsi kaupungin äärimmäisessä laidassa kunnaalla. Se oli viehättävän näköinen pitkä kulmatalo, seinät öljyvärillä maalatut, matalapäätynen ja peltikatto punainen. Sen vieressä oli rehevä hyvin hoidettu puutarha. Koko talosta, puutarhan ruohikosta, vieläpä palvelijain liveripuvuistakin kuvastui isännän siisteyttä ja järjestystä vaativa luonne. Pihamaa oli puhdas kuin kappeli ja tallin-ovetkin välkehtivät lakkaväreissä.

Hevoskaupan aikoina Orlay tapasi jälleen myös everstin puolison. Komitaatissa kerrottiin kylläkin, että Simon oli ottanut vaimonsa pääasiassa hänen suurten myötäjäistensä vuoksi, mutta sitä ei kukaan silti voinut kieltää, etteivät he olisi viettäneet esimerkillistä perhe-elämää. Tuo hento, kalpea, hyväntahtoinen pikku nainen vaikutti miehensä ja tyttärensä rinnalla kuin kääpiöpensaalta kahden komean pyökin rinnalla. Hänellä oli jokin orgaaninen sydänvika, ja hän tiesi, että hänen elämänsä oli kuin

säröilleen maljan: hän saattoi mahdollisesti kestää siinä kuin toisetkin, mutta jokin yllättävä sattuma saattoi äkisti tehdä lopun kaikesta. Joskus hän puhui noista kuolemaan-aavistuksistaan miehelleenkin. Silloin eversti vain nauroi.

— Puhu mitä puhut, vaimo! Sinä tulet menemään vielä toisen kerran naimisiinkin. Mutta tällaista pulskaa poikaa et sinä toista saal

Everstiä aina ympäröivä voimakas ja hyväntuulinen elinvoima ei sietänyt sitä, että vaimo suhtautui traagillisesti sairauteensa.

Samalla eversti ja Zsuzsa suhtautuivat äitiin siten kuin lapseen, joka on luotu hemmoteltavaksi, rakastettavaksi, mutta jota ei ole otettava niin ylen vakavalta kannalta. Oli eräisiä asioita, joita he salasivat häneltä. Niiden joukkoon kuuluivat kodinhoidossa tapahtuvat ikävyyydet, maataloudessa sattuvat pienet onnettomuudet. Jos varsa sattui karjakartanossa syöksähtämään vasten auranterää, tulivat palvelijat kertomaan tuosta onnettomuudesta kuiskaten everstille. Jos taas keittiön puolelta kuului lautasten helinää, niin Zsuzsa ilmaantui varmastikin parin minuutin kuluttua äidin luo tiedoittamaan huolettomalla äänellä, ettei ollut tapahtunut mitään. Siitä asti kun lääkäri oli tiedoittanut, että everstinrouvaa oli säästettävä kaikelta levottomuudelta ja hänen täytyi saada olla mahdollisimman rauhassa, astuivat nuo kaksi aina hänen huoneeseensa yhteisen salaisen sopimuksensa mukainen hymy kasvoillaan. Eikä se vaivannut ketään heistä.

Kesällä perhe asui oikeastaan puutarhassa, huvimajassa. Tuo maja oli tornikattoinen puurakennelma monine syvennyksineen, joka oli joskus toiminut jonkinlaisena paviljonkina maaseudun maanviljelysnäyttelyn aikana ja sittemmin joutunut everstin haltuun. Seiniä peitti villiviini, ja tornin tuuliviirin ympärille olivat kietoutuneet köynnösruusun piikkiset oksat. Siellä perhe nautti ate-

riansa, siellä eversti työskenteli, siellä he ottivat vastaan läheisimmät tuttavansa. Muina vuodenaikoina he viettivät päivänsä säännöllisesti kirjoitushuoneessa. Tuon nimen he olivat antaneet eräälle neli-ikkunaiselle turkkilaisittain kalustetulle salille, jonka seiniä peitti erilaiset aseet ja hirsensarvet ja lattiaa karhuntaljat ja itämaiset matot.

Zsuzsa lojui kernaasti seinänviertä kiertävällä leveällä leposohvalla ja häntä miellytti myös huoneen hienohko tupakantuoksu. Paperein ja piirustuksin peitettyä valtavaa kirjoituspöytää, jolle eversti syksyisin rakenteli kokonaisiasia asetelmia kurpitsaista ja maissintähkistä, ei sisäkön pölyriepu saanut lähestyäkään. Eversti suunnitteli ja piirteli paljon varsinkin talvisaikaan. Hän piirsi maanviljelyskoneita, mallivilja-aittoja. Hänellä oli onneksi sen verran älyä, ettei hän kuluttanut rahaa noihin keksintöihin. Joskus hän ehdotti joitakin parannuksia konetehtailijoille, ja jos parannus sitten osoittautui käyttökelpoiseksi, hän osti myös tuon parannetun esineen. Tuollaiset suunnitelmat ja maatalouden erikoiskirjallisuuden tutkiminen täytivät everstin henkisen työntekotarpeen.

Kaunokirjallisuudesta hän ei ollut kiinnostunut, poliitiikkaa hän suorastaan vihasi. Muutaman kerran oli häntä koetettu houkutella komitaatin poliittisiin piireihin, mutta sen ensimmäisen ja viimeisen kerran jälkeen, jolloin hän virka-asemassaan oli joutunut kosketuksiin politiikan kanssa, hän pelkäsi sitä kuin lapsi palavaa kynttilää.

Noin pari kertaa kuukaudessa hän valjastutti hevoset vaunujen eteen ja ajoi komitaatin hallintokaupunkiin.

— Isä tekee pyöreitä päiviä, oli Zsuzsalla tuolloin tapana sanoa tavanomaiseen ymmärtäväiseen tapaansa.

Seuraavana päivänä Simon sitten kuljeskeli talossa viikset sotaisesti pystypäisiksi kiverrettynä, ja hänen valtava äänensä kaikui yhtä akordia syvempänä määräyksien kajahdellessa. Päivällisen aikana hän kulutti suunnatto-

mat määrät soodavettä, kahvinjuonnin jälkeen hän alkoi säännöllisesti puhella vaimolleen hellitellen, kuin olisi paha omatunto vaivannut häntä.

— Olet varmaan huvitellut oikein poikkeuksellisen hyvin, virkkoi kalpea vaimo suloisesti hymyillen.

Silloin saattoi sattua, että mies nosti vaimonsa tuolilta, kevyesti ja varovasti kuin kapalolapsen, ja kaikista vastustelevista kielloista huolimatta asetti hänet syliinsä istumaan. Vaimo kiisteli hymyillen hänen kanssaan, mutta nojautui samalla onnellisena tuota valtavaa rintaa vasten. Ja Zsuzsa kierteli heidän ympärillään kuin pieni kateellinen kissa.

Muuten, noin puolisen vuotta sitten, oli Simonin talon asukasluku lisääntynyt yhdellä: sinne oli tullut neiti Agata Kelemen. Siitä asti, kun Zsuzsan hameet olivat alkaneet pidentyä, olivat vanhemmat yhä useammin alkaneet keskustella siitä, että täytyisi saada taloon joku, joka huolehtisi Zsuzsan kasvatuksesta ja myöhemmin, kun hän astuisi varttuneena julkiseen elämään, korvaisi hänen rinnallaan sairaalloisen äidin paikan. Tähän tärkeään tehtävään he kutsuivat, budapestiläisten sukulaistensa suosituksesta, Agata Kelemenin, iältään epämääräisen neidin.

Agata-neiti oli suorittanut opettajattaren tutkinnon, sitä paitsi hän oli ollut lasten kasvattajana ja äidinsijaisena useammassakin aristokraattisessa perheessä. Täten hän oli hankkinut itselleen eräänlaisen asiantuntijan maineen tyttöjen kasvatuksen alalla. Kerrottiin aivan hämmästyttäviä esimerkkejä hänen hioutuneista ajatuksistaan ja herkästä hienotunteisuudestaan. Hänen varallisuutensaakin oli varsin hyvä, ja kun hän vastasi myöntävästi evers-tin tiedustelukirjeeseen, ei hän tehnyt sitä niinkään paljon rahan vuoksi kuin, kuten hän itse sanoi, ennemminkin siksi, että hän miellyttävässä maaseutuympäristössä ja rakastettavan, kunnioitettavan perheen piirissä voisi kir-

joittaa loppuun »Naisellisuuden kutsumus maailmanhistoriassa»-nimisen kokoomateoksen.

— Tämä soveltuu mainiosti, virkkoi eversti. — Annamme hänelle oman pikku huoneen, jossa hän voi raapustella mielin määrin. Ilmeisesti ei hänestä ainakaan tule meille paljon vaivaa.

Mutta kyllä hänestä kuitenkin tuli kyllin vaivaa. Agata-neidin tulosta tiedoitti muutamien valtavien kirstujen saapuminen, joiden kirstujen sisältönä oli pääasiassa kirjoja ja käsikirjoituksia. Itse hän saapui pukeutuneena keimailevaan matkapukuun, ja hänen pääläellään keikkuva sulka-koristeinen tyrolilaishattu oli silmiinpistävänä vastakohtana hänen vanhoille surkastuneille kasvoilleen. Hän tuli aamiaispöytään yllään harvakudontainen pitsinen aamunuttu ja laski valloilleen sellaisen puhetulvan, että säikähtynyt Zsuzsa oli purskahtamaisillaan itkuun. Eversti ja hänen vaimonsa katsoivat toisiinsa murheellisen näköisinä kuin olisivat tahtoneet kysyä toisiltaan:

— Oliko tämä välttämätöntä meille?

Erityisessä ranskalaisia ja englantilaisia sanoja täyteen sirotellussa selostuksessaan hän kuvasi omia kasvatusperiaatteitaan, siten kuin hän oli jo varmaan useamminkin kuin kerran kirjoittanut eräitten aikakauslehtien palstoilla. Hän toisti toistamistaan erästä sanontaansa, joka tuntui olevan alfa ja omega hänen kasvatustilofiassaan: naisellisuus ja lisäksi »kansallisessa mielessä otettava naisellisuuden kelpoisuus...» Hän tarkoitti sillä unkarilaisen naisen yksinkertaista, röiyyyn pukeutunutta suojelushengettären hahmoa, joka perustaa kansankeittiöitä, pitää puheita hyväntekeväisyysyhdistyksissä, opettaa isänmaallisia lauluja pikku slovaakeille, valmistaa haavasiteitä taisteleville sotilaille ja vaatettaa punastellen alastomia — ei niinkään suuressa määrin armeliaisuudesta kuin ennemminkin hyvien siveellisten tapojen mukaisesti.

Heti ensimmäisenä päivänä iltapäivällä Agata-neiti halusi Zsuzsan kanssa kävelemään kaupungin ympäristöön. Auringonlasku sai hänet runollisen tunnelman valtaan, multa kun hän sitten näki alastomien mustalaistenavien leikkivän kukkulalla vanteita pyöritellen, hän kääntyi loukkautuneena takaisin kaupunkiin päin sanoen, että olisi heti perustettava yhdistys mustalaislasten vaatettamista varten.

Komea eversti oli aivan silminnähävästi voittanut Agatan mieltymyksen ja illallisen aikana hän alkoi keimailla tälle, sen sanan viattomimmassa merkityksessä. Hän puheli paljon aristokraattisista tuttavuuksistaan, kertoen lisäksi kuuluisien tiedemiesten kanssa käymistään periaatteellisista kiistelyistä, joissa hän aina oli jäänyt voittajaksi. Ottaen tämän lähtökohdaksi hän rinnasti miesten ja naisten lahjakkuuden yhtä suuriarvoiseksi kieltäen siten miesten etevämmyyden. Näyttääkseen toteen väitteensä, oli hän valmis sepittämään mistä tahansa runollisesta aiheesta laulun jo etukäteen määrittelmässään runomuodossa. Agata-neidillä oli ilmeisestikin sellainen päänäpintymä, että miehinen voimakkain työteliäisyys ilmenee runoilemisessa.

Ensi hetkessä koko perhe pelästy i Agata-neidin hermostunutta, outoa käytöstä. Parin viikon kuluttua he olivat päätyneet siihen tulokseen, että Agata oli hyväsydäminen nainen, jonka kanssa saattoi asua saman katon alla, kun vain sulki silmänsä hänen erikoisuuksiltaan. Kaikessa hiljaisuudessa he salaa hymyilivät hänelle, mutta samalla kuitenkin kiintyivät häneen. Ellei everstillä ollut muuta puuhaa, hän kertoi Agatalle viattomia kaskuja ja kävi hänen kanssaan pitkiä väittelyjä eksoottisista aiheista, jotka väittelyt aina, kuten eversti jo etukäteen saattoi tietää, päättyivät hänen häviöönsä. Nämä väittelyt olivat everstin huvitteluna illallisen jälkeen.

Kun eversti ja Zsuzsa lähtivät kuljeskelemaan kaupungille tai ajoivat ulkotiluksille, jäi Agata, joka piti päivän-

paistetta valkoisen hipiänsä murhaavana vihamiehenä, kotiin rouvan seuraksi. Everstinrouva ei voinut koskaan oikein ymmärtää sitä, mitenkä Agata-neiti, joka tuskin liikahti ulos talosta, kuitenkin tunsii kaupungin jokaisen perheen arkaluontoisimmatkin asiat ja oli tietoinen kaikista komitaatissa kiertelevistä juoruista.

Kun Orlay alkoi käydä talossa, Agata rupesi pukeutumaan jälleen sievemmin ja alkoi käyttää lornjettia. Tuo pronssi-ihoinen, synkkäkatseinen mies, joka oli määrättömästi tympääntynyt elämäänsä tuossa pikkukaupungissa, ja joka oli täynnä pelkkää ivaa ja elämään kylläntymistä, kiinnosti Agataa. Hän aavisteli, että Orlay oli joutunut kokemaan jonkin synkän tarinan elämässään, ehkä hänen sydämessään oli vieläkin verestävä haava, jonka parantaminen kuului »kansallismielisen naisen» toimintapiiriin. Mutta naapuri osoittautuikin vastahakoiseksi potilaaksi ja paljasti tuiki vähän sisintään henkisesti niin ylevämieliselle ymmärtäväiselle Agatalle. Hän kuunteli kernaammin Zsuzsan lapsellista lörpöttelyä tai pelasi shakkia everstin kanssa.

Simon mieltäytyi kovasti naapurinsa seuraan ja tuskin kului päivääkään, ettei hän käväissyt kaupungin toisessa päässä tuliaisinaan jokin valtavan suuri kyssäkaali tai kaunis hedelmä. Zsuzsa seurasi usein isää noille vierailuille, ja vaikka Agata päättäväisesti osoitti paheksuvansa noita käyntejä, niin tyttö kuljeskeli siitä huolimatta uteliaana Orlayn kartanolla ja tallissa. Everstiä kiinnosti lisäksi Orlayn maatilan hoito. Hän tunsii sen kaikki viat ja keksi tervevaistoisella järjellä, miten nuo viat olivat parannettavissa. Tuollainen tiettenkin kiihotti kovin hänen suunnitteluun innostunutta mieltään, eikä kestänytkään kauan, kun hän jo esitti naapurilleen kokonaisen uudistusohjelman.

Orlay ystäväystyi myös Simonin perheen naisten kanssa. Kun Zsuzsa, jota oli kotona kovasti hemmoteltu, alkoi jos-

kus oikutella jonkin mitättömän seikan vuoksi, huomautti rouva Simon hänelle:

— Sinun sijassasi häpeäisin käyttäytyä noin Orlayn nähden.

Zsuzsa nauraa heläytti.

— Orlayn nähden? Eihän hän mikään vieras ole!

Hän ei vierastanut hiukkaakaan Orlayta, minkä hän osoitti muun muassa siten, että näytti hänelle eräänä päivänä helmiäisellä koristetun eebenpuisen kaapin kaikki aarteet. Hän säilytti tuossa kaapissa lapsuusaikansa nukkeja ja jo varttuneempana saamiaan joululahjoja. Hän istui lattialla ja pani nukkensa vuoron perään kumartamaan vieraalle — pörröpäisten hiukset hän suori nopeasti — ja saattoi selvästi havaita, että hän olisi kernaasti leikkinyt vielä tuonakin päivänä noilla nukeillaan, jos ei olisi häpeillyt sellaista. Sitten hän näytti Orlaylle silkkihuivinsa, pitsisomisteensa ja hanskikaansa. Nämä aarteensa hän oli — isältään perimällään huolellisuudella — tallettanut sitä aikaa silmälläpitäen, jolloin hänestä tulisi neitonen ja hänet vietäisiin Budapestiin tanssiaisiin.

Vanhemmat olivat joskus vilautelleet tuollaisia asioita keskustellessaan, ja Zsuzsa oli omaksunut elämänsä ohjelmaan tuollaisen tulevaisuudessa tapahtuvan juhlimisen Budapestin tanssiaisissa kuin jonkinlaisena virkauran mielenkiintoisena ja väistämättömänä tehtävänä. Toistaiseksi hän ei ollut erikoisemmin halukas eroamaan koiristaan ja kanoistaan, mutta penkoessaan kaappinsa laatikoita ja tuntiessaan norsunluunväristen pitsien *bouquet d'étoiles*-tuoksun, hän kuitenkin vaipui haaveisiin ja tunsu eräänlaista aavistelevaa säikkymystä.

Tuollaisena hetkenä hän näki itsensä Budapestin huomattavimman huvittelupaikan Vigadoon valaistussa salissa pitkälaahustamiseen iltapukuun pukeutuneen ylhäisen ja kultatukkaisen nuoren naisen hahmossa. Tosin hän edelleen

oli tummatukkainen, mutta hän olisi rajattoman kernaasti halunnut olla vaalea, ja hän saattoi kuvitella oikean todellisen kaunottaren vain vaaleaksi.

Hänen ympärillään kiertelisi nöyräkasvoisia kauniisti kammattuja vaaleita herroja, jotka kantaisivat hänelle hänen yhdestä ainoasta viittauksestaan jäätelöä, ja hän palkitsisi sitten heitä heidän palveluksistaan ojentamalla yhden ruusun heille. Hän päätti viedä nuo asiaankuuluvat ruusut mukanaan Budapestiin Köllöväristä, sillä niiden kauneus vielä varmasti lisäisi kavaljeerien innokkuutta.

Hän näytti Orlaylle myös ohuen norsunluisen viuhkan, johon taitava käsi oli maalannut siroja amoriineja. Kuvan alla oli selvästi luettavissa nimi »Jean Révfalvy».

— Hän on erittäin kuuluisa taiteilija, Zsuzsa selitti.

Révfalvy oli eräs everstin etäinen sukulainen, nuori mies. Koska hän oli orpolapsi, oli eversti oltanut huolehtiakseen hänestä ja lähettänyt hänet sotakouluun. Mutta poikapa ei opiskellutkaan, vaan keksi tuhat ja yksi kepposta ja raapusteli koulun seinät täyteen irvikuvia opettajistaan. Hän tiedoitti päättävästi, ettei hän halua ruveta sotilaaksi, vaan taiteilijaksi. Tuon päähänpinttymän oli häneen istuttanut jo vuosia sitten eräs pojan syntymäkylän kautta matkustanut taiteilija, joka oli ollut näkevinään lapsen kivitalulle piirtämistä kuvista kajastavan lupaavien leijonankynsien raapaisun. Lopuksi oli Révfalvy täytynyt vapauttaa sotilasuraltaan, ettei hän siihen menehtyisi. Simon alkoi silloin jo luottaa pojan taiteellisiin taipumuksiin ja antoi hänen suorittaa tutkintonsa Münchenin taideakatemiassa.

Münchenistä Révfalvy siirtyi Pariisiin, jossa hän ensimmäisellä suuremmalla työllään, joka esitti pyhää perhettä eksentrisen käsitystavan mukaisesti, saavutti eräänlaista huomiota, mainittiinpa hänet näyttelyn suurpalkintoehdokaiden joukossakin. Sen jälkeen oli Révfalvy käynyt vain kerran Unkarissa. Tuo aikoinaan pörröpäinen kouluniskoit-

telija esittäytyi nyt täydellisenä pariisilaisena maailmanmiehenä. Hän kirjoitti aina vuoden mittaan kerran, pari evers-tille. Hänen uusista tauluistaan he eivät kirjoittaneet kumpikaan koskaan. Mutta Simon tiesi kyllä, että Réfalvy vietti Pariisissa upeata elämää, hänellä oli hallussaan loistava ateljee, hän kulutti paljon rahaa, ja tuosta kaikesta eversti päätteli hänen varmaan myös ansaitsevan hyvin sivel-
mellään.

Zsuzsa muisteli usein Réfalvya. Taiteilijan viimeinen vierailu oli tuonut poikkeuksellista vaihtelua tuohon Köllö-várin rauhalliseen kotiin, ja tyttö muisteli noiden merkityk-sellisten päivien jokaista hetkeä. Hän muisti, mitä paikkoja Réfalvy oli pitänyt seudun kauneimpina, ja minkä hevosen kaulaa Réfalvy oli taputellut tallissa. Réfalvy oli sanonut, että Zsuzsan kasvojen väriin soveltui parhaiten appelsiinin-keltainen ja punainen, ja jos asia olisi riippunut Zsuzsan tahdosta, olisi hän käyttänyt vain tuon värisiä puseroita.

— Kunpa hän tulisi jälleen kotiin, jotta tekin tutustui-sitte häneen, Zsuzsa virkkoi kerran Orlaylle.

— — —

Syksyn loppupuolella eversti Simon matkusti pääkaupun-kiin ja toi sieltä tullessaan vieraan mukanaan: Klari Simo-nin, vanhemman veljensä, tuomarin tyttären. Orlay tunsi jo edusmiesajoiltaan tuon pääkaupunkilaisen kaunottaren, tanssisalien ja luistinatorojen tavoitellun neidon. Klari oli neljä, viisi vuotta Zsuzsaa vanhempi, mutta huomattavasti kauniimpi häntä. Zsuzsa, joka muuten piti tavattomasti vie-raista, ei toivottanut vanhempaa serkkuaan tervetulleeksi mitenkään erikoisemmalla innostuksella.

Kun Orlay eräänä aamuna varhain saapui pyytämään neuvoja naapuriltaan jossakin maissinpuintia koskevassa asiassa, hän tapasi Zsuzsan yksinään puutarhan huvimajan edestä. Hän kuljeskeli tyytymättömän näköisenä edestakai-sin uudenuutukaisessa leningissä, kädessään ruotsalaiset

käsineet, syksyn punaa hehkuvan villiviinin peittämän majan edessä.

— Kylläpä te olette pukeutunut hienosti, Orlay virkkoi.

— Äiti komensi minut pukeutumaan näihin vaatteisiin, sillä Klari saapui tänne eilen illalla Budapestistä... Jospa näkisitte hänet: ylhäältä alas asti pelkkää silkkiä! Silkkinauhoin somistettu hame, silkkisukat! Sanokaahan, pidätekö te Klarista?

— En ole luonut itselleni vielä lopullista vakaumusta siinä asiassa... Mutta huomaa, että te ette erikoisemmin pidä hänestä.

Zsuzsa pudisti surullisena päätään.

— En voi sille mitään, etten erikoisemmin pidä hänestä, hän myönsi rehellisesti. — Isä moittikin sen vuoksi minua tänä aamuna... Hänen armonsa nukkuu muuten vielä, ja minä olen nälkäinen kuin susi...

He rupattelivat vielä noin puolituntisen, ja vasta sitten Klari ilmaantui puutarhaan tervehtien Orlayta säteilevin kasvoin. Hänellä ei ollut yllään mitään silkkihepeneitä, vaan hänellä oli erittäin aistikas verkainen kävelypuku, joka soveltui erinomaisesti tällaisena syyspäivänä. Tuo vaatturi- taidon mestarillinen luomus teki valtavan vaikutuksen koko talonväkeen. Zsuzsa istui jäykkänä voileipäänsä syöden. Eversti oli ottanut ylleen tavanomaisen metsästystakkinsa asemesta kaupunkikävelyihläänsä käyttämänsä takin. Palvelijatkin kiersivät pöytää juhlava ilme kasvoillaan. Ainoastaan Agata-neiti tunsii olevansa onnellinen, kun hän jälleen saattoi mielensä mukaisesti esiintyä oikein eleganttina. Hä oli taas kaivanut kätköistään esiin kultaketjuisen lornjettinsa ja käyttäen ylhäisön puhetapaa sirotteli lauseihinsa ranskan- kielisiä sanoja.

Klari, jota Agata jo aikaisemmin oli kiitellyt pääkaupungin erääksi parhaiten kasvatetuksi neitoseksi, saattoi todella olla hurmaavan herttainen, jos vain halusi — ja nyt hän

halusi. Sen tekosyyn varjolla, että hän kertoilee Zsuzsalle pääkaupungin elämyksiä, hän piti yllä koko pöytäseuran keskustelun. Hän oli muuten, epäilemättä, täydellinen kanohtar: hento, hoikka, virheetön vartalo, kullanvaaleat hiukset, raikas hiپی ja ihmeen kirkkaat, ruiskukanväriset silmät. Saattoi todeta, että hän pystyi hallitsemaan kasvojensa jokaista ilmettä ja tunsі käsiensä kaikkien liikkeitten plastillisen vaikutuksen. Hän osasi hymyillä niin suloisesti ja lapsenomaisesti, ettei toinen tosiaankaan voinut huomata hänen tanssineen loppuun jo kolmena vuonna Budapestin karnevaalit. Eversti oli erittäin ihastunut pieneen veljentyttäreensä, joka osasi suloisen naivisti nauraa kujertaa aivan kyyneliin asti, ja joka kissan tapaan pehmeästi liehitellen painautui lähelle häntä.

Yöllä, kun nuo kaksi tyttöä olivat jo vuoteissaan, Klari virkkoi yht'äkkiä serkulleen:

— Kuulehan, Zsuzsa, minun mielestäni Orlay on kovasti talonpoikaistunut!

— Niinkö?

— Hän oli Budapestissä aivan toisenlainen. Siellä hän käyttäytyi kavaljeerin tapaan. Nyt hän puhuu vain pelkästään maissista ja rukiista. — Sitten hän lisäsi nopeasti kysymyksen Zsuzsan vastattavaksi: — Sano, yritätkö sinä valloittaa hänet?

Zsuzsa ei käsittänyt tuollaista kysymystä heti.

— Että minä... Mitä sinä sanoit?

— No niin, yritätkö sinä valloittaa Orlayn itsellesi? Meidän tyttöjen on puhuttava tällaisista asioista avoimesti keskenämme.

Zsuzsa nousi vuoteessaan istumaan suorastaan kauhistuneen näköisenä ja tuijotti hämmästyksestä pyörein silmin Klarin sänkyyn, jossa hän erotti pieluksella vain pyöreän lumivalkoisen käsivarren ja pienen käsineen verhoaman käden. (Klarilla oli tapana nukkua käsineet kädessä.)

— Minä ... minä en pyri valloittamaan ketään ... Zsuzsa melkein änkytti nuo sanat.

— Siinä teetkin viisaasti, jatkoi toinen rauhallisesti. — Sinä voit odottaa vielä parisen vuotta, sinä kun olet rikas-kin ... Sinun ei ole pakko turvautua johonkin perheelliseen leskimieheen ... Minä sensijaan en ole enää nuori, enkä ole rikaskaan.

Zsuzsa ei vieläkään käsittänyt täydellisesti, mitä vanhempi serkku oikein tarkoitti, mutta hän tunsu toisen puhuvan joistakin epämiellyttävistä asioista. Zsuzsan sydän tykytti nopeammin. Kernaaimmin hän olisi tuona hetkenä livahtanut sängystään ja juossut paljain jaloin äitikullan luokse. Mutta sitten hän tyytyi siihen, että hän veti peitteen korvilleen ja teeskenteli nukkuvansa.

Klari viiipyi Köllövärissa kaikkiaan kuusi päivää, eikä Orlay pystynyt tuona aikana kumoamaan sitä vaikutelmaa, minkä tyttö oli hänestä saanut: hän oli talonpoikaistunut.

Klarin kolmantena vierailupäivänä Zsuzsa sai sellaisen rohkean päähänpiston, että hän vie Klarin tiluksia katso-maan omilla pikku kieseillään. Isä oli jo varhain aamulla lähtenyt sinne. Zsuzsalla oli hallittavanaan pienet puisto-kiesit ja kaksi ponihevosta. Eversti ei uskaltanut luovuttaa tyttärensä ajo-opintoja varten nuoria tulisia hevosia.

Nuo kaksi eteenpäin ravaavaa pikku ponia osasivat kyl-läkin — ainakin everstin väitteen mukaan — tuon tien jo ohjaamattakin, mutta siitä huolimatta Zsuzsa, tuntien vas-tuunalaisuutensa painon harteillaan, tuijotti edessä näkyvää tietä hevosten korvien lomitse äänettömänä ja vakavana. Rattaiden vieressä juoksivat Zsuzsan koirat, Sopri ja Patkó. Heidän ennätettyään kivisillalle hypähti maantien kapean ojan yli ratsuhevonen, jonka selässä istui Orlay. Hän ter-vehti tyttöjä kohteliaasti ja näytti olevan erittäin hyvällä tuulella lähtien saattamaan heitä tiluksille.

Eversti oli jossakin maissipellolla, ja he lähtivät kolmisiin etsimään häntä. Zsuzsa huomasi hänet ensimmäisenä. Hän kiskaisi päästään leveälierisen olkihattunsa, heilutti sitä riemukkaana isälle ja lähti juoksemaan, oikaisten yli multakokkareisen sänkipellon. Klari ja Orlay tulivat hänen jäljessään, mutta pengertä pitkin kulkien.

— Viime vuonna me asuimme vielä Margit-saarella näihin aikoihin, Klari virkkoi.

— Niinkö, Orlay vastasi hajamielisesti.

— Mutta tehän kävitte silloin vierailulla meillä... Keran juuri iltahämärän aikaan. Kuljimme silloin aivan saaren toiseen päähän. Luonto oli syksyisen surumielinen, mutta kuitenkin kaunis... Muistan jokaisen sananne, mitkä silloin sanoitte... Muistatteko te vielä?

Orlay varjosti kädellään silmiään ja katsoi juoksevaa Zsuzsaa.

— Enpä tosiaan muista...

— Miksi ette?

Klari puraisi huultaan ja vaikenä äkisti. Oh, tuo talonpoika!

Tuosta hetkestä lähtien Klari alkoi kaivata takaisin Budapestiin, kunnes eversti sitten lähti saattamaan häntä kotiin kuudentena päivänä. Zsuzsa hengähti helpotuksesta, ja seuraavana aamuna hän jälleen juoksenteli Bandin kanssa puutarhassa käsineittä ja ilman hattua. Orlay tuli noutamaan poikaa kotiin ja ryhtyi keskusteluun tytön kanssa aidan luona.

— Onko Klari jo matkustanut?

— On, eilen illalla... Zsuzsa tuumi hetken, sitten hän katsoi Orlayta suoraan silmiin ja jatkoi: — Orlay, haluan kysyä teiltä jotakin. Ette kai te suutu minulle?

— Kokeilkaa.

— Ottaisitteko te Klari Simonin vaimoksenne?

Orlay oli jo tottunut siihen, että tuo tyttö puhui aina kaiken, mitä ajatteli. Hän vastasi lyhyesti:

— En.

— Miksi ette? Hänhän on niin kaunis.

— Mies ei ota vaimoa itselleen vain kauneussyistä.

— Ottaisitteko te minut vaimoksenne?

— Jos olisin nuorempi kuin nyt, niin ottaisin.

— Miksi?

— Koska te olette rikas...

— Se ei ole totta! Ette te sitä varten ottaisi minua!

Orlay nauroi. Hän arvasi jo, mitä Zsuzsa halusi.

— No niin, katsokaahan, minä luulen, että teillä on hyvä sydän.

Zsuzsa tyytyi siihen voittoon, minkä hänen hyvä sydämensä oli niittänyt serkun kauneuden kanssa kilpaillessa. Hän juoksi sisälle, ja kun Orlay ennätti talon nurkkaukseen, saattoi hän kuulla avoimien ikkunain kautta, miten joku iski railakkaan hyväntuulisesti pianolla:

*Debrecenben kidobolták,
hogy a dongót ne danolják.
Csak azért is: Dongó!*

III.

Tuli talvi, siten kuin talvella on tapana tulla maaseudulle. Joulukuu toi lunta ja pikku kaupunki muuttui niin siroksi ja somaksi, kuin olisi sen kadutkin peitetty valkealla vanulla. Oli kuin olisivat talotkin siirtyneet lähemmäksi toisiaan ja keskipäivän aikaan kajahteleva kirkonkellojen soitto kuului läheiseltä ja luottamukselliselta.

Orlay tunsi, miten hänen hermostuneisuutensa tasaantui vähitellen tuossa maaseutuelämän herpaannuttavassa rauhassa. Hän mukautuu, niin, suorastaan sulautuu jälleen maaseutuun, hänestä tulee jälleen se, miksi hän on syntynyt: maalainen. Nuo vähäpätöiset ihmiset: kirkkoherra, lääkäri, alkavat jälleen kasvaa hänen silmissään; maatalouskoneiston pienen-pieninkin epätasaisuus on hänelle nyt tärkeämpi, merkityksellisempi kuin mitkään suurenmaailman tapahtumat. Vilja-aumojen rappeutuminen saa hänet vaipumaan huolestuneisiin mietteisiin, ja kun sudet pistäytyvät ryöstöretkellä karjakartanolla, hän syöksyy tempaamaan käteensä kiväärinsä yhtä kiihtyneenä kuin eversti. Ja kun kiertävä teatteriseurue vierailee kaupungin ravintolan salissa, hän esittää mielipiteitään näytännöstä aivan yhtä vakavin ilmein kuin everstin Zsuzsa.

Eversti oli antanut laittaa pienen luistinradan talonsa pihamaalle, jossa Zsuzsa ja Bandi viettivät puolet iltapäivästä luistelusta nauttien. Iltahämärän lähestyessä Orlay tuli aina itse noutamaan Bandia, ja samalla hän pelasi tunnin ajan shakkia Simonin kanssa. Väsyneet lapset aset-

tuivat tuolloin everstinrouvan tuolin lähettyville noiden kahden miehen taistellessa ruudukkaalla pelilaudalla.

Mutta kun sitten kevät alkoi lähestyä, innostui eversti Simon parannusohjelmaansa. Hän alkoi katsastella Orlayn taloa, koputteli sen seiniä ja kuljeskeli Orlayn puutarhassa.

— Kadun puolelta hävitämme nuo kuusi ikkunaa ja niiden tilalle teetämme kahdeksan kaari-ikkunaa . . . Ikkunat maalaamme ruskeiksi ja itse talon vaaleankeltaiseksi. Siitä tulee oikein kunnan talo siten! Tietenkin on myös teetettävä uusi portti. Puutarhan puoleisen seinän taakse rakennamme korkean vilpolan, josta voit sitten katsella puolta kaupunkia . . . Täytyy myös katsastella, mitä puutarhassa voisi saada aikaan . . . Aluksi ainakin istutamme kastanjapuita katuojien partaalle. Jos ojiin alkaa kasvaa rikkaruohoja, niin annamme täyttää nuo ojat.

Niinpä Orlay eräänä punavaloisena kevätpäivänä seisoi katselemassa, miten muurarit sijoittelivat paikoilleen uusia ikkunoita, kun hän näki Zsuzsa Simonin lähestyvän taloa pappilan suunnalta. Kirkkoherra ja vanha tohtori olivat hänen seurassaan, ja kaksi koiraa juoksi hänen kintereillään. Tyttö oli pukeutunut parhaisiinsa, uuteen keväiseen kävelypukuun, ensimmäiseen pitkähameiseen pukuunsa, jonka hän oli sinä päivänä saanut syntymäpäivänsä kunniaksi. Hän oli käynyt kirkossa, jossa hän naivilla lapsenuskollaan oli hartaasti rukoillut niin maallisen kuin tuonpuoleisenkin onnensa puolesta. Sen jälkeen hän oli lähtenyt kävelemään kaupungille kädessään pieni kimppu varhaisia kevätkukkia, saadakseen hieman näytellä itseään. Sakariston edessä hän oli tavoittanut lihavan kirkkoherran, jota hän piti läheisenä tuttavana, ja niinpä hän alkoikin heti veikistellä hänelle.

— Teidän kunnianarvoisuutenne, suudelkaa kättäni, sillä tästä päivästä alkaen kuulun aikuisten ihmisten joukkoon.

— Ei sitä noin vain mustalaista piestä, puolustautui kirkkoherra. — Joka viettää syntymäpäiväänsä, pistäköön pystyyn kekkerit.

— Hyvä on. Minulla on kaksi forinttia, sen varassa voimme kyllä juoda jotakin tuolla konditoriassa.

Matkan varrella he kohtasivat Zsuzsan toisen ihailijan, vanhan tohtorin.

— Me viemme hänet muassamme, virkkoi Zsuzsa, — siten saamme nopeammin kulumaan loppuun nuo kaksi forinttia, sillä kyllä minä tiedän, että tohtorikin on hyvä ryyppäämään.

Hän kulki noiden kahden herran välissä kätensä heidän käsivarsillaan, ja nuo kaksi olivat olevinaan mustasukkaisia toisilleen ja ahdistelivat Zsuzsaa imarteluillaan. Sitten he huomasivat Orlayn seisoskelemassa talonsa edessä ja päättivät, että hänellekin on tarjottava kirsikkalikööriä sillä ehdolla, että hän suutelee Zsuzsan kättä.

Tuona hetkenä heidät saavutti Simonin perheen vanha miespalvelija. Hän tuli juosten, paitahihասillaan ja lakitta päin — everstin palvelusväen ei ollut tapana esintyä tuolla tavoin kadulla.

— János-setä, mikä nyt on hätänä?

— Herra tohtori, tulkaa pian ...

Zsuzsan kasvot valahtivat liidun valkoisiksi.

— Äiti ... hän kuiskasi.

— Korkea-arvoisa rouva on hyvin sairas ... Neidinkin pitäisi kiiruhtaa kotiin ...

Kukkakimppu putosi tytön kädestä.

— Äiti!

Lääkäri kiiruhti kohti everstin taloa. Zsuzsa vetäisi kätensä kirkkoherran käsivarrelta ja riensi juoksujalkaa lääkärin jäljessä. Pitkässä hameessaan kompastellen hän juoksi pitkin kaupungin pääkatua säikähdyksissään hiljaa

nyyhkyttäen kuin pieni lapsi. Hän ei välittänyt vähääkään, vaikka ihmiset katselivat häntä ihmetellen.

— Äiti! Äiti!

Hänen nauhoin somistettu hattunsa liukui hänen hartioilleen.

Orlay sai kirkkoherralta kuulla, että rouva Simon oli äkkiä sairastunut. Heidän saapuessaan talon eteen, he näkivät kuskin ja kyökkipiian kuiskuttelevan hiljaa erään avatun ikkunan edessä.

— Korkea-arvoisa rouva on kuollut, ilmoitti kuski herroille.

Kirkkoherra meni sisään. Orlay jäi yksin ja nojautui murheellisena vasten aitaa. Avoimesta ikkunasta saattoi kuulla hiljaista nyyhkytystä.

— Oli kerran maailmassa eräs onnellinen koti . . .

IV.

He luulivat, eversti ja Zsuzsa, etteivät he kestäisi tuota iskuja, mutta sitten he kuitenkin läpäisivät senkin tuskan.

Oli kuuma keväinen iltapäivä, kun mustat ruumisvau-
nut vierivät hiljalleen pitkin kaupungin pääkatua, laineh-
tivan väenpaljouden keskitse. Zsuzsa kulki, kirkonkellojen
kumahtelun huumaamana, silmät puolisoljettuina, pää pai-
nuksissa isänsä käsivarteen nojautuen. Hän ei kyynelehtinyt, hän ei tuntenut edes tuskaa, vain silloin tällöin hän syvenyi miettimään, missä hän oikeastaan oli tällä hetkellä. Kaikki oli niin vierasta ja outoa hänen lähettyvillään. Jonakin tuokiona hänestä tuntui siltä, kuin olisi hän kuullut budapestiläisen Simon sedän äänen ja nähnyt Klarin älykkäät itkettyneet kasvot vierellään. Sitten hän katsoi pitkään ja tutkivasti erään tumman miehen kasvoja, ja kun hän sitten totesi miehen Orlayksi, hän yritti hymyillä hieman neuvottomana. Joku tarttui hänen käteensä: se oli Bandi Orlay, joka tuossa ihmisjoukossa oli työntynyt hänen lähelleen. Hän painoi avuttomana kasvonsa vasten Zsuzsan mustan käsiineen peittämää kättä, ja sitten he kul-
kivat yhdessä jonnekin — mutta minne?

He seisoivat avoimen haudan partaalla. Pappi rukoili hiljaisella äänellä. Klari Simon nyyhkytti äänekkäästi. Zsuzsa tarrautui äkkiä isänsä käsivarteen.

— Isä, missä äitikulta on?

— Pysy vahvana, lapseni, vaimensi isä hänen kiihkeätä ääntään.

Simon oli tuona päivänä jälleen pukeutunut upseerinpukuunsa. Pystypäisenä, synkän rauhallisena hän seisoi tuon avoimen haudan ääressä, katse jäykkänä.

— Isä, missä on äitikultamme? tytär toisti yksitoikkoisella äänellä kuin hemmoiteltu lapsi.

Hirveä todellisuus valkeni yht'äkkiä hänelle. Kiihkeänä hän vetäisi kätensä isän käsivarrelta ja astui aivan haudan reunalle. Oh, aiottiinko hänen äitinsä nyt haudata maan poveen?

Eversti veti hänet lähemmäksi itseään, niin että sotilas-takin nyöripunokset hipaisivat Zsuzsan poskea.

— Ole järkevä nyt, Zsuzsa pieni.

Zsuzsa painautui isän rintaa vasten epätoivoisena, katse tuskaisena, tuskan parahdus kurkussaan. Bandi oli tarrautunut kaksin käsin Zsuzsan hameeseen, hän oli varma, että kohta koko maailma romahtaisi kasaan.

Sitten he istuivat jälleen vaunuissa. Hevoset olivat vaukkoontuneet jostakin sysytä ja alkoivat nelistää eteenpäin. Eversti painoi sotilaslakkinsa syvälle silmäkulmaa kohti ja tuki lujalla käsivarrella aina kotiin asti Zsuzsaa, jonka pitkä musta huntu liehui vaunun istuimen takana.

Sitten he istuivat kahden kesken kirjoitushuoneessa.

— Zsuzsa, eiköhän olisi parasta sinun ottaa päästäsi tuo suruhattu, eversti virkkoi jonkin ajan kuluttua.

— Kyllä ... niin, hattu ...

Seuraavassa hetkessä Zsuzsa oli kuitenkin jo täysin unohtanut asian. Hän katseli kauan sohvan yläpuolella riippuvaa kuparipiirrosta, joka esitti kahta taistelevaa härkää. Hänestä tuntui siltä kuin hän näkisi nyt tuon kuvan aivan toisin kuin aikaisemmin. Tai ehkä hän ei ollut koskaan vaivautunut katselemaan sitä näin tarkoin.

— Hattu . . . Zsuzsa!

Alkoi jo hämärtää, ja yhä he vain istuivat kahden tuolla leveällä leposohvalla. He eivät puhelleet, pitivät vain toisiaan kädestä ja tarkkasivat toistensa valtimon tykytystä. Zsuzsa vaikeroi joskus hyvin hiljaa ja hiivittäytyi yhä lähemmäksi isää, kunnes hän kätki kasvonsa everstin olkapään taakse painaen ne vasten sohvaa pie-luksia. Hän ei ensinkään huomannut, että palvelija oli sillä välin sytyttänyt lampun ja kattoi illallispöytää.

— Olisi hyvä, Zsuzsa, jos söisit jotakin, kehoitti Agata-neiti, joka oli pujahtanut huoneeseen itkettynein kasvoin.

Kahteen päivään ei Simonin talossa oltu katettukaan aterialla. Kun he nyt istuivat ruokapöydän ääressä, osuivat heidän katseensa saman aikaisesti tyhjään tuoliin. Eversti työnsi lautasensa syrjään synkän näköisenä, Agata painoi kasvonsa käsiinsä, Zsuzsan päähän hulvahti kuuma veri-aalto: hän nousi tuoliltaan ja astui jäykästi avoimen ikkunan ääreen. Eversti asteli hänen jälkeensä ja laski kätensä hänen olalleen.

He seisoivat siinä pitkän aikaa aivan lähellä toisiaan, sanaa sanomatta. Huoneessa kuului vain Agatan hiljainen nyyhkytys. Ylhäällä avaruudessa tuikkivat mljjoonat tähdet, ja kun heidän katseensa osuivat tuohon yön mystilliseen välkehtivään syvyyteen, kulkeutuivat heidän ajatuk-sensa kuin yhdenmukaisin siiveniskuin takaisin menneisyyteen. He saattelivat vielä kerran tuota nyt poistunutta hymyilevää marttityriä hänen tuskiensa Golgata-tietä hamaan hautaan asti.

Sitten Zsuzsa katsoi tutkivasti isää, jonka ohimoille huoneessa palava lamppu loi tummat varjot samalla kun tähtien tuike loi kasvoille herkkää valoa. Se tavallaan romanttinen ihastus, mitä Zsuzsa oli pienokaisiästään lähtien tuntenut uljasta, komeata isäänsä kohtaan, sai hänet yht'äkkiä

tuntemaan peloittavaa tuskaa ja karkotti kaikki muut tunteet. Hän painautui lähemmäksi isää.

— Sano, ethän sinä kuole? Et, ethän?

Eversti hiveli tyttärensä hiuksia.

— Älä ole peloissasi, tyttöseni. Minä tulen olemaan sinulle myös äiti!

V.

Kun Orlay hautajaisten jälkeen näki ensimmäisen ker-
 ran jälleen Zsuzsan, oli tyttö parhaillaan polttamassa
 äitinsä maanviljelystä koskevia muistiinpanopapereita ja
 vaateluetteloita. Vainajan kirjeet hän sensijaan oli järjes-
 tänyt kirjeitten päiväysten mukaan ja tallettanut ne lukit-
 tuun kaappiin, mutta nuo pienille paperilipuille tehdyt
 muistiinpanot hän, tosin tuskaisin sydämin, hävitti, jotta
 ne eivät joutuisi asiattomien käsiin. Hän oli polvillaan
 uunin edessä silmät kyynelten kostuttamina. Kun Orlay
 astui huoneeseen, Zsuzsa nousi seisomaan ja ojensi kätensä
 hänelle tervehdykseksi. Naapuri olisi halunnut sanoa jota-
 kin, mutta sanat takertuivat hänen kurkkuunsa. Hämmen-
 nyksisään hän kohotti huulilleen tuon pikku käden. Tällä
 käsisuudelmallaan Orlay tuli samalla ilmaisseeksi vasten
 tahtoaankin, että heidän välisensä suhde oli nyt muuttunut:
 tuo mustapukuinen hoikka olento, joka seisoι siinä hänen
 edessään, ei ollut enää mikään tyttönen, vaan kukoistava
 neito.

Orlay oli aikaisemminkin vierailut usein Simonien
 luona, mutta everstinrouvan kuoleman jälkeen hänestä
 tuli talon jokapäiväinen vieras. Hän tunsι täten täyttä-
 vänsä vanhan ystävänsä julkilausumattoman toivomuksen,
 mutta häntä itseäänkin veti puoleensa tuo herkistynyt,
 hellän tuskan täyttämä ilmapiiri, jonka vaikutuksen alai-
 sina ihmiset puhelivat hiljaisemmalla äänellä ja astelivat
 varovaisemmin, ja joka samalla oli kuin kypsyttänyt

Zsuzsan ajatusmaailmaa: tyttö oli tajunnut oman kutsu-
muksensa ja pyrki kaikin tavoin korvaamaan poismenneen
paikan.

Tähän asti ei Zsuzsa ollut erikoisemmin välittänyt talou-
den huolehtimisesta. Nyt hän yht'äkkiä alkoi seurailla
palvelusväen töitä ja piti myös huolen siitä, ettei isältä
puuttunut mitään sellaista, mikä kuului hänen jo tottu-
maansa mukavuuteen. Yhdessä Orlayn ja Bandin kanssa,
jota tyttö vaaliskeli kuin kanaemo vastasyntyntä poikas-
taan, he muodostivat pienen perheen, ja perheen äitinä
oli vakavoitunut Zsuzsa. Orlay tarkkaili eräänlaisella mie-
lenkiinnolla tytön älykästä käytöstä, ja eversti oppi kun-
nioittamaan hemmoitellussa tyttäressään naista.

Peltotöiden aikana eversti vietti kaikki päivät ulkona
tiluksilla. Iltahämärissä tulivat sitten nuo kaksi miestä
kaupunkiin, ja Zsuzsa odotti heitä säännöllisesti Bandin
kanssa kaupungin rajalla olevassa lehtokujassa. Illat he
viettivät everstin puutarhan huvimajassa, puutarhalampun
läheisyydessä, jonka valo loi fantastisia ristikoita villiviini-
köynnösten peittämistä majan seinistä. Zsuzsa valmisti
kahvin huolellisesti, sitten hän, pukeutuneena valtavaan
valkoiseen esiliinaan, joka peitti hänen surupukunsa,
asettui istumaan Bandin viereen ja jäi miettiväisenä kuun-
telemaan isänsä matalanjymisevää ääntä.

Hän katseli tarkkaavaisena milloin isän, milloin vaito-
naisena tupakoivan Orlayn kasvoja. Joskus everstikin istui
vaieten. Palsaminpehmeässä illassa saattoi kuulla hiljaista
sirkansiritystä ja äänekkäämpää kovakuoriaisten surinaa,
ja lehtimajan ympärillä vilauttelivat kiiltomadot sinistä
valoaan. Tuollaisena hetkenä asettui vainajan hymyilevä
henki istumaan pöydän päässä olevaan tyhjään nojatuoliin,
kunnes Zsuzsan hiljainen huokaus sai everstin jälleen
aloittamaan puhelunsa. Agata-neitiä Orlay näki tuskin mil-
loinkaan. Sen jälkeen kun everstinrouva ei enää tarvin-

nut hänen seuraansa, oli Agata ryhtynyt kahta vertaa suuremmalla innolla jatkamaan jo peloittavan pitkäksi paisuneen kirjansa kirjoittamista.

Syyspuolella todettiin katuojien olevan täynnä rikkaruohoja ja eversti suostutteli nyt Orlayn täyttämään tuon pitkän syvän ojan, joka rumensi koko talon tienoon. Tuosta teosta muodostui suorastaan erikoistapahtuma, ja kaupungin viikkolehti totesi tyytyväisenä, että se oli huomattavan tärkeätä koko Köllövärin kaupungille, »ja matkailijatkin tulevat tästä lähtien varmaankin mieluummin käymään kaupungissamme». Nuo kaksi »maanviljelijää» seurasivat kiinnostuneina henkilökohtaisesti tiiliä kantavia ja muurilaastia hämmentäviä työläisiä, jotka täyttivät ojaa.

Syyskuun alussa Simonit matkustivat Budapestiin Klari Simonin häihin. Pääkaupungin tanssiaisissa suuresti juhlistu kaunotar oli äkkipäätöksellä kihlautunut eräälle, ei enää kovin nuorelle asianajaja-kansanedustajalle. Hän oli puolet ihmisikää elänyt varakkaana, mutta ylimalkaan huomiota herättämättömänä asianajajana pääkaupungin tuhannen muun asianajajan joukossa, kunnes sitten eräs kaksintaistelu, jossa hän typerän kohtalon ansiosta tuli surmanneeksi vastustajansa, veti hänet seurapiirielämän pinnalle. Tuo kaksintaistelu vaikutti häneen samalla tavoin kuin sadun lintuun vaikutti se, että sen kieli leikattiin halki: hän alkoi yht'äkkiä puhua, ja hän tunsu tarvetta puhua itsestään. Kaksintaistelu hankki hänelle ystäviä ja kansanedustajan paikan, ja se taasen antoi hänelle välillisesti sen pätevyuden, että hän rohkeni esittää kosintansa Klari Simonille.

Orlay, jolla olisi jo aikoja sitten ollut paljonkin asioita järjestettävänä Budapestissä, matkusti sinne yhdessä everstin ja Zsuzsan kansa. Simonit eivät osallistuneet, suruaikansa vuoksi, kirkossa tapahtuneitten vihkiäisten

jälkeen järjestettyyn häitten viettoon, vaan toivotettuaan vastavihityille onnea, menivät tapaamaan Orlayta Trónörökös-kadulle. He kävelivät pariin kertaan edestakaisin keskipäivän aikaan Tonavan rantakatua ja menivät senjälkeen aterioimaan kasinolle. Iltapäivällä he kävivät eräissä myymälöissä — ja jos asia olisi everstistä riippunut, olisi hän tyhjentänyt kokonaan korukaupat Zsuzsaa ilahduttaakseen. He palasivat Köllöväriin jo iltalaivalla.

Pölypilviin peittyvän kaupungin etääntyessä torneineen, kupooleineen ja siltoineen hiljalleen jyskivästä laivasta seiso Zsuzsa laivan keulassa tuulessa hulmuavin vaattein. Eversti vetäisi syvään henkeään.

— Luojan kiitos, että pääsemme taas kotiin!

Hän ei pitänyt enää pääkaupungin elämästä. Zsuzsa ei sensijaan yhtynyt isän mielipiteeseen.

— Älähän sano, hän huokasi — Budapest on sentään kaunis kaupunki.

— Ja mitä minä sanoisin itsestäni, tuumi Orlay mielessään. — Viime vuonna tähän aikaan olin sitä mieltä, että minä läkähtyisin siellä maaseudulla ja nyt — en tosiaan tahtonut malttaa odottaa tämän päivän päättymistä.

VI.

Zsuzsa koputti Orlayn ikkunaan. Noin puoleen vuoteen, äitinsä kuoleman jälkeen, ei Zsuzsa ollut käynyt kertakaan tuolla kaupungin äärellä, ja nyt hän hämmästeli sitä suurta muutosta, mikä hänen ystävänsä taloa oli kohdannut.

— Miten viehättävän talon te olettekaan tehnyt siitä entisestä synkästä kivikasasta! Lapsena minä aina pelkäsin tätä taloa ja kuvittelin typeryyksissäni, minkälaisia hirveitä asioita täällä sisällä saattoi ehkä tapahtua. Ja nyt se on niin ystävällinen ja älykkään näköinen, sehän suorastaan hymyilee ihmiselle. Haluaisinpa nähdä puutarhankin.

— Mikäpä siinä! Lähtekää katsomaan.

— Joskus toisen kerran, isän kanssa... Mutta tiedätekö, miksi minä tulin tänne? Minun täytyi tulla kertomaan teille, että meille tulee vieras. Ajatelkaahan, tulee se pariisilainen, János Révfalvy.

Zsuzsa heilautti kirjettä.

— Se taiteilija?

— Niin, hän tulee jo tänä iltana. Jos olisimme tietäneet tämän eilen, olisimme voineet odottaa häntä Budapestissä... Mutta nyt en tiedä, mitä minä oikein teen... Isä on ollut varhaisesta aamusta asti ulkotiluksilla. Lähefin erään pojan ratsain viemään hänelle tietoa asiasta, mutta sittenkin on kyseenalaista, ennättääkö hän kotiin iltaan mennessä... Jos ei hän tule, niin pyytäisin teitä

viemään meidät vaunuillanne laivarantaan, Agatan ja minut ... Ja lainatkaa sitten vielä kuormarattaatkin vieraamme matkatavaroita varten ...

— Jääkö hän tänne pitemmäksi ajaksi?

— Hän kirjoittaa viipyvänsä kuukauden tai parikin ehkä.

Orlay lupasi, että asiat järjestyvät Zsuzsan toivomalla tavalla, ja sitten hän saattoi tytön kotiin. Zsuzsa puhui koko ajan vain Révfalvysta.

— Olen järjestänyt hänelle puutarhan puoleisen vierashuoneen, mutta en vielä tiedä, missä hän voi maalata. Luuletteko, että kirjoitushuone on kyllin valoisa?

Iltapäivällä, kun naiset olivat juuri nousemassa Orlayn vaunuihin, saapui eversti kotiin. Piiska kädessään hän luki taiteilijan lähettämän kirjeen.

— Näyttää siltä kuin nuori herra olisi kyllästynyt suurkaupungin elämään. Nämä nykypäivien nuoret ovat sellaisia heikkojalkaisia pikareita, ne horjahtelevat kaikesta, ne eivät voi kestää nautinnoitakaan ylen paljon ... Hän kirjoittaa haluavansa hieman toipua ... Hänellä on suunnitteilla jokin suurempi kompositio, mutta hän ei pääse Pariisissa oikeaan tunnelmaan ... No, kyllähän me tarjoamme hänelle majoituksen ja ruokaa, mutta mitään tunnelmia ei meillä sensijaan ole varattuna ruokakomeroissamme ...

Hän kapusi istumaan Orlayn viereen ajopukille ja virkkoi:

— Lähdetään!

Zsuzsan suureksi mielihahaksi laiva saapui melkein tunnin myöhästyneenä. Orlay totesi Révfalvyn olevan päättäväisen näköinen hoikka nuori mies. Hänen ulkomuodossaan ja käytöksessään ei ilmennyt hiukkaakaan taiteilijamaisuutta. Hän oli kiireestä kantapäähän elegantti maailmanmies. Harmain, hieman synkkäkatseisin silmin, vaalein jäykin viiksin, säännöllisin jyrkein kasvopiirtein häntä saattoi hyvinkin pitää kauniina miehenä.

Astuttuaan laivasta rannalle hän tervehtiessään syleili kevyesti everstiä. Sitten hän jäi katsomaan Zsuzsaa pitkään ja hämmästyneenä.

— Sinäkö se tosiaan olet, Zsuzsa?

— Minäpä tosiaan, tyttö vastasi hymyillen kyyneleisin silmin.

— Miten kaunis neitonen sinusta onkaan varttunut. En oikein tiedä, saanko enää sinutellakaan sinua...

— Ehkäpä te tosiaan alatte teititellä toisianne, pilaili eversti.

Vaunuissa taiteilija joutui istumaan Zsuzsaa vastapäätä, ja vaikka Orlayn olikin tarkkailtava hevosten ohjausta, hän huomasi kuitenkin, miten taiteilijan katse kääntyi kerran toisensa jälkeen Zsuzsaan. Hän puheli Simonin kanssa, hie-man hajamielisenä ja välinpitämättömästi, ja samanaikaisesti hän katseli tyttöä pitkään ja tutkivasti, taiteilijain tavanomaisella asiantuntijan häikäilemättömyydellä.

Kun he sitten istuivat illallispöytään, yritti Agata-neiti, tapansa mukaan, kiinnittää everstin vieraan huomion kokonaan itseensä, ja Révfalvy, hyvinkasvatetun miehen kärsivällisyydellä, mukautui siihen.

Orlay vaikeni tavoilleen uskollisena. Verrattain pian hänet valtasi kuitenkin ilman mitään syytä suunnaton kyl-lääntymisen tunne. Tuon miehen tapa katsella Zsuzsaa alkoi suututtaa häntä, se loistava varmuus, millä Révfalvy pystyi puhelemaan jokaisen pöydässä istuvan kanssa kuin asianomaisen omaa kieltä käyttäen teki hänet levottomaksi. Orlay ei pitänyt itseään minään suurena ihmistuntijana, mutta hän havaitsi nyt heti, että taiteilija kuului niihin harvoihin voimakkaisiin yksilöihin, jotka joka paikassa pystyvät tuomaan esiin pätevyytensä, ja joiden suhteen ei kukaan voi jäädä välinpitämättömäksi. Orlay oli omasta puolestaan jo selvillä tunteistaan Révfalviin nähden: hän yksinkertaisesti ja vaittomaisesti inhosi miestä. Hän vihasi häntä, sillä hänen oman-

arvontuntoaan loukkasi tuo ruumiillinen ja henkinen etevämyys, jota hän ei voinut taiteilijalta riistää; hän vihasi häntä, koska hän aavisti, että Révfalvy, varhaisemmilla oikeuksillaan ja suurella energiallaan varustettuna, tulisi riistämään häneltä sen miellyttävän paikan, joka hänelle, Orlaylle, oli tähän asti kuulunut Simonien läheisimpänä ystävänä; hän vihasi Révfalvyä käsittämättömän taikauskoisen aavistuksen valtaamana.

Eversti tiedusteli taiteilijan suunnitelmia.

— Haluaisin maalata katuva Magdaleenan, Révfalvy vastasi.

Agata-neiti ei voinut tuon kuullessaan olla osoittamatta todellakin hämmästyttävää muistiaan, ja niin hän luetteli kaikki italialaisen taiteen tunnetut Magdaleenan kuvat.

— Aivan oikein, taiteilija virkkoi, — minä tunnen kyllä kaikki nuo kuvat, mutta siitä huolimatta uskallan olla sitä mieltä, että todellista Magdaleenaa ei vielä kukaan ole maallannut. Kaikki nuo maalaukset esittävät enemmän tai vähemmän kaunista naista, joka vaalein valtoimin hiuksin, sirossa asennossa lukee kallioluolassa tarkkaavaisena kirjaa yhteenpuristetuin huulin. Onko se mikään Magdaleena? Kuvittelkaa kallioseinämän tilalle silkkisiä seinäverhoja, jousihenkaisen puvun tilalle muodikasta aamupukua ja voitte aivan oikeutetusti kirjoittaa kuvan alle: »Siesta» tai »Kiintoisaa luettavaa» taikka ehkä: »Kylvyn jälkeen». Minä kuvittelen Magdaleenan aivan toisenlaiseksi. Tuo Magdaleena-hienostonainen on maalattava sinä hetkenä, kun hän tapaa profeetan ensi kerran. Tuossa tapaamisessa piilee kulttuurihistoriallinen tärkeä seikka: kristityn askeettinen voitto klassillisesta maailmankatsomuksesta... Henki voittaa ruumiin...

Hän jatkoi puhettaan yhä kasvavalla innolla, ja hänen katseensa hipaisi puheen aikana tuon tuostakin levottomana, ilmeisen huumautuneena Zsuzsan punastelevia kasvoja. Tyttö kuunteli häntä hartaan tarkkaavaisena. Orlay nousi

äkisti seisomaan ja toivotti seuralle hyvää yötä. Kun hän oli jo pimeällä kadulla, hän saattoi nähdä aidan ylitse puutarhan huvimajan säleseiniä rakosista siivilöityvän lampunvalon ja hiljaisessa illassa saattoi kuulla taiteilijan pontevan sointuvan äänen.

Seuraavana päivänä hän hieman hämmästyi, kun Révalvy tuli hänen luokseen varhain aamulla. Orlay istui tuona hetkenä äskettäin valmistuneessa vilpolassaan lukien pääkaupungin sanomalehtiä. Bandi nakerteli valtaisa voileipää. Taiteilija ojensi nauraen kätensä tervehdykseksi Orlaylle.

— Simon-setä kertoi, että te olette hyvissä välilöissä keskenänne, ja hän olisi iloinen, jos me kaksi ystäväystyimme... Niinpä minä tulin tänne, jotta voimme yrittää...

Orlay puristi hieman häpeillen tuota kapeata jantevä kättä.

— Kas, kun sinä olet jo näin varhain ylhäällä, Orlay virkkoi.

— En ole kolmeen vuoteen nähnyt auringonnousua, mutta tästä lähtien tulen katselemaan sitä useammin. Minun mielestäni eivät ihmiset menettele järkevästi rakentaessaan suuria kaupunkeja. Suurkaupungissa ei ihminen elä, oikeastaan elämä on siellä vain jonkinlaista väliaikaisuutta. Hän elää siellä toisille, seurapiirilleen, hänelle itselleen kuuluu vain maaseudun elämä. Olin vakavasti Pariisi-sairas. Olin varma, että menehdyn siihen sairauteeni, eivätkä lääkärit päässeet selvyYTEEN, mikä minua oikein vaivasi.

Orlay ei nyt käsittänyt täysin vieraansa puhetta.

Sinä olet siis ollut sairast?

— Minä kuvittelin menehtyvänä, mutta eilisestä alkaen tiedän, ettei minua vaivannut mikään muu kuin vain se, että kaipasin takaisin kotimaahan. Kaipasin maaseutua, ilmaa ja siveellisten tapojen puhtautta... Sitä juuri — puhtautta.

Hän veti syvään henkeään, kuin eivät hänen keuhkonsa olisi saaneet kyllikseen syksyn raikasta ilmaa, sitten hän jatkoi varman elinvoimaisena:

— Nyt minä haluan jälleen elää ja tehdä työtä! Sen jälkeen hän jatkoi: — Sinun pitäisi muuten käsittää tämä. Olen kuullut, että sinäkin olet joutunut kokemaan tällaisen tapahtumasarjan. Siten meidän käy kaikkien. Kun olemme saaneet kylliksemme siitä, mitä on tapana nimittää kulttuuriksi, silloin alamme kaivata takaisin asfalteilta kotoisille kedoille, ja onnellinen meistä se, kellä on mahdollisuus palata.

Heidän keskustelunsa keskeytyi, sillä eversti Simon saapui Zsuzsan kanssa. Tyttö oli tänään ensi kerran pukeutuneena puolisuruun: hänellä oli yllään valkotäpläinen leninki ja musta olkihattu.

— Tulin nyt katsomaan teidän puutarhaanne, Zsuzsa virkkoi Orlaylle. Sitten hän kääntyi sanomaan Révfalvyille: — Onko mielestäsi sopivaa karata kotoa ennen aamiaista?

— Antauduin kärsimyksiin, jotta sen jälkeen nautinnot tuntuisivat kahta paremmilta.

He lähtivät kaikki yhdessä puutarhaan. Nuoret kulkivat edellä ja talon isäntä seurasi heidän jäljessään everstin rinnalla.

Sen jälkeen eversti vei Zsuzsan ja Révfalvyn mukanaan ulkotiluksille. Eikä hän ollut tyytyväinen ennen kuin taiteilija oli nähnyt kaikki viljelysmaat ja ihmetellyt hänen maan-kuuluja syöttösikojaan. Ja Révfalvysta saattoi selvästi havaita, että hän nautti vilpittömästi tällaisesta maalaishuvittelusta. Hän josta jo yhteen aikaan oli tuntunut siltä, että hän oli tylsistynyt maailmankaupungin monivivahteisissa nautinnoissa, löysi yht'äkkiä viehättävää iloa siitä, että sai käyskennellä tallissa, etsiä navetan ullakolta kananmunia ja pilkistää keittiönkin puuhiin. Kuten useat kaupunkilaiset, oli hänkin innostunut nyt kaikesta, eikä eversti olisi voinut

tuottaa hänelle suurempaa iloa kuin antamalla yhdelle sävyisälle tammalleen nimen Révfalvyn toivomuksen mukaisesti.

— Milloin sinä maalaat sen Magdaleenan kuvan? Zsuzsa tiedusteli muutaman päivän kuluttua Révfalvyelta.

He käyskentelivät parhaillaan sireenipensaitten välissä puutarhassa.

— En voi maalata sitä, koska ei minulla ole mallia, puolusteli he taiteilija. Hän oli onnellinen voidessaan jollakin tekosyylä rauhoittaa taitelijan-omaatuntoaan.

— Minä tulen malliksesi, Zsuzsa ehdotti.

Taiteilija hymyi.

— Ei, Zsuzsa kulta, et sinä ole Magdaleenan kaltainen.

— Hän katseli tutkivasti tytön kasvoja. — Tosin sinä tyy-piltäsi vastaisit Magdaleenaa, Révfalvy jatkoi. — Aivan hämmästyttävässä määrin vastaisit... Tuo suloinen, vastapuhkeava elinvoimaisuus, sitten tuo säpsähdyttävä viattomuus silmissäsi...

— Magdaleenahan oli vaalea, Zsuzsa huomautti väliin.

— Miksi hän olisi nimenomaan ollut vaalea? Siksikö, että hänet on parinsadan vuoden aikana aina maalattu vaaleana? Se ei merkitse mitään! Se tyyppi, jota hän edustaa, ei ole vaalea... Muuten, minun täytyy oikein tutkia asiaa Raamatusta... Hän katseli edelleen tyttöä tarkkaavasti: — Ei, ei, et sinä ole vielä Magdaleena. Sinun kasvoiltasi puuttuu tietoisuus ja katumus...

— Mitä sinä tarkoitat? — Zsuzsa katsoi ihmettelevin silmin Révfalvyä.

Révfalvy veti taskustaan luonnoskirjansa ja pyysi tyttöä istumaan häntä vastapäätä huvimajassa. Zsuzsa asetti käsi-vartensa ristikkäin ja kuunteli hartaana, liikahtamatta kynän hiljaista rahinaa paperilla. Taiteilija vilkaisi tuon tuostakin ylös luonnoskirjastaan, ja hänen janoinen katseensa tavoitteli aina tytön katsetta. Noiden katseiden vaikutuksesta Zsuzsan

kasvot alkoivat vähitellen lievästi punastua, ja nyt hän katseli jatkuvasti aidanpylvästä.

Révfalvy laski yht'äkkiä kynän kädestään ja virkkoi hiljaa:

— Tiedätkö sinä, että olet hyvin kaunis, Zsuzsa?

Tyttö pyrähti seisomaan tuoliltaan ja riensi katsomaan luonnosta, jonka yhdennäköisyyteen hän ei ollut ensinkään tyytyväinen.

— En minä ole tuollainen.

Taiteilija yritti piirtää hänet toisen kerran, kolmannen, ja sitten hän repäisi liuskat lehtiöstä tyytymättömänä. Viimein hän iski riemuissaan kädellään puutarhapöytää.

— Nyt se selvisi minulle! Nyt minä tiedän!

Zsuzsa juoksi näyttämään piirustusta isälle. Révfalvy nouti vielä pastelliliitunsa. Hän veti erikoista väritystapaa käyttäen tytön silmien ympärille hienon, himmeän varjotuksen, joka niin huomattavasti korosti silmän iriksen kullankimallavaa välkettä.

Hän oli työskennellyt jo ainakin puolisen tuntia. Bandi, joka oli hiljaa pajahtanut puutarhan portista sisään, oli myös seisonut jo puoli tuntia katsellen ystävätärtään odottavan näköisenä. Zsuzsa oli ojentanutkin kerran kätensä häntä kohden, mutta silloin Révfalvy oli huomauttanut tiukasti:

— Zsuzsa, katso minua silmiin! Nyt, juuri!

Poika oli hetken kuluttua poistunut puutarhasta, mutta kymmenen minuutin kuluttua hän oli jälleen seisoskele-massa huvimajan läheisyydessä. Kun ei häntä kuitenkaan huomattu, hän tuli surulliseksi ja sipsutti kotiin kyyneleisin silmin.

— Mikä sinua vaivaa? isä tiedusteli.

Poika oli pitkän aikaa myrtyneesti vaiti, sitten hän viimein vihasena ähkäisi:

— Zsuzsa ei rakasta enää minua!

Orlay naurahi katkerasti.

— Oho, ystäväiseni, kyllä sinä saat vielä oppia, ettei mustasukkaisuus ole niinkään maukasta nieltävää.

Seuraavana päivänä herättiin Köllövärissa sateisen murheellisen taivaankannen alla. Eversti koputti kahdeksan aikaan Révfalvyn ovelle, mutta taiteilija näyttäytyi vasta yhdeksän tienoissa ja silloinkin Zsuzsan useampien kehoitusten jälkeen.

Tyttö katseli säikähtyneenä ystävänsä.

— Mikä sinua vaivaa? Oletko sinä sairas? Kasvosi ovat niin kalpeat!

— Ei minua mikään vaivaa... Johtuu kai vain sään muutoksesta.

Tuollainen puhe kummastutti suuresti Zsuzsaa.

— Mokomaa en ole vielä koskaan kuullut! Miten sää voisi vaikuttaa lämpimässä huoneessa olevaan ihmiseen? Minä pidän tavattomasti sateesta, varsinkin, kun se naputtelee tuolla tavoin kauniisti ja hiljaa ikkunanruutuja.

Sitten hän pyysi Révfalvyä asettumaan aamiaispöytään.

— Tulehan, minä annan sinulle kuumaa teetä ja voi-leipää!

Eversti oli juuri noussut pöydästä. Hänellä oli jalassaan saappaat ja yllään kuminen sadetakki. Häntäkin kiusasi sade, vaikkakaan ei hermojen vuoksi.

— Maissi ei tarvitse enää sadetta yhtä vähän kuin viini-tarhakaan. Mitä hyötyä siitä nyt on? Jos se jatkuu, niin syyskynnöt myöhästyvät.

Myöhemmin Zsuzsa ja Révfalvy asettuivat istumaan lähekkäin kirjoitushuoneen leveän ikkunan eteen. Zsuzsa virkkoi:

— Sinulla on nyt jotakin huolta.

— Suo anteeksi, Zsuzsa pieni, kun olen näin pahantuu-linen. Minun olisi turha selittää sinulle huoliani, et sinä kuitenkaan ymmärtäisi minua.

— Siksi, että olen niin typerä, eikö totta?

— Et sinä ole typerä, mutta sinun valkea sielusi ei tajua sitä mystillistä pimeyttä, mistä minun huoleni johtuvat... Se on itse asiassa aivan joutavanpäiväinen pikku juttu: joku mitätön muutos aivoissani tai ehkä vain hermojeni liiallinen toiminta, mutta se on kyllin minulle, jotta menetän värman pohjan jalkojeni alta. Syksyinen kosteus riittää joskus siihen, että menetän tasapainoni... Se valtaa minut yht'äkkiä, ja silloin olen aivan kuin vieras itsellenikin. Minut valtaa loputon kylmä, pimeä surumielisyys, johon katoaa, tuhoutuu kaikki, mikä minussa on ilmennyt rakkautena ja vihana, kunnianhimonä, työhaluna. Kaikki, mikä liittää minut maailmaan. Minulle ei jää mitään, ei mitään, vain painostava pelko jostakin lähestyvistä synkästä vaarasta...

Hän puhui sanomattoman surumielisesti. Sitten hän yht'äkkiä keskeytti puheensa.

— Miksi minä puhunkaan tuollaisia typeryyksiä? Eivät ne ole sopivia sinun kuultavaksesi.

Tyttö oli kuunnellut häntä hämmästyneenä, ja nyt hän virkkoi, veren hulvahtaessa hänen kasvoilleen:

— Puhu, puhu toki! Haluan tietää, mikä sinun mieltäsi kiusaa!

Révfalvy tarttui Zsuzsan sormiin ja hiveli mietteissään hänen pientä kättään.

— Oh, niin Zsuzsa! Jos me olisimme aikaisemmin tavanneet toisemme näin, olisi sinusta ehkä tullut minun suojelusenkelini. Minä en olisi tuntenut itseäni niin hirveän hyljätiksi. Sinä et tiedä, millainen tuo tunne on, kun ihminen kulkee vain yksin, yksin suunnattoman ihmispaljouden keskellä... Luulen, että nyt on jo myöhäistä. Kuka voisi vapauttaa minut noista kurjista, synkistä muistoista? Minä luulin niitä joutaviksi kujeiksi, ja jokainen niistä on kuitenkin aina yksi erältään syövyttänyt ruostepilkun sie-luuni... Nyt on sieluni tunteeton kuin himmentynyt peili. Tai ei oikeastaan sieluni... Oh, Zsuzsa, jos sinä tietäisit,

mikä minä oikeastaan olen, et sallisi minun koskettaa kättäsi. Tai voisitko sinä ehkä muuttaa minut jälleen turmeltumattomaksi?

Tyttö painoi kaksin käsin rintaansa vasten Révfalvyn kättä.

— Sinä et saa puhua noin, hän virkkoi kiihkeästi, — sinä et ole turmeltunut. Sinä olet hyvä ihminen, sinua kiusaa vain jokin asia...

Siihen heidän keskustelunsa keskeytyi. Révfalvy nousi tuoliltaan ja käveli pois ikkunan läheltä, sillä oli kuullut Agata-neidin äänen. Agata astui huoneeseen ja alkoi heti valittaa päänkivistystä. Hänkin syytteli ilmaa ja selvitteli vuolassanaisesti, että sään vaihtelu vaikuttaa hienostuneen hermoston omaaviin kulttuuri-ihmisiin, jotka edustavat korkeampaa ihmisrotua verrattuna talonpoikaishermoston omaaviin rahvaanihmisiin.

Iltapäivällä taivas jo selkeni. Seuraavana päivänä eversti, joka nyt alati vaivasi päätään sillä, miten hän parhaiten voisi ilahduttaa talon vierasta, päätti käyttää tuon ihastuttavan syyspäivän siten, että järjesti eräänlaisen improvisoidun korjuujuhlan viinitarhassaan. Viinipuristus-huone sijaitsi enemmän kuin puolentunnin matkan päässä ulkotilalta, kumpuisessa metsänrinteessä. Orlayn lisäksi saivat kirkkoherra ja tohtori kutsun saapua juhlintaan.

Juhlaohjelman kohokohtana oli everstin itsensä valmistama rosvopaisti. Tuolla rosvopaistilla oli koko komitaatissa eräänlainen kuuluisuuden maine. Eversti valitsi taktillisella terävänäköisyydellä metsänrinteestä sellaisen paikan, johon saattoi tehdä nuotion metsäpalon vaaraa pelkäämättä. Sitten hän kirkkoherran avustamana sytytti palamaan nuotiopuut, joiden tuli olla varmasti kuivia, mutta ei missään nimessä lahoja puita. Sen jälkeen hän, valkea esiliina vyötäisilleen sidottuna, ryhtyi henkilökohtaisesti keittäjättären tehtäviin, maustaen paistoksensa keittiötieteen perustotuuksia tarkasti

noudattaen. Sitten hän syvällä hartaudella veti pitkästä nahkakotelosta esiin teräksisen paistinvartaan, erään esi-isänsä perintöesineen, jota hän piti suuremmassa arvossa kuin monet ihmiset isoisänsä isän vanhaa miekkaa.

Sinä aikana solmi Agata-neiti taiteellisen seppelen mura-
tinlehdistä metsän Marian-kuvalle. Orlay auttoi häntä siinä
puuhassa. Zsuzsa, taiteilija ja Bandi kuljeskelivat metsässä
pويمien myöhäissyksyn kukkia. He seisoivat mäenrinteellä,
ja heidät ympäröi häikäisevän kirkkaana syyskuinen päivän-
paiste tunkeutuen harvahkon metsän ruosteenpunertavaan
hämäryyteen. Häikäisevässä ilmassa häilähtelivät hämähä-
kinseitit, jokunen kevyt tuulenpuuska sai visertelevät linnut
liitelemään heidän päittensä yläpuolella. Kun he olivat
mielestään saaneet kyllin poimituksi kukkia, he palasivat
metsänrinteelle toisten seuraan.

— Kaunis pari, Agata huomautti viitaten nuoriin.
Samassa hän jo tarttui Orlayn käsivarteen. — Te, alkäähän
rutistako seppeltäni rikki.

— Suokaa anteeksi!

Orlay sormei seppelettä, mutta hänen katseensa tark-
kaili koko ajan noita kahta nuorta ihmistä. Hän vain katseli
tyttöä, miten tämä kuunteli taiteilijan puhetta suloisena, har-
taana ja onnellisen näköisenä. Ehk'ei hän edes käsitä mitä
taiteilija puhuu, — hänen heikohko jäykkä hymynsä paljas-
taa näkyviin valkean hammasrivin, hänen katseensa tavoit-
telee melkeinpä rukoilevana, hymyilevän kysyvänä taitei-
lijän katsetta.

Agata-neiti, joka varsin hyvin tiesi, miten miehiä on
velvoitettava kohteliaisuuteen, komensi kavaljeerinsa nouta-
maan lisää murattia eräältä kalliolta. Orlay saattoi nähdä
nuoret sieltä ylhäältäkin. He käyskentelivät nyt onnellisina,
hymyilevinä edes takaisin puitten alla. Tytön toisessa
kädessä riippui suuri olkihattu. Hän näkyi antavan Rév-
falvylle kukan, sitten hän otti sen takaisin antaakseen sen

hetken kuluttua uudelleen taiteilijalle... Joka näki hänet tuollaisena, saattoi tehdä sen päätelmän, että tyttö oli rakastunut. Ehk'ei hän itsekään ollut vielä tietoinen asiasta, mutta rakastunut hän oli.. Orlay pystyi niin taitavasti hallitsemaan kasvojensa ilmeet, että hän näytti täysin välinpitämättömältä sinäkin hetkenä, kun hänen kätensä vapisivat mielenliikutuksesta, ja tunki kurkussaan sydämensä rajun sykinnän.

Mutta mitä ihmeen tekemistä hänellä oli tuon tytön suhteen? Oliko hän mustasukkainen? Rakastiko hän tyttöä? Hän esitti itselleen ensi kerran tuon kysymyksen, ja jokainen veripisara hänen olemuksessaan vastasi hänelle, että hän rakasti Zsuzsaa. Hän rakasti tyttöä, oli rakastanut jo kauan, itsetiedottomasti, ehkäpä aina siitä asti, kun oli nähnyt hänet tytön ollessa vielä puolittain lapsi.

Hän oli tottunut tyttöön siten kuin johonkin rakkaaseen tummaan varjoon, jonka aina tietää olevan vierellään, ja jonka läheisyys täyttää mielen levollisuudella. Nyt, kun tyttö odottamatta oli jättänyt hänet, ei hän voinut ensinkään käsittää, miten hän jaksaisi tämän jälkeen elää. Hän tunki polttavaa, aistillista tuskaa ja tietoisuus siitä, ettei hän voinut asialle mitään, saattoi hänet melkein epätoivoiseksi.

Agata-neiti ei ollut ensinkään tyytyväinen Orlayhin, jolle hän huomautti suuttuneena, että Orlay oli tuonut vain pieni-lehtisiä muratteja ja jättänyt parhaat ylös kalliolle. Orlay vastasi siihen vain, että hän halusi vielä ennen päivällistä käydä katsomassa everstin amerikkalaisia viiniköynnöstaimia, ja niin hän lähti yksin taivaltamaan vakoiselle pellolle. Itse asiassa eivät taimet kiinnostaneet häntä hiukkaakaan, hän halusi vain olla yksin omine ajatuksineen.

Hän ajatteli Zsuzsaa, hänen omaa Zsuzsaansa, nyt menetettyä. Tuohon rakkautta varten kasvaneeseen lapseen oli latautuneena uinuvaa intohimoa, neitseellistä kiihkeyttä. Tarvittiin vain yksi ainoa kipinä, ja hän leimahtaisi hehku-

viin liekkeihin. Orlay oli sitä mieltä, että Zsuzsan tunteet taiteilijaa kohtaan olivat myös jo selvät. Révfalvy kuului niihin miehiin, jotka vetivät kurimuksen lailla naista puoleensa. Hän oli sellainen mies, jolle vastustamattomasti antaa voimia se uhkapelin omainen tunne, että hän on valmis joka hetki panemaan kaiken yhden kortin varaan. Tuollaise miehen läheisyydessä oli tyttö täysin suojaton.

Révfalvy saattoi hyvinkin rakastaa tyttöä, se saattoi olla mahdollista, mutta varmaa oli ainakin se, ettei hän, Orlay, voinut millään tavoin estää tapahtumien kulkua. Hän ei pystynyt kilpailemaan Révfalvyn kanssa. Taiteilija ylitti kaikessa hänet, niin hyvin hyveissä kuin paheissakin. Révfalvy oli mestariteos, hän sen sijaan vain töhertäjän työtä. Jos hän yrittäisi taistella Révfalvyä vastaan, tulisi siitä hänelle itselleen vain perin pohjoin häviö.

Orlayn sydämessä pääsi jälleen vallalle tuo erikoislaatuinen tunne, joka aina kriittisissä tilanteissa sai valtaansa hänen sielullisen apaattisuutensa: hän luopui taistelusta ennen kuin oli edes alkanutkaan sitä. Hän ei voinut tehdä nyt mitään asialle. Tätä päätöstään hän tulisi noudattamaan johdonmukaisesti ja rehellisesti.

Ateria oli katettu puitten varjoon; ja eversti Simon huuteli kaikuvalla äänellä Orlaylle kutsuen häntä aterialle kohottaen samalla korkealle höyryävää paistinvatia. Eversti oli nyt niin loistavalla tuulella, ettei häntä ollut vielä sellaisena nähty rouvan kuoleman jälkeen.

Päivällisen jälkeen jäivät vanhat herrat vielä nautiskelemaan viiniä, kun sensijaan nuoriso, myös Orlay ja Agata-neiti siihen laskettuna, lähtivät metsään viemään seppelettä Neitsyt Marian kuvalle. Agata seppelöi kuvan teatraalisin elein. Zsuzsa sensijaan laski kukkansa kuvan juurelle hiljaisesti hymyillen. Orlayn mielessä välähti, että tyttö mahtoi pyytää Pyhältä Neitsyeltä jotakin hyvin suloista asiaa.

Heidän palatessaan toisten luo Zsuzsa laski kätensä mairittelevasti Orlayn käsivarrelle.

— Miten palaamme nyt kotiin? Meillä on kolmet vaunut, ja meitä on kahdeksan henkeä.

Orlay ymmärsi: tyttö turvautui hänen apuunsa voidakseen ajaa kotiin Révfalvyn seurassa.

— Minä otan vaunuihini Agata-neidin, niin te voitte voitte mennä Révfalvyn ja Bandin kanssa.

Kun heidän vaununsa kääntyivät viettävälle maantielle, alkoi jo hämärtää. Eversti ajoi ensimmäisenä vaunuissaan noiden kahden loistavalla tuulella olevan vanhuksen kanssa, jotka vielä kerran kiittelivät erinomaista rosvojaistia. Orlay ajoi aivan Zsuzsan ponihevosten vetämien kiesien kintereillä. Hän saattoi nopeasti pimentyvässä hämärässäkin nähdä tytön ja nuoren miehen päätten ääriiviivat: kaksi päätä, jotka kiesien heilahdusten mukaan milloin lähentyivät, milloin erkanivat etäämmäksi toisistaan.

Ennätettyään kivisillalle he voivat nähdä alas tasangolle, joka kuutamossa näytti niin valkoiselta kuin olisi lumi kattanut sen. Nuo kaksi päätä tuolla edessä sulautuivat silmänräpäyksen ajaksi yhdeksi yhtenäiseksi varjoksi.

Orlay läiskähdytti valjaita vasten hevosten kylkiä. Agata-neiti alkoi kirkua eteenpäin syöksyvissä vaunuissa. Onnettomuutta ei kuitenkaan sattunut.

— — —

Révfalvy oli lähtenyt matkalleen Pariisista erään müncheniläisen taiteilija-ystävänsä kanssa, ja he olivat sopineet siten, että he lähtisivät vaeltelemaan Ala-Tonavalle. He veisivät mukanaan työvälineensä, ja jos he sitten ihastuisivat johonkin rantamaisemaan, niin he ryhtyisivät maalaamaan. Révfalvy oli jo etukäteen iloinnut tuosta retkestä, mutta kun hänen ystävänsä sitten lyhyesti tiedoitti odottavansa häntä Budapestin asemalla, hän olisikin halunnut jollakin sopivalla tekosyillä vapautua lupauksestaan. Mutta eversti oli sitä

mieltä, että annettu sana oli sitova kaikkien olosuhteiden vallitessa. Niin alkoi Révfalvy pakata tavaroitaan synkän näköisenä, ja Zsuzsa katseli noita matkavalmistuksia murheellisenä. Hän ei näkisi ystäväänsä kahteen viikkoon. Kahteen viikkoon!

Révfalvy ajoi aamulaivalle. Zsuzsa lähti kävelemään raskain sydämin, haaveilevana edes takaisin syksyisen alastomaan puutarhaan. Oli tuollainen alakuloinen syysilma, jolloin päivänpaisteessa on vielä polttavaa lämpöä, mutta pensaikkojen varjossa kimaltelee huurre.

Zsuzsa ei oikeastaan käsittänyt, miksi kyynelät hersyivät hiljalleen hänen silmistään. Hän tuli ajatelleeksi, että olisi todella suloista, jos äitikulta vielä eläisi. Se olisi ollut ihanaa, sillä silloin hän olisi voinut nyt jonkun rintaa vasten painautuneena nyyhkyttää itkunsa ilmoille mielensä mukaisesti. Jos isä näkisi hänet nyt, hän varmastikin sanoisi tapansa mukaisesti: »Pää pystyyn, Zsuzsa!» Agata-neiti oli kylläkin nainen, mutta hän oli nyt syventynyt »Naisellisuuden kutsu-mukseen», ja tuskin ymmärtäisi Zsuzsan surua.

Tyttö nosti äkkiä päätään säpsähtäen: aidan toiselta puolen kuuluu vaununpyörien ratinaa... Nyt vaunut pysähtyvät... Joku riuhtaisee auki puutarhaportin... Kuivettuneet lehdet ratisevat nopeitten askelten alla... Révfalvy! Hän tulee suoraan Zsuzsaa kohti sireenipensaitten lomitse.

— Olen täällä, Zsuzsa! Älä itke!

He tarttuvat toisiaan kädestä kuin eivät olisi tavanneet vuosiin, he syleilevät toisiaan kiihkeästi ja onnellisina. Oh — he eivät eroaisi enää milloinkaan. Tyttö nojaa päätään ystäväänsä olkaa vasten ja kuiskaa kerran toisensa jälkeen hänen nimeään.

— Miten ihanaa, kun olet jälleen täällä! Miten ihanaa! Oli niin tuskallista olla yksin.

— Zsuzsa! Zsuzsa!

Révfalvyn ystävä oli viime hetkessä muuttanut mieltään, eikä ollutkaan tullut, vaan oli ilmoittanut sähkeellä olevansa estynyt saapumasta.

Nyt jään tänne, puheli Révfalvy, — enkä hievahtakaan tältä yhteen kuukauteen.

Kokonainen kuukausi: mikä aurinkoinen, suloinen ikuisuus!

Ihmiset sanoivat, että oli syksy. Ihmiset eivät ilmeisesti kuitenkaan tietäneet, mitä he puhuivat, sillä nythän oli kevät. Kevät Zsuzsalle ja Révfalvyille, kukoistava, päihdyttävä kevät. Tasanko kylpi sokaisevassa loisteessa, puitten taipuvissa latvuksissa puhalteli voitokkaan riemuitsevana tuuli. Iltaisin tuikkivat tähdet ihmeellistä aavistuksellista valoa.

Révfalvyn oli vallannut eräänlainen jumalainen voitonhumala. Hänen sydämensä täytti riemukkaana se tietoisuus, että hän pystyi vielä rakastamaan. Se, mihin hän ei ollut enää uskonut, oli todellakin nyt tapahtunut: hän rakasti sydämestään, puhtaasti ja hartaudella. Hänen paheellisella verellään ei ollut mitään kosketusta tähän uuteen tunteeseen. Tämä ei ollut mikään kevytmielinen seikkailu, vaan todellisen rakkauden ikävöiden odotettu pyhä ilmentuminen.

Siellä maailmalla, Pariisissa, helposti saavutettujen voittojensa keskellä, hän oli kadottanut uskonsa naiseen ja rakkauteen. Oli ollut sellainenkin aika, jolloin hän ei uskonut enää mihinkään, ei edes omaan lahjakkuuteensa, aika, jolloin hän oli kauhistunut oman sielunsa epätoivoista tyhjyyttä. Ja nyt yht'äkkiä, kuin taikaiskusta, hänen sielussaan oli lennähtänyt auki salainen ovi, ja hän näki onnellisena ja ihmeissään, mitä aarteita siellä olikaan kätkössä. Nuoruuden, rakkauden, runouden, taiteen mittamattomat aarteet. Ja tuon ihmeen oli saanut aikaan erään neidon koskematon rakkaus.

Révalvy ja Zsuzsa liikkuiivat päivästä toiseen talossa ja puutarhassa kuin kaksi unissakävijää. He puhuivat toisilleen herttaisia typeryyksiä ja katsoivat toisiaan päihtynein silmin. Ja siten he tunsivat kaikkien toiveidensa täyttyvän.

Samaan aikaan sattui niin, että äidinsijaisena oleva Agata-neiti aiheutti eversti Simonille yht'äkkiä ilmaantuneella päähänpistollaan paljon ikävyyttä. Neiti istahti eräänä yönä kirjoituspöytänsä ääreen ja selosti kauniisti kirjoitetussa kaksitoistasivuisessa kirjeessä Simonille, että hänen asemansa talossa oli nyttemmin muuttunut sietämättömäksi. Valitettavasti hän ei ollut vielä sen ikäinen, jollain nainen saattoi jättäytyä alttiiksi maailman arvostelulle. Niin kauan kuin everstinrouva oli elänyt, oli hänen, Agatan, hyvämaineinen nimi ollut suojattuna. Nyt sen sijaan... Toisin sanoen: Agata tulisi lausumaan, vertavuotavin sydämin, jäähyväiset sille talolle, missä hän oli viettänyt elämänsä ihanimmat päivät, jos ei löytyisi jonkinlaista *modus vivendiä*, joka saattaisi hänet sellaiseen oikeutettuun ja velvoittavaan asemaan, että hän voisi jäädä edelleen taloon. Hän jätti tuon *modus vivendi*n keksimisen — rivien välistä saattoi lukea Agata-neidin häveliään punastelun — everstin ritarillisen hienotunteisuuden varaan...

Simon nauroi tuolle kirjeelle ja suuttuikin siitä. Kas sillä lailla! Agata-neiti aikoi ujuttautua hänen vaimokseen! Hänkin vastasi kirjeellisesti neidille, ja se kirje oli kunniaksi kirjoittajansa viekkaudelle. Hän ei yksinkertaisesti ollut ensinkään ymmärtävinään tuota *modus vivendiä*. Agata-neidin iästä johtuvia seurauksia hän ehdottomasti kunnioitti, mutta sille vastineeksi hän läiskäytti kuin valttina pöytään oman ikänsä, joka Agatan suhteen takasi täyden varmuuden maailman tuomioihin nähden. Kukaan järkevä ihminen ei voisi epäillä häntä,

everstiä, siitä, että hän tahtoi vaarantaa kenenkään naisen hyvää mainetta...

Eversti luotti siihen, että Agata varmastikin tulisi luopumaan päähänpistostaan yhtä nopeasti kuin se oli hänen mieleensäkin tullut. Agata ei puhunutkaan enempää koko asiasta, vaan otti toistaiseksi passiivisen asenteen. Hän vietti kaikki päivät huoneessaan, ja puutarhaankin hän meni ainoastaan silloin, kun ei siellä ollut ketään muita, perheen pieniin retkeilyihin hän ei osallistunut. Hän tuli vain päiväillisle, jolloin hän istui paikallaan arvokkaan äänettömänä.

Eversti sattui kerran keskipäivän aikaan kävelemään puutarhassa, ja niin hän joutui tahtomattaan Zsuzsan ja Révfalvyn välisen keskustelun kuulijaksi. Nuoret paistattelivat päivää huvimajan seinustalla myöhäissyksyn päivänpaisteessa ja puhelivat suloisia typeryyksiä toisilleen.

— Kaunis Zsuzsani, järkevä pikku Zsuzsani...

Nuo sanat olivat merkityksettömät, mutta Révfalvyn äänensävy sai veren kilahtamaan Simonin päähän. Tuhat tulimmaista, tuohan oli rakastavaisten kieltä! Kun tyttökin vastasi taiteilijalle samanlaisella uneksivalla raukealla äänellä, karahtivat everstin kasvot tummanpunaisiksi: hän häpesi oman itsensä vuoksi kuin konsanaan joku häveliäs ikäneito, ja hiipi salaa pois puutarhasta.

Eversti oli pitänyt Zsuzsaa edelleen nuorena tyttösenä, eikä ollut kuvitellutkaan, että Zsuzsan sydämentunteet alkoivat jo versoa. Nyt hän kylläkin totesi ja tajusi sen suuren muutoksenkin, mikä tyttäressä oli tapahtunut viime aikoina. Hän mietti kauan aikaa, mitä hänen olisi nyt tehtävä, ja hänenkin suhteensa tapahtui kuten Zsuzsan: hänkin kaipasi nyt manalle mennyttä puolisoaan, kaipasi siksi, että äiti olisi pystynyt näkemään tyttären sydämeen, jonne lyhytnäköinen isä ei voinut nähdä.

Viimein hän päätyi siihen tulokseen, että hän puhuisi ensin Révfalvyn kanssa. Hänhän oli mies.

Révfalvy astui kirjoitushuoneeseen kiihtymyksen kalventamin kasvoin, sillä hän aavisti, miksi setä oli kutsunut hänet luokseen niin outoon aikaan. Hänen omaatuntoaan ei painanut mitkään väärä menettely tässä asiassa, mutta siitä huolimatta hän astui isän eteen tykyttävin sydämin, ja hänestä tuntui siltä, että hän katseli nyt taistelunhaluisena silmästä silmään sydänjuuriaan myöten loukkaantunutta miestä.

Everstikin näytti kiihtyneeltä laskiessaan kädestään sanomalehden pöydälle.

— Kutsuin sinut siksi... Niin, varmaan tiedätkin: tytön vuoksi.

Taiteilija risti kätensä aivan vaistomaisesti.

— Setä, minä rakastan Zsuzsaa rajattomasti!

Eversti nyökäytti päätään.

— Minä tiedän... minä uskon sen...

— Ja Zsuzsa rakastaa myös minua...

— Haluan kuulla sen häneltä itseltään!

Zsuzsa oli viereisessä huoneessa, joten hänet tarvitsi vain kutsua sisään. Silmissä säikähdys, hitain askelin hän astui huoneeseen ja jäi seisomaan kirjoituspöydän eteen hämmentyneenä.

— Puhuimme sinusta, Zsuzsa... Sanohan nyt isällesi, tahdotko sinä mennä Jánosin vaimoksi?

Niin Simonin kuin tytönkin mieleen välähti yht'aikaisesti, etteivät he kaksi olleet vielä koskaan seisonet vastakkain näin totisina. Zsuzsa katsoi isäänsä pelokkaasti, hartaan pyytävästi, mutta kun everstin ilme sitten yht'äkkiä lauhtui, ja hän ojensi kätensä Zsuzsaa kohti, syöksähti tyttö hänen käsivarsiensa syleilyyn. Simon hyväili tytön hiuksia.

— Pää pystyyn, Zsuzsa! Puhuhan, pikku tyttöseni!

— Niin, me rakastamme toisiamme, tyttö kuiskasi.

Simon kääntyi nuoren miehen puoleen. Hän painoi Zsuzsaa rintaansa vasten kuin olisi sillä halunnut osoittaa, että tyttö oli yhä isän voimakkaitten käsivarsien suojeluksessa, vaikka hän rakastikin Révfalvy. Zsuzsa käänsi päättään isän olkapäällä ja katseli siitä hymyillen rakastettuaan.

— Minä en aio vastustaa, jos te haluatte kuulua toisillenne, eversti virkkoi. — Minä en halua vaikuttaa Zsuzsan valintaan. Hän saa mennä naimisiin, kenen kanssa itse tahtoo. Siitä haluan kuitenkin pitää kiinni, että hän valitsee itselleen kunnan miehen... Ja se sinä olet. Mutta kaikessa on määrätty tavat. Sinä et voi tämän jälkeen enää jäädä tänne. En sano tätä siksi, että epäilisin Zsuzsaa! Minä tiedän, että voin luottaa häneen ja luotan myös sinuun. Mutta kaikessa on määrätty tavat. Zsuzsa on sitä paitsi vielä kovin nuori ja siksi olen ajatellut, että on viisainta, että matkustat takaisin Pariisiin vielä yhdeksi vuodeksi. Sinä jatkat taiteilijaurallasi, sillä on aina hyvä, kun miehellä on jotakin työtä. Vuoden kuluttua palaat, ja jos te kumpikin olette silloin samaa mieltä kuin nyt, niin, Jumalan nimeen, annan sinulle tyttäreni vaimoksi. Olen sitä mieltä, että on meneteltävä näin ja uskon, että Zsuzsan äiti olisi myös menetellyt juuri näin...

Eversti oli hieman kiihtynyt, jollaista ei sattunut usein hänen elämässään. Jäätyään jälleen yksikseen kirjoitus-huoneeseen, hän myönteli itselleen, että jos hän olisi saanut valita aviomiehen tyttärelleen, olisi hän valinnut toisen miehen... Muuten, yksi vuosi on pitkä aika, yhden vuoden aikana voi tapahtua paljon kaikenlaista... Ja tuo salassa piilevä ajatus rauhoitti häntä.

Eversti päätti, että Révfalvy matkustaisi ensimmäisellä sähköjunalla Pariisiin. Se juna lähtisi Budapestistä sunnuntaina, ja nyt oltiin torstaissa. Simon ei muuten puhunut tuon jälkeen itse tapahtumasta mitään nuorten kanssa,

vaikka he saattoivatkin varsin hyvin havaita hänen käytöksestään, että hän tarkkaili heitä herpaantumattoman valppaana. Aterioitten aikana hän puhui vähän, ja jos hän puhuttelikin heitä, hän johti puheen aina yleisiin asioihin. Mutta kolmeen päivään ei hän liikahtanutkaan kotoa.

Révfalvyn mieltä painoi lähestyvän eron ajatus kuin jonkin järkyttävän vaaran aavistelu. Zsuzsankin valtasi synkkä sieluntuska niin, että hän ensimmäisenä iltana itki itsensä nukuksiin kuin pieni lapsi ja ilmaantui ruokasaliin seuraavana aamuna kalvokkaana. Révfalvya kiusasivat surulliset aavistelut. Hän oli noiden muutamien viikkojen aikana tuolla päivänpaisteisella maaseudulla saanut takaisin nuoruutensa, elämänhalunsa, luomisvoimansa, ja tuo kaikki hänen oli vietävä takaisin siihen kaupunkiin, jota hän näin etäällä ollen inhosi yhtä paljon kuin siellä vietettyjen vuosien hermojakuluttavia muistojakin. Hänestä tuntui, että hänen oli suorastaan epätoivoisella itsepäisyydellä pidettävä kiinni työstä, joka oli parantanut hänen sielunsa ja saanut sen kuin uudestisyntymään. Tämä oli hänelle viimeinen tilaisuus, jotta hän lopullisesti vapautuisi unettomien öitten synkistä haamuista, ja jos hän tämän tilaisuuden menettää, on kaikki lopussa.

He eivät voineet edes puhella keskenään mielensä mukaisesti, sillä he tunsivat aina lähellään everstin tarkkaavan korvan kuuntelemassa. Ensimmäisenä iltana heidän kätensä koskettivat toisiaan vain kiittävän tuokion ajan puutarhan porraskaitteella. Noiden kahden kuumen käden kosketus tuona helkenä sanoi heidän sydämilleen paljon enemmän kuin koko sen päivän keskustelut.

Perjantai-iltana he sattuiivat olemaan muutaman hetken kahden kesken talon pimeässä käytävässä. Äidinsijaisena olevan Agatan oven edessä yhtyi tuona hetkenä kaksi rakkaudesta vavahtelevaa huuliparia ensi kertaa loputtoman pitkään liekehtivään suudelmaan.

Lauantai-iltana eversti virkkoi heille:

— Sanokaa jäähyväiset toisillenne. János matkustaa huomenaamulla.

— Entä minä? Zsuzsa kysyi henkeään pidättäen.

— Hän lähtee varhain aamulla, kun on vielä pimeätä. Minä lähden itse viemään häntä hevosella laivarantaan, sinun on turha nousta niin varhain.

Tällaista mahdollisuutta eivät nuo kaksi rakastavaista olleet ottaneet huomioon. Everstin määräys yllätti heidät niin tuskallisena ja odottamatta kuin jokin suuri onnettomuus. He olivat luottaneet siihen, että heillä tulisi vielä aamulla olemaan tilaisuus vaihtaa salaa muutama sana. Vaikkapa vain: rakastan sinua ja tulen olemaan uskollinen sinulle! Ja tuo vähäinenkin olisi ollut heille niin määrätömän tärkeätä.

Zsuzsa ojensi kihlatulleen kylmän pienen tytönkätönsä.

— Jumala kanssasi!

— Jumala kanssasi, Zsuzsa!

Kihlautuneet eivät edes suudelleet toisiaan. Eversti saattoi Révfalvyn hänen ovelleen ja laski kätensä hänen olalleen, kuin olisi tahtonut sanoa: Älähän huoli, poikasen! Kyllä vielä rypäleitäkin saat ja pehmeän leivän päivät! Zsuzsa meni huoneeseensa tuntien päätään hui-
maavan. Hän riisuutui ja heittäytyi sitten vuoteellen itkien katkerasti. Hän ei saisi nähdä Jánosia kokonaiseen vuoteen!

Oli jo puolen yön aika. Talossa oli kaikki hiljentynyt, Révfalvy vain kulki huoneessaan edes takaisin. Hän oli sammuttanut lampun. Kuu kumotti valoaan huoneeseen piirtäen ikkunaristikon varjokuvion lattiamatolle. Syksyisen yön ihmeelliset, mystilliset äänet kantautuivat hiljaisina huoneeseenkin. Révfalvy tunsu, ettei hän voisi nukkua sinä yönä. Hänen päätään kuumotti, hänen sydämensä

tykytti rajusti... Kaikki oli loppunut! Hän ei tulisi enää näkemään tyttöä, hän tuns i aivan varmasti, ettei tulisi näkemään häntä enää koskaan... Vähältä piti, ettei hänen purskahtanut itkuun katkeroituneena, epätoivoissaan.

Sitten hänestä tuntui siltä, että tuolla ulkopuolella, käytävässä, kuului hiljaista liikettä. Aivan varmasti joku liikkui siellä. Hän kuunteli kiihtyneenä, henkeään pidättäen, sitten hän nopeasti ja hiljaa avasi ovensa. Kuutamoisessa käytävässä, nojaten käsineen seinään, seisoi hän, hän, jota Révfalvy juuri oli ajatellut.

— Zsuzsa! — Hän kuiskasi nimen.

Tyttö risti kätensä ja jäi sitten katselemaan häntä. Hän oli tullut, hänen oli täytynyt tulla siksi, että olisi vielä kerran nähnyt Jánosin ja saanut sanoa hänelle: Tulen pysymään uskollisena sinulle!

Révfalvyn vavahteleva käsi hiveli hellävaraisesti tytön hiuksia. Ja Zsuzsa seurasi Révfalvyä tämän huoneeseen vastustelematta.

VII.

Eversti saattoi Révfalvyn varhaisena aamuhetkenä laivalle. Sen jälkeen hän hengähti helpotuksesta, koska hän viimeinkin saattoi ajatella asiaa hyvällä omallatunnolla. Hän tuumi itsekseen, että oli helpompi tehtävä pitää silmällä kokonaista sotilasrykmenttiä kuin rakastunutta tyttöä, vaikka tyttö olikin niin kiltti ja myöntyväinen kuin hänen Zsuzsansa. Laivarannasta hän ajoi suoraa päätä tiluksille, ja kun hänelle tiedoitettiin keskipäivän aikaan, että viereisellä karjakartanolla taltuteltiin Orlayn hiirakoita, hän lähti sinne heti.

— Siitähän on kokonainen ikuisuus, kun olen nähnyt sinut, eversti tervehti. — Oletko sinä unohtanut meidät kokonaan?

Orlay puolustelihe sillä, että hänellä oli ollut niin paljon työtä. Hän oli päättänyt aloittaa ylijäämärehun turvin maitotalouden luovuttaakseen sen tuotteet kaupungin kulu- tukseen, ja oli jo ostanutkin paroonilta pari kaunista sveitsiläistä lehmää. Tuollainen puhe oli tietenkin vettä everstin myllyyn. He pohtivat asiaa juurtajaksain ja nauttivat keskustelun aikana päivällisen.

Orlay tiedusteli päivällisen päätyttyä, mitä taiteilijalle kuuluu, ja silloin eversti kertoi ystävälleen viimeisten päivien tapahtumat. Naapuri kuunteli rauhallisena, hiljaisesti päätään nyökytellen. Hänen kasvoillaan ei havainnut vähäisintäkään muutosta, vain hänen silmänsä välttelivät

tailavasti Simonin katsetta hänen tuijotellessaan miettiväisenä karjakartanon talon kattoa. Vasta vähän myöhemmin hänen mieleensä juolahti, että pitäisi kai onnitella. Mutta eversti ei hyväksynyt mitään onnitelluja.

— Se on vielä liian aikaista... Révfalvy on kunnan ihminen, mutta, vilpittömästi sanoen, jos asia riippuisi minusta, ei hänestä tulisi vävyä minulle... Mutta näyttää siltä, että se asia ei riipu minusta.

Eversti oli myöntänyt tulevalle vävyllleen luvan kirjoittaa Zsuzsalle kerran viikossa. Niinpä posti toikin jo parin päivän kuluttua ensimmäisen kirjeen. Révfalvy oli kirjoittanut kirjeensä matkan varrelta Wienistä. Simon ojensi kirjeen tyttärelleen avaamattomana. Hän iloitsi itsekin taiteilijan kirjeen saapumisesta, sillä hän luotti siihen, että se saa Zsuzsan entisen hyväntuulen palaamaan. Mutta Zsuzsan entinen hyväntuulisuus ei vain palannut. Ei hän ollut suorastaan surullinenkaan, silmistä päättäen ei hän varmaan erikoisemmin itkeskellytkään, hän kulki vain talossa tyynenä ja vaitonaisena. Hännen pyrkimyksensä tuntui selvästi tähtäävän siihen, että hän aiheuttaisi mahdollisimman vähän häiriötä ympäristölleen ja vaatisi mahdollisimman vähän tilaa itselleen maailmassa. Hänen käytöksessään ilmeni eräänlainen nöyrä alistuminen, joka kiusasi everstiä.

Vanha eversti ei halunnut ensinkään hyväksyä tuolaista uutta käytöstapaa. Mitä nunnantemppeja nuo olivat? Miksi ei Zsuzsa nauranut, miksi ei hän pistäytynyt kaupungille kävelemään, kukkien somistamana, kuten aikaisemminkin?

Eräänä iltana eversti nipisti Zsuzsaa poskesta hänen juuri kaadettuaan teetä isälle ja aikooessaan livahtaa huoneesta saman tien. Hän tarttui tyttären kumpaankin käteen ja veti hänet luokseen.

— Pää pystyyn, Zsuzsa! Katsohan minua silmiin! Emmekö me olekaan enää entiset hyvät ystävät? Emmekö me enää rakastakaan toisiamme?

Zsuzsa ei kuitenkaan katsonut häntä silmiin, vaan painoi päänsä isän olkaa vasten.

— Olenko minä rikkonut jollakin tavoin sinua vastaan, Simon kysyi, mutta nyt hiljaisemmalla äänellä.

Tyttö painautui lähemmäksi häntä ja vastasi kiihkeästi:

— Ei, ei, isä kulta! Sinä olet niin hyvä, niin jalo!

Tytön ääni häipyi hiljaiseen nyyhkytykseen. Eversti hiveli hellästi Zsuzsan tummaa tukkaa. Jumalan kiitos, Zsuzsa rakasti häntä edelleen! Mutta sitä nuorta miestä hän rakasti vieläkin enemmän kuin isäänsä... Vanha isä tunsu jotakin saman kaltaista, jota on tapana sanoa mustasukkaisuudeksi.

Isän miettiessä Zsuzsa pujahti jo taas pois kirjoitushuoneesta. Everstin mietiskely jatkui.

— Miksi ei Orlay käy enää meillä? Eikä Bandikaan?

Niin eversti sitten kerran toi kotiin tullessaan Orlayn ja Bandin iltavieraksi. Naapuri yritti tosin vastustella luetellen tärkeitä töitään, mutta eversti tarttui vain yksinkertaisesti hänen käsivarteensa ja vei hänet mennessään. Zsuzsa iloitsi aivan silminnähävästi vieraiden tulosta ja varsinkin Bandin näkeminen ilahdutti häntä. Hän ei illan kuluessa laskenut poikaa läheisyydestään, vaan vei hänet mukanaan omaan huoneeseensa, vieläpä keittiöönkin. Kun eversti ja Orlay sitten sijoittuivat uunin eteen pelaamaan shakkia, asettui Zsuzsa istumaan heidän lähelleen Bandi sylissään ja seurasi tarkkaavaisena pelin kulkua.

Pelin aikana eversti alkoi jutella, ja niin hän tuli puhuneeksi myös päivän tapahtumasta, joka sillä hetkellä piti kuohuksissa pikkukaupungin asukkaita. Eräs Ubrik Borbala-tapaus oli tullut ilmi Köllövärissa. Joku karkeatyypinen viinitarhanomistaja oli rangaissut hairahtunutta ty-

tärtään siten, että oli kerinyt hänen päänsä paljaaksi ja pitänyt häntä sitten pimeässä kellarissa kahleisiin sidottuna kuukausimääriä. Poliisit olivat löytäneet tuon onnetoman tytön aivan kauhistuttavassa tilassa.

— Se isä on fanaattinen raakalainen, Orlay virkahti kuivasti.

Eversti kohautti olkaansa.

— Ei sitä asiaa voi niin vain lyhyesti päätellä. Joka tapauksessa hän on raaka mies — mutta hänhän onkin talonpoika! — siitä huolimatta hän on kuitenkin mies, joka pitää omaa nimeään kunniassa. Ja se on kieltämättä kunnioitettava luonteenpiirre. Ja loppujen lopuksi, nykyisin on vallalla se käsitys, että lapsen tuottama häpeä on yhtä paljon vanhemman häpeä. Niin kauan kuin tämä käsitys on vallitsevana, ei vanhemmilta voida riistää sitä oikeutta, että he kostavat julmasti suvun nimen tahraneelle raukalle. Tuo mies syylistyi vertaansa vailla olevaan raakuuteen. Jos hän sen sijaan yksinkertaisesti olisi tappanut tuon kurjan olennon, silloin myöntäisin hänen menetelleen oikein.

Eversti Simonkin tuomitsi hairahtunutta naista kahdenlaiselta kannalta, kuten useimmat miehet. Toinen näkökanta oli perhettä vailla olevan miehen, joka antaa anteeksi jokaisen synnin, mihin liittyy rakkaus kuin lieventävänä asianhaarana. Tämän periaatteen hän oli omaksunut pääasiassa alempiarvoisena upseerikautenaan, jolloin koko italialainen armeijakunta kertoili yliluutnantti Simonin rakkausseikkailuista. Ja toinen näkökanta oli perheenisän, joka säälimättömällä ankaruudella tuomitsee jokaisen, perheen hyvää mainetta vastaan kohdistuvan rikoksen.

Miehet eivät jatkaneet keskusteluaan sen pidemmältä, vaan johdattelivat kuningattariaan tuhoavaan taisteluun. He eivät edes huomanneet, että Zsuzsa nousi seisomaan kasvot liidun valkeina ja asteli ovelle hitain askelin. Bandi

huomasi sen, ja hiipi hiljaa hänen jäljessään. Saavuttuaan pimeään huoneeseensa tyttö asteli puutarhaan päin avautuvan ikkunan ääreen ja painoi otsansa vasten ikkunan suojusristikkoa. Hän katseli kuuta, joka sanomattoman välinpitämättömänä valaisi surullista, alastonta puutarhaa. Hän olisi tahtonut itkeä, mutta ei voinut. Vasta sitten hänen kyyneleensä purkautuivat, kun lämmin pikku kätönen tarttui hänen sormiinsa, ja Bandi painautui hyväilevästi hänen lähelleen.

Orlayn lähtiessä kotiin eversti virkkoi hänelle:

— Meidän täytyy järjestää jälleen useammin tällaisia perheilloja.

Orlay ei vastannut, mutta hän oli sisimmässään selvillä siitä, että hän tulisi kieltäytymään everstin vierailukutsuista mahdollisimman tarkoin. Jos hän tahtoi menetellä johdonmukaisesti ja reilun miehen tavoin, oli hänen viisainta välttää tytön näkemistä.

Talven kuluessa Orlayn mielessä kypsyi sellainen suunnitelma, että hän antaa maatilansa vuokralle ja muuttaa taas takaisin pääkaupunkiin. Kaksi viimeistä satoa olivat huomattavasti parantaneet hänen taloudellista asemaansa. Eräs hänen naapurinsa, sveitsiläisistä lehmistään kuuluisa paroni Iványi oli tehnyt hänelle erittäin edullisen ehdotuksen. Orlay oli sitä paitsi menettänyt jälleen innostuksensa maanviljelykseen, ja alkoi myös taas pitää Köllöväria sietämättömänä paikkakuntana. Jos hän pystyisi elämään pääkaupungissa vaatimattomasti, niin hän saisi hitaasti, mutta varmasti maksetuksi vuokrarahalla tilaa rasittavat velat. Hän oli lisäksi vakuuttunut siitä, että hän kykenisi nyt säästäväisyyteen.

Hän ajoi muutamia kertoja neuvottelemaan asiasta paronin luo. Paronia saattoi pitää mielenkiintoisena erikoisuutena, sillä hän oli suorittanut sellaisen sangen harvinaisen teon, että oli tuskin kolmenkymmenen vuoden

aikana elänyt seitsemänkymmenenvuotiaan ihmisen elämän, niin vaiherikas se elämä oli ollut. Kahdenkymmenenkuudenvuoden ikäisenä ei hänellä ollut enää mitään muita toivomuksia elämältä kuin täydellisen levon kaipuu. Niinpä hän muuttikin asumaan maatilalleen Köllöväriin, jossa hän vietti erittäin syrjäänvetäytyvän ihmisen elämää kuin ihmisvihaaja ikään, ja eli saiturin tapaan kuin pahin koronkiskuri.

Paroni oli muuten varsin älykäs mies, ja vaikka ei hän itse erikoisemmin harrastanut vieraskäyntejä, kiinnostivat häntä kuitenkin komitaatin perheitten vaiheet, ja hän tunsikin kaikki komitaatissa kiertävät juorut.

Kevätpuolesta kehittyi kaupanhieronta Orlayn tilan vuokrauksesta siihen suuntaan, että Orlay katsoi voivansa suostua paronin tarjouksiin. Kun Orlay sitten jälleen keran tuli käymään paronin kartanoon, hän tapasi paronin puutarhassa kävelemässä juuri ottamansa kylvyn jälkeen. Paroni käyskenteli siellä valtavien pähkinäpuitten varjossa hankkien liikuntaa epätasaisin töksähtelevin askelin raihmaiselle ruumilleen. Nähdessään Orlayn hän asetti monokkelin silmälleen.

— Suo anteeksi, mutta minun on jatkettava kävelyäni. Jos sinua haluttaa, niin voithan kävellä kanssani. Sinä kai tulit neuvottelemaan siitä vuokrasopimuksesta?

Orlay selitti tuon kävelyn aikana, että hän oli nyt miettinyt asiaa ja päättänyt hyväksyä paronin tarjouksen. Asia oli siis sikäli kunnossa. Vaikkapa jo huomenna he voisivat pyytää julkisen notaarin laatimaan kauppakirjat.

— Jäätkäi päivälliselle tänne, tiedusteli paroni sitten.

— Kiitos, en ennätä töittäni vuoksi.

He hyvästelivät jo, kun paronin mieleen muistui jotakin.

— Onko sinulla tapana lukea pariisilaisia lehtiä?

— Ei.

— Olen nyt kuitenkin säilyttänyt sinun varallesi muutamia niistä. Demeter antaa ne sinulle. Luehan niistä ne kohdat, jotka olen merkinnyt sinisellä kynällä.

— Mitä ne käsittelevät?

— Kertovat sinun ystävästäsi Révfalvystä. Jean Révfalvystä, taiteilijasta. Minä luulen, että hän on eversti Simonin sukulaisia? Anna lehdet Simonillekin ...

Merkitsevä hymy huulillaan paroni lausui uudelleen jäähyväiset vieraalleen. Orlay sai lehdet kamaripalvelijalta, ja sitten hän alkoi ajaa kotia kohti. Mitähän lehdet mahtoivat kirjoittaa Révfalvystä? Varmastikin ne tiedoittivat jostakin hänen erinomaisesta taiteellisesta saavutuksestaan.

Orlayn kiesit olivat tuskin ennättäneet maalauskylästä pois, kun hänet jo valtasi uteliaisuus. Hän luovutti ohjaket renkipojalle antaen samalla määräyksen, että nyt oli ajettava verkkaisessa tahdissa. Sitten hän levitti yhden pariisilaisista lehdistä polvilleen. Se oli »Gil Blas». Hän luki kymmenisen riviä, ja sitten hän komensi renkipoikaa: »Aja kävelytahdissa!»

»Cora de Gratiolet, keisarikunnan pahamaineinen kurtisaani, jonka tasavaltalainenkin Pariisi tuntee punaiseksi värjätystä tukastaan, kohotti revolverin Yvette d'Armanvielliersiä kohti Bois de Boulognessa ja ampui kaksi laukausta. Yvette on muuten kuuluisa siksi, että hänellä on mitä kauneimmat lempeät kyyhkysensilmät, ja että hän kaksi vuotta sitten kyni erään hindulaisen ruhtinaan niin perusteellisesti puti puhtaaksi, että ruhtinaan oli pyydetävä Englannin hallitukselta raha-avustusta kotimatkaansa varten. Ampumistapauksen johdosta siirtyi juttu oikeuskäsittelyn alaiseksi. Kerrotaan, että noiden kahden naisen välisen riidan aiheen nimi on Jean Révfalvy. Cora de Gratiolet ei ole suinkaan ollut hiukkaakaan vaitelias, vaan hän on oikeustilaisuudessa kertonut, että Jean on ollut

hänen rakastajansa, mutta neiti de Duval — Cora käyttää tätä nimeä johdonmukaisesti onnellisesta kilpailijastaan — on houkutellut hänet itselleen. — Olen nähnyt heidät kaksikin kertaa yhdessä ajelemassa Bois de Boulognessa ja raivostunut näkemästäni, koska olen tietänyt, että he virnisteleivät minulle. Minä maksan tuon arvon herran ylläpidon, ja hän siirtyy sitten toisen naisen rakastajaksi ...

Todistajaksi kutsuttu Révvalvy ponnahtaa suuttumuksesta vääristynein kasvoin paikaltaan seisomaan ja huutaa: 'Tuo on mitä häpeällisin valhe!' Toisen keisarikunnan ihastuttava kaunotar vastaa Révvalvylle: 'Kyllä vain, kullamuru, minä vastaan sinun ylläpidostasi!'

Tuomari: 'Selittäkää asia tarkemmin.'

Cora: 'Luoja paratkoon, enkö minä ole antanut hänelle rahaa vuokranmaksuun, kuin jollekin palvelijalle. Ja tilasin myös häneltä taulun. Tämä herrahan on maalari.'

Révvalvy: 'Hän on maksanut minulle kunniallisesta työstäni, ja sen palkan saamiseen kai taiteilijalla on oikeus.'

Cora (halveksivasti): 'Hän nimittää noita töherryksiään kunnialliseksi työksi.' (Yleisöllä hauskaa). 'Kunpa herrat valamiehet näkisivät ne taulut! Kämminen levyisellä kaanpalasella yksi alaston puu ja pilvenhattara ... Hinta viisisataa napoleonia ... Sellaista en toki voisi ripustaa salonkini seinälle ...'

Tuomari: 'Kuka määräsi taulun hinnan?'

Cora: 'Minä. Maksoin siitä sen verran kuin Jean-herra tarvitsi.'

Seuraa Yvetten vuoro. Hän astuu esiin hämmästyttävän vaatimattomasti, mutta asiantuntijain mukaan hienostuneen aistikkaaseen pukuun pukeutuneena. Hänen käytöksensäkin on miellyttävän vaatimatonta. Hänen noustessaan paikaltaan Cora virkkaa puolustusasianajalleen: 'Miten siveä!'

Yvette (kainosti): 'En kiellä, ja turhaa minun olisikin kieltää, että menneisyyteni olisi moitteeton. Mutta en myöskään epäile ilmoittaa, että olen katkaissut kaikki siteeni menneisyyteen. Minä uskon, että todellinen rakkaus voi jalostaa ihmistä siinä määrin, että hän saavuttaa takaisin entisen siveytensä.' (Sitä sanoessaan hän katsoo hellästi ja rakastuneesti Révvalvya). 'Jean ja minä rakastamme toisiamme, mutta se on kunniallista rakkautta ...' (Yleisö naureskelee). 'Kun tuo rouva haavoitti minua Bois'sissa, olin Révvalvyn morsian ...'

Cora: 'Eipä ensinkään hullumpi väite!'

Yvette, vastaamatta, vetää poveltaan esiin erään paperin ja ojentaa sen tuomioistuimelle. Se on Fontainebleaun pormestarin todistus, että Jean Révvalvy on ottanut vaimokseen neiti Yvette Duvalin päivää ennen oikeusistunto-päivää! Tämä asiainkäänne tekee yleisöön sensaatiomaisen vaikutuksen. Corakin vaikenee. Vasta oikeusistunnon päätyttyä hän sanoo »Gil Blas»-lehden reporterille: 'Oh, kyllähän hänen nyt on helppo olla siveä, kun on hankkinut itselleen kokonaisen vuositulon hindulta!'

Orlay oli yhä kasvavalla inholla lukenut tuon häpeällisen selostuksen. Ja sitten hänen sydämensä äkkiä täytti suunnaton riemu. Zsuzsa oli nyt vapaa! Hän tempaisi ohjaket nuorukaisen kädestä ja viuhahdutti piiskalla parihevosten päitten väliin. Hän ajoi ensin alkumatkan suorastan lentävällä vauhdilla, mutta kun Köllövärin kirkontorni alkoi näkyä mäenharjanteen takaa, hän kiristi ohjaksilla hevoset kävelytahtiin. Vaahtoavin kupein pysähtyi pari-valjakko hänen talonsa eteen.

Onni suosi häntä: laskeutuessaan rattailta hän näki pääkadulla Simonin leveäharteisen olemuksen. Eversti moitiskeli parhaillaan apteekkaria siitä, ettei tämä huoleh-
tinut apteekkinsa edessä kasvavien plataanien kastelusta.

— Simon! Simon! huusi Orlay.

Eversti asteli kiireisin askelin Orlayn luo, jolle samassa välähti mieleen, etteivät hänen ilosta sädehtivät kasvonsa ensinkään soveltuneet nyt tilanteeseen. Hän yritti siis näyttää synkältä mennessään everstin kanssa sisälle.

— Rakas ystäväni, sinä olet mies, niinpä minun ei tarvitse selostaa sinulle tätä asiaa kierrellen ja kaarrellen. Tuossa on! Lue! Se koskee Révfalvyä.

Mutta eversti ei osannut ranskaa. Niinpä Orlay sitten saman tien käänsi 'Gil Blasin' koko artikkelin sanasta sanaan unkariksi. Eversti kuunteli ääneti, ja hänen kasvonsa muuttuivat hitaasti kalmankalpeiksi. Pari kertaa hän virkkoi käheällä äänellä:

— Onko siinä tosiaan niin?

Hän otti lehden vapiseviin käsiinsä ja etsi siitä nuoren sukulaisensa nimen. Orlay otti esiin »Figaron», sitten »Cocarden». Nyt hän oli jo tottunut kääntämiseen niin, että hän pystyi lukemaan ranskalaisia sanoja unkariksi aivan sujuvasti.

— Tuo on rivoa! Se on herjausta, Simon murahteli yhteenpuristuneitten hampaittensa lomitse.

Rivoutta ja herjausta olivat todellakin pariisilaislehtien kirjoitukset tuollaisessa talvisesta unestaan heräävässä pienessä typerässä maaseutukaupungissa. Eversti, joka koko elinikänsä oli ollut fanaattinen äärimmäisen ritarillisuuden puolustaja, ei kertakaikkiaan voinut käsittää Révfalvyn murheellista komediaa. Hän nousi seisomaan rajatonta inhoa tuntien:

— Huh, tuo koira olisi rouhennettava! Ja sitten muis-tui tytär hänen mieleensä: — Pikku Zsuzsa raukkani!

Hän siirtyi ikkunan eteen seisomaan ja tuijotti kadulle synkkänä huultansa pureskellen. Orlay laski kätensä hänen olkapäälleen.

— Nyt en minä oikein ymmärrä sinua! Onko sinulla oikeastaan minkäänlaista syytä enää lausua tässä asiassa

sanaakaan? Se on kokonaisuudessaan niin määrättömän kurja juttu, ettei se ole enää edes traagillinen, vaan ennemminkin naurettava. Minun mielestäni ei meillä ole tässä asiassa enää mitään muuta tehtävää kuin unohtaa, että on ollut kerran mies nimeltään ...

Hän ei sanonut huuliensa yli Révfalvyn nimeä.

Simon totesi Orlayn olëvan oikeassa.

— Se on totta, aivan totta ... Mutta miten tytön nyt käy? Mitä minä sanon hänelle? Miten voin kertoa hänelle tämän jutun?

— Luuletko, että Zsuzsa ... on kovin rakastunut häneen?

Eversti nyökäytti murheellisena päätään.

— On, sitä hän juuri on.

Orlay puraisi huultaan.

— Niin, minä puolestani olen sitä mieltä, että olisi käytettävä radikaalista menetelmää. Anna hänelle nuo lehdet, niistä hän näkee, minkälainen mies oikeastaan oli ... Hän on älykäs tyttö, lujatahtoinen ja puhdasajatuksinen ... Hän tulee itkemään päivän tai parikin, ja sitten hän tuntee miestä kohtaan samaa halveksumista kuin mekin.

Tuon keskustelun jälkeen he istuivat pöydän ääreen ja vetivät tarkkaan ja huolellisesti musteella yli kaikkein räikeimmät kohdat lehtiselostuksista. Sekin, mikä jäi jäljelle, oli kyllin räikeätä nuoren tytön luettavaksi.

Everstin poistuttua Orlay ensimmäiseksi lähetti tiedon paronille, että hän luopuu matilansa vuokraamisesta. Nyt ei hän olisi luopunut ulkotiluksistaan miljoonastakaan forintista.

Everstin saapuessa kotiin ei Zsuzsa ollut siellä. Tyttö oli mennyt kirkkoon ja sen jälkeen rakkaan äitinsä haudalle, jossa hän viime aikoina oli käynyt usein. Hän palasi

vasta keskipäivän aikaan. Tavatessaan isänsä Zsuzsa yritti hymyillä suudellaan hänen poskeaan. Sitten hän käänsi kasvonsa sivulle päin ja kysäisi, mitä posti oli tuonut tänään. Sanomalehdet ja erilaisia hinnastoja, eikä mitään muuta. Pariisista ei ollut tullut tietoja noin kuukauteen aikaan ...

Eversti oli päättänyt siirtää sanottavansa tyttärelle päivällisen jälkeen tapahtuvaksi. Hän tuumi, että syököön lapsi nyt ainakin kaikessa rauhassa päiväateriansa ... Päivällisen aikana hän tuon tuostakin tuli koskettaneeksi takkinsa rinnusta, jonka alla nuo kiroitut lehdet ratisivat hänen sormiensa kosketuksesta.

Päivällisen jälkeen Zsuzsa meni istumaan kirjoitus-huoneeseen käsissään jokin kirja. Eversti istui kirjoitus-pöytänsä ääreen ja alkoi selailla papereitaan. Hän aikoi jo muutaman kerran aloittaa asian selostamisen, mutta sitten hän taas empi. Zsuzsa näytti lukevan niin kiinnostuneena ... Nyt hän tuntui väsähtäneen hetkeksi, koska kirja vaipui hänen helmaansa, ja hän nojautui vasten leveän sohvan selustaa tuskin huomattavasti huokaisten. Hän katseli isäänsä aika pitkän ajan puolittain suljettujen silmäluomiensa lomitse, hymyillen, ja sitten hän ikään kuin säpsähti.

— Isä! Mitä nyt? Sinä katsoit minuun juuri äsken niin omituisesti?

— Minäkö?! Eversti nauroi.

Hän painoi hatun päähänsä ja lähti kaupungille kävelemään. Kyllä hän voisi siirtää asian selostamisen huomi-seenkin, eihän sen nyt tarvinnut ehdottomasti tapahtua tänään. Mutta sitten hänen mieleensä juolahti, että tyttö on nyt yksin ja unelmoi varmastikin rakastetustaan. Ei, ei! Se asia oli lopetettava ja lyhyeen!

Eversti palasi kotiin melkein saman tien.

— Zsuzsa pieni, nyt minulla on ikäviä uutisia.

— Isä ...

— Sinä olet järkevä tyttö ja lujatahtoinen tyttö. Ja sitä tarvitaan nyt. Ota nämä lehdet, mene huoneeseesi ja lue ne tarkoin. Niissä on inhottavia asioita, jotka eivät suinkaan miellytä sinua. Mutta kun olet lukenut ne, niin muista, että on olemassa eräs, joka rakastaa sinua enemmän kuin kukaan muu: sinun isäsi. Sinä voit itkeä tunnin ja toisenkin, ja sitten tulet minun luokseni, ja me yritämme keskustella asiasta järkevästi.

Zsuzsa, nähdessään ranskankielisen lehden, valahti kalmankalpeaksi ja änkytti:

— Onko ... hän ... kuollut?

— Ei, ei hän ole kuollut.

Zsuzsa seiso i yhä paikallaan lehti kädessään ja tuijotti jäykästi isään.

— Menehän nyt huoneeseesi, Zsuzsa.

Hän meni.

Simon vilkaisi kelloaan. Kellon pieni osoitin tuntui liikkuvan hirveän hitaasti. Viisi minuuttia! Nyt hänen oli täytynyt jo ennättää lukea selostus loppuun ... Hän ei varmaankaan ole ymmärtänyt kaikkea heti ensi kerralla lukiesaan, ja niin hän on alkanut lukea sitä uudelleen ... Kymmenen minuuttia! Everstin mielen vallannut levottomuus voitti hänet, joten hän astui hiljaa käytävään ja siellä Zsuzsan huoneen lasiovelle. Oviverhojen lomaan jääneestä rakosesta hän näki osan pienestä leposohvasta ja tytön tummanvihreästä leningistä.

Zsuzsa ei hievahtanutkaan, hän luki kai selostuksen vielä kerran. Tai ehkä hän ajatteli? Eversti palasi kirjoitushuoneeseen, mutta neljännestunnin kuluttua hän seiso i jälleen Zsuzsan huoneen oven edessä. Kaikki oli ennallaan, vieläpä hamekin oli täysin samoissa laskoksissa Zsuzsan säärien ympärillä kuin äsken.

Eversti astui huoneeseen. Lehti oli levällään matolla, ja Zsuzsa oli liikahtamatta polvillaan sohvan edessä kasvot painettuina vasten sohvalle ristiin laskettuja käsivarsia. Simon luuli ensi hetkessä, että suunnaton kiihtymys oli tehnyt hänet tajuttomaksi, mutta kun hän kosketti Zsuzsan poskea, hän tunsi sen olevan polttavan kuuman. Tytön silmät eivät olleet kyyneleiset. Hän vavahti hieman isän kosketuksesta, mutta ei liikahtanut, ei edes silloin, kun isä lausui hänen nimensä.

Simon istuutui sohvalle ja yritti nostaa Zsuzsaa ylös. Tyttö vastusteli ääneti ja kiihkeästi, mutta sitten hän painoikin päänsä vasten isän polvia ja jäi siihen jälleen liikkumattomaksi.

He olivat kauan näin, yli pari tuntia. Eversti hiveli hiljalleen tytön hiuksia ja puheli hänelle hiljaisella äänellä.

— Sinun on alistuttava kohtaloosi, Zeuzsa pieni... Ajan mittaan kaikki tulee tuntumaan helpommalta, saat todeta sen... Sinä olet vielä nuori, olet lapsi vielä, kokonainen pitkä elämä on edessäsi... Muutaman vuoden kuluttua tulet muistamaan tätä suruasi kuin jotakin typerää unta... Saat nähdä, miten meillä tulee olemaan mukavaa yhdessä! Kaikki muuttuu jälleen sellaiseksi kuin aikaisemminkin, kun olit vielä pikku tyttö... Vanhojen ponihevosten sijaan ostan sinulle kaksi uljasta nuorta oritta, joilla voit ajaa ulkotiluksille...

Hän jatkoi tuollaista puhettaan, hän lupasi hänelle ummet ja lämmet saadakseen hänet rauhoittumaan kuin itkevän lapsen. Mutta Zsuzsa ei itkenyt eikä käsittänyt sanaakaan siitä, mitä isä puheli hänelle. Lehtikirjoituksestakin hän oli käsittänyt vain sen, että Révfalvy oli ottanut vaimokseen jonkun toisen. Toisen, eikä häntä, joka jo oli pitänyt itseään hänen vaimonaan.

Zsuzsan mieleen välähti yhäkkiä se tietoisuus, että hän oli hairahtunut tyttö. Sekavat ajatukset ahdistivat hänen

mieltään. Hänen mieleensä muistui se talonpoikaistyttö, jota hänen isänsä oli pitänyt kellarissa kahleihin kytkettynä... Miten hänen, Zsuzsan, käy nyt? Isänsä rakkauden hän voi pidättää omanaan enää vain valehtelemalla, ihmisten halveksumistakin hän voi pakoilla vain pelkällä petoksella. Ehkäpä hänen oli nyt tunnustettava kaikki? Ei, ei, hän kuolisi häpeästä... Hän tunsi, että nyt oli tullut kaiken loppu. Hän lysähti hervottomana vasten sohvaa, sulki silmänsä ja pidätti hengitystään. Hän ei halunnut kuulla eikä nähdä, hän tahtoi hävitä olemattomiin.

Hän kuuli lempeän, syvän miehen äänen puhuvan hänelle, hellä käsi silitti hänen päätänsä. Hän ei oikeastaan tietänyt kunnolleen, kuka se oli, mutta hän tunsi, että se teki hänelle hyvää.

Alkoi jo hämärtää, kun hän viimein nousi hitaasti seiso-
maan. Hän katsoi isäänsä hämmentynyt ilme silmissään ja alkoi sitten vaistomaisesti järjestellä hiuksiaan: Isä suuteli häntä otsalle.

— Sinä olet rohkea, hyvä pikku tyttö... Eikö totta, sinä tulet käyttäytymään järkevästi?

— Kyllä, isä, Zsuzsa kuiskasi tuskin kuultavasti.

— Jää nyt tänne vielä puoleksi tunniksi, ja sitten tulet luokseni kirjoitushuoneeseen. Eikö niin?

— Kyllä...

Everstin askelten äänen häivyttyä käytävässä Zsuzsa veti lyhyen takin ylleen ja pani päähänsä turkislakin. Hän riensi talosta mielettömänä kadulle. Hän tahtoi mennä jonnekin — mutta minne? Niin, nyt hän tiesi: äidin luo.

Hautausmaalla näkyi muutamissa puissa jo silmuja, mutta joittenkin rautakumpujen yllä välkkyi vielä valkeata lumi-
peitettä. Zsuzsa riensi nopein askelin kohti pientä kappelia, jonka eversti oli antanut rakentaa vaimonsa muistoksi. Hän nojautui vasten suljetun oven rautaristikkoa. Suunnatonta kaipausta tuntien hän katseli sisään autioon pikku kappeliin,

jonka lattiassa suurirenkainen kivilaatta sulki tien itse hautakammioon johtaville portaille. Värikäslasista pienestä ikkunasta siivilöityi surumielinen hämyvalaistus kappeliin.

Itku purkautui äkkiä valloilleen. Hän ei ollut enää pitkään aikaan pystynyt itkemään, ja nyt tulvivat kyynelät vastustamattoman valtoimina. Hänen kätensä hervahtivat voimattomina alas rautaristikolta, ja hän vaipui nyyhkyttäen kivikynnykselle. Hän ei ollut itkenyt täten edes äidin hautajaisissa, sillä vasta nyt hänelle yht'äkkiä selvisi, mitä hän oli äidin kuollessa menettänyt. Jos äiti nyt eläisi, voisi hän tunnustaa äidille kaikki huolensa... Hänelle hän uskaltaisi tunnustaa... Jos äitikulta eläisi, ei varmaan olisi tapahtunutkaan mitään tällaista ikävää...

— Zsuzsa!

Joku puhutteli häntä. Siinä oli Orlay, ja hänen mukanaan oli Bandi. Tänä iltapäivänä oli hautausmaan etäiseen kulmaukseen pystytetty hautakivi Bandin äidin haudalle — Orlay oli nyt täyttänyt aikoja sitten antamansa lupauksen — ja isä oli tullut pojan kanssa katsomaan kiveä. Bandi oli ensimmäisenä tuntenut tuon pienen kappelin edessä hämässä polvistuvan olennon Zsuzsaksi.

— Zsuzsa, mitä te teette täällä yksin?

Tyttö kohotti kyyneleiset kasvonsa.

— Äiti, äiti kulta, hän vain vastasi itkun tukahduttamalla äänellä.

Orlay tarttui hänen käsivarteensa.

— Tulkaahan, Zsuzsa, minä saatan teidät kotiin. Täällä on pimeätä ja kylmäkin. Nyt teidän lakkinne putoaa, Zsuzsa!

Tyttö asetti konemaisin liikkein lakin paikoilleen, sitten hän laski kätensä Orlayn käsivarrelle ja lähti sanaa sanomatta hänen mukanaan.

Kadulla tuli Simon, joka levottomana oli lähtenyt etsimään tyttärtään, heitä vastaan. Nähdessään Zsuzsan tulevan

hitain askelin ja ainakin näennäisesti rauhallisena ystävänsä ja Bandin seurassa, eversti huokasi helpotusta tuntien. Ja sisimmässään hän pyyteli salaa anteeksi järkevältä Zsuzsaltaan, jonka hän hetken ajan oli epäillyt yrittävän ehkä surmata itsensä.

VIII.

Tuon illan tapahtumien jälkeen Simonien talo muuttui hyvin hiljaiseksi taloksi. Agata-neitikin jätti hyvästit Köllövärille. Kun hän saattoi pitää varmana, ettei eversti tulisi milloinkaan ymmärtämään tuota hänen esittämänsä *modus vivendi*-ehdotusta, työnsi hän tunnustelevat tuntosarvensa laajan tuttavapiirinsä keskuuteen antaen heidän ymmärtää, että hän olisi valmis vaihtamaan Köllövärin yksitoikkoisesta kodista vilkkaampaan paikkaan.

Tuttavat hankkivatkin Agatalle seuraneidin paikan eräässä ylimysperheessä, jossa oli monta tyttäritä. Perhe valmistautui juuri lähtemään erääseen ulkomaalaiseen kylpylään. Agata hyväksyi tarjouksen. Hänen päätökseensä vaikutti ratkaisevasti se seikka, että häntä pyydettiin ylimysperheeseen. Hän ilmoitti lähdöstään everstille sangen huvittavassa muodossa.

— Minua odottaa uusi lähetystehtävä, josta en voi kieltäytyä. Minun on valloitettava unkarilaiselle isänmaallemme takaisin eräs kansakunnastamme jo puolittain vieraantunut ylimysperhe. Ja Zsuzsan suhteen onkin lähetystehtäväni jo täytetty. Minun johtoni alaisena on hän välttänyt kaikki ne karit, jotka aina alkuaikoina uhkaavat äidistään orvoksi jäänyttä tyttöä...

Agata uskoi myös omiin sanoihinsa. Hän pystyi uskottelemaan itselleen mitä vain. Eversti puolestaan tunsikin olevansa kiittollisuudenvelassa Agatalle. He olivat läpäisseet yhdessä vaikeat ajat, eikä hän todellakaan olisi monesti voinut poistua

kotoa niin levollisella omallatunnolla, jos ei talossa olisi ollut Agataa. Kiitollisuutensa osoituksena hän lahjoitti Agatalle upean rannerenkaan.

Agata lähetti vaatteensa ja kirjansa jo etukäteen uuteen paikkaansa lausuen sen jälkeen liikuttuneena hyvästii kodille, jossa hän nyt oli päättänyt velvollisuutensa äidin sijaisena. Mieltäylentävä tietoisuus hyvin täytetystä velvollisuudesta seurasi häntä hänen matkallaan.

Kesällä Sándor Orlaykin oli poissa synnyinkaupungistaan pitemmän aikaa. Sattui nimittäin siten, että ministeriössä tapahtui henkilövaihdoksia, ja sisäasiainministerin paikalle tuli mies, joka oli ollut Orlayn paras ystävä hänen kansanedustajana oloaikanaan. Uusi ministeri suoritti tarmokkaan innon valtaamana ensimmäiseksi puhdistuksen komitaattien Augiaan-talleissa antaen ankaran tutkintotulvan purkautua säikähtäneiden orpolastenlautakuntien virkailijain yli.

Orlayn komitaatissa, josta maaherra oli aivan odottamatta siirretty eläkkeelle ja virkamiehiä erotettu virastaan tusina-kaupalla, alkoi olla vallalla suorastaan epätoivoinen tilanne. Ministeri etsi sellaista miestä, jonka hän olisi voinut asettaa väliaikaisesti hoitamaan hallintoneuvoksen tointa komitaatin johtopaikalle. Ja silloin hän muisti entisen ystävänsä. Hän tiesi Orlayn polveutuvan komitaatin eräistä vanhimmista tilanomistajaperheistä sekä että hän lisäksi soveltui kaikkiin tavoin hyvin seurapiirielämään. Hän tiesi myös, että Orlay pystyi suurempiinkin voimanponnistuksiin, jos sai hänet kiinnostumaan johonkin tiettyyn asiaan. Hän ei suinkaan ollut mikään nero politiikan alalla, mutta hän oli ehdottoman luotettava, suoraluonteinen ja — mikä oli tärkeintä! — hänestä tulisi varmasti sokeasti totteleva ase etevämpiäjärkisen ystävänsä johtavassa kädessä.

Orlayn turhamaisuutta hiveli ministerin hänelle osoittama luottamus, mutta siitä huolimatta hän suhtautui tarjoukseen vahvasti epäröiden. Hän pelkäsi oman yksityiselämänsä

rauhan ja nykyisen miellyttävän riippumattomuutensa häiriintymistä. Mutta eversti Simon sai hänet muutamalla osuvalla sanalla suostutetuksi ottamaan toimen vastaan. — Sinun on ehdottomasti suostuttava! Ainakin pystyt järjestämään oikealle tolalleen tulvavedensäännöstelyasiat ja vielä lastesilastenlapsetkin tulevat siunaamaan sinua siitä... Ja eihän ihminen toki elä vain nukkuakseen, vaan myöskin siksi, että hän tekee jotakin!

Ja niin Orlaysta tuli hallintoneuvos.

Ensin alussa hän johti asioita Köllövärin kodista käsin, mutta sitten hän innostui tehtävänsä. Lisäksi hän kyllästyi alituisen edestakaisin matkustamiseen, ja niinpä hän muutti asumaan komitaatin hallintokaupunkiin. Tuohon muuten varsin välttämättömään muutokseen vaikutti myös eräs ei-virallinen syy: se oli Zuzsa Simon.

Keväällisten tapahtumien jälkeen hän ei enää hiukkaaakaan epäillyt sitä, etteikö Zsuzsasta ennen pitkää tulisi hänen vaimoan. Hän ajatteli, että nyt oli kysymys enää vain ajasta. Zsuzsalle oli suotava aikaa unohtamiseen, ja kun hän sitten oli kypsynyt ymmärtämään vakaamielisen miehen rakkauden, ei hän tulisi vastaamaan kieltävästi Orlayn kosintaan.

Miten hänen onnistuisi saada Zsuzsan sydän jälleen liekehtimään intohimoisesta rakkaudesta, sitä ei Orlay edes ajatellut. Siinä suhteessa hän ei luottanut itseensä paljoakaan, ja hänellä oli tietynlaiset ennakkoluulonsakin niin sanottuun kiihkeään rakkauteen nähden. Hän tyytyisi siihenkin, että tuo suloinen neito suhtautuisi asiaan järkevästi, ja olosuhteita ymmärtäväisesti punniten, tervejärkisesti ja lämpimin sydämin ojentaisi hänelle kätensä, ikuisen liittoon suostuen. He ennättäisivät kyllä puhella rakkaudesta sitten vihkimisen jälkeenkin. Ja että Zsuzsan kokeman pienen murhenäytelmän päätteenä tulisi olemaan tuollainen poroporvarillinen avioliitto, siihen olivat jo etukäteen monet asianhaarat olleet auttamassa: köllöväriläinen yksinäisyys

ja jatkuva alituinen läheinen seurustelu naapurin kanssa, tytön äidillinen hellyys Bandia kohtaan, komitaatissa liikkuvat juorut, jotka jo ammuin sitten olivat liittäneet heidät yhteen. Kaikki tuo kietoutui sadoin hienoin rihmoin heidän ympärilleen, vetäen heitä toisiaan kohti hitaasti, mutta varmasti.

Unohdus edistyi kuitenkin toistaiseksi hyvin hitaasti Zsuzsan mielessä. Hän ei puhunut koskaan tapahtumasta, mutta hänestä saattoi selvästi havaita, että hänen sielunsa vavahteli epätoivoisena tuon onnettomuuden tuottaman painon alaisena. Hän eli kuukausia, aina kesän puoleen väliin, eräänlaista unielämää: hänen sielunsa oli vaipunut välinpitämättömyyden tilaan, ja jokapäiväisen elämän hiljainen hälinä kantautui hänen korvaansa vain merkityksettömänä hyminänä. Hän pyrki puolustautumaan tuota kiusallista hälinää vastaan katkeroituneella umpimielisyydellä.

Eversti tarkkaili tytärtään yhä kasvavalla huolestuneisuudella. Minkälaiseksi, miten vieraaksi häntä kohtaan olikaan hänen ennen niin reipas ja kelpo Zsuzsansa muuttunut!

He saattoivat kesäiltaisina istua tuntimääriä sanaa sanomatta puutarhan huvimajassa. Tyttö istui tuolissaan käsivarret rinnan yli ristittyinä tuijottaen surumielisenä puutarhalampun ympärillä lenteleviä perhosia sen näköisenä, kuin olisi hän täysin unohtanut isän läsnäolon. Hänen ilmeestään saattoi havaita, että hän kamppaili alituisesti jonkin ratkaisemattoman probleeman kanssa, joka kulutti hänen väsyneitä, kiusattuja aivojaan.

Viimein eversti kyllästyi tuohon mykkään olotilaan. Hän katseli tytärtään, joka oli muuttunut niin vieraaksi hänelle, ja puuskahti katkeroituneena:

— Oi, oi, et sinä ole enää minun entinen Zsuzsani!

Tytttö pudisti surullisena päätään ja virkahti hätkähdyttävän kuivasti:

— En, en ole enää sinun entinen Zsuzsasi.

Everstin mitta oli nyt täysi. Veri syöksähti kuumana hänen päähänsä. Hän hypähti seisomaan, tarttui tyttöä olkapäistä ja veti hänet lähelle itseään melkein karkeasti:

— Zsuzsa! Lapsi kulta, mitä sinä sanoit?

Tyttö oli melkeinpä tukehtua noiden valtavien käsivarsien puristuksessa, mutta siitä huolimatta hän painautui hellästi vasten isän olkapäätä. Eversti hiveli hänen rusketunutta niskaansa ja Zsuzsalle teki hyvää, kun hän saattoi jälleen itkeä.

— Isä rakas, olisi niin ihanaa saada kuolla.

Mutta tuosta päivästä lähtien heistä kummastakin tuntui kuitenkin siltä, kuin he olisivat jälleen löytäneet toisensa. Zsuzsa oli hämmästyen todennut tuskansa itsekkyyn ja käsittänyt, mitä velvollisuus vaati häneltä. Hänen velvollisuutensa oli elää isän hyväksi. Hänen velvollisuutensa oli raahata mukanaan hamaan hautaan asti ääneti ja yksin lyijynraskasta valhettaan.

Noihin aikoihin Orlay valmistautui juuri muuttamaan komitaatin hallintokaupunkiin, ja hän tuli vielä vierailulle Simonien luo viimeisenä päivänä. Hän luuli jonkin verran tuntevansa naisten niin sanottua sielunelämää, ja hän luotti siihen, että hänen suunnitelmilleen tulisi pitempiaikainen erossaolo olemaan eduksi. Kun joka päivä näkee toisen ihmisen, seurustelee hänen kanssaan tuttavallisesti kuin perheenjäsenen kanssa, on vaikeampi huomata ystävyyden muuttumista rakkaudeksi.

Zsuzsa muuttui hieman murheelliseksi kuullessaan, että Orlay tulisi olemaan niin pitkän ajan poissa paikkakunnalta. Hänet valtasi varmuuden miellyttävä tunne aina hänen ollessaan tuon ikuisesti rauhallisen miehen seurassa, joka jäyhyydessäänkin saattoi joskus suhtautua häneen hellästi kuin äiti lastaan kohtaan.

— Taidatte sääliä minua hieman, naapuri kysäisi hymyillen.

— En minä teitä sääli, vaan meitä. Tulemme talvella tuntemaan itsemme kovin hyljätyiksi. Mutta Bandi kai jää tänne?

— Niin jää, ja minä hankin hänelle kotiopettajan.

Eversti selosti ystävälleen suunintelmiaan tulvien estämiseksi, jotka suunnitelmat koskivat kaikki Köllövärin kanavan pikaista rakentamista. Eversti ja Zsuzsa saattoivat Orlayta aina kadunkulmaan saakka, jossa he sitten hyvästelivät.

— Jumalan haltuun, Zsuzsa, Orlay virkkoi. — Vaikka emme ehkä pitkään aikaan näekään toisiamme, ette kuitenkaan saa unohtaa minua.

— Mitä te puhuttekaan? Tiedän jo etukäteen, että talvella tulemme muistelemaan teitä joka ainoa päivä. Eikö totta, isä?

Syksyllä Orlay käväisi vielä pari kertaa Köllövärissa, mutta talvella hän ei käynyt kertaakaan. Halutessaan nähdä Bandin hän noudatti pojan luokseen hallintokaupunkiin. Mutta sitä useammin eversti Simon kävi tervehtimässä hallintoneuvosta.

Eversti oli saanut erään aatteen. Se oli tullut aivan itsestään eräänä syyspäivänä, kun hän oli pitkät ajat nojaillut sikolätin aitaan ja kyhnytellyt lemmikkiensä korvantaustaa siihen tarkoitukseen soveltuvalla rimankappaleella. Silloin hänen mieleensä juolahti, että täytyisi järjestää komitaattiin suuri maatalousnäyttely.

Näyttely, joka todella valmistui keväällä, ja joka tuotti puolelle tusinalle henkilölle ansiomerkin, järjestettiin oikeastaan itse asiassa eversti Simonin syöttösikojen kunniaksi. Puolet valtakunnan maanviljelijäväestöstä tunsu maineeltaan nuo röhkivät jättiläiskokoiset elukat. Ihmiset uskoivat niiden olemassaoloon ja puhelivatkin niistä, mutta siten

kuin on tapana puhua painajaisunesta, sillä kukaan ei ollut omin silmin nähnyt niitä. Everstin siat eivät halunneet kuitenkaan enää kätkeä kynttiläänsä vakan alle.

Eversti ryhtyi tavanmukaisella tarmokkuudella asioiden hoitoon. Hän kävi henkilökohtaisesti kaikkien komitaatin maatilan-, myllyn- ja tehtaanomistajien luona. Hän yllytti ja innosti heitä saadenkin heidät innostumaan. Puheenjohtajaksi valittiin tietenkin Orlay, hallintoneuvos. Kun sitten näyttelyn valmistelutoimikunta kokoontui ryhtyäkseen järjestelemään tehtäviä, todettiin, ettei ollutkaan enää paljon mitään tehtävää: Simon oli jo suorittanut kaiken!

Simon oli hankkinut sopivan näyttelyalueen, järjestänyt eri paviljongit, olipa hän piirtänyt näyttelyalueesta kartankin lintuperspektiivistä katsoen. Ja lisäksi oli hän tingiskellyt näyttelyyn huokean sähkövalaistuksenkin.

IX.

Näyttely avattiin toukokuun ensimmäisenä. Ministerin saapuminen näyttelyn avajaisiin oli tietenkin suuri kunnia ja elämys kaupungille, jossa muutenkin vallitsi noina päivinä poikkeuksellisen vilkas elämä.

Orlay oli avajaistilaisuutta varten pukeutunut hovijuhlapukuun, ja kaupungin naiset, joita muutenkin kovasti kiinnosti nuoren hallintoneuvoksen persoona, olivat sitä mieltä, että hänen pitäisi aina esiintyä juhlaunivormuun puettuna.

Tervehdyspuheen ja ministerin vastauspuheen aikana Orlay silmäili edessään aaltoilevaa väenpaljoutta. Viimein hänen silmänsä keksivät etsimänsä: eversti Simonin ja Zsuzsan, joka valkeaan pukuun pukeutuneena, päässään valkea pitsihattu nojautui upean isänsä käsivarteen kuin köynnöskasvi salkoon tukeutuen. Alkujuhlallisuuksien päätyttyä nieli kuitenkin liikkeelle lähtevä kansajoukko laineitten tavoin tuon valkean pitsihatun, ja Orlaynkin oli lähdettävä opastamaan ministeriö näyttelyalueella. Heti päivällisen jälkeen ministeri, jonka aika oli tarkoin varattu, palasi ylimääräisellä junalla pääkaupunkiin. Orlay kiiruhti kotiin vaihtamaan juhla-asunsa tavalliseen pukuun ja palasi sitten näyttelyalueelle.

Hän kulki paviljongista toiseen etsien maltittomana everstiä ja Zsuzsaa, mutta pitkän aikaa tuloksetta. Sitten muistui hän mieleensä yht'äkkiä syöttösiat... Eversti

olisi varmasti siellä... Ja siellä hän todella seisoi keltaiseksi maalatun sikolätin edessä niin herras- kuin talonpoikaisäntienkin piirittämänä ottaen vastaan, vaatimatonta esittäen, täysin ansaitut ihmettelevien katselijoiden onnentoivotukset.

Isännät tuijottelivat ällistyneinä, melkeinpä pelokkaina noita jättiläismäisiä elukoita ja ajattelivat häpeillen omissa sikoläteissään röhkiviä elättejä. Oh, nuo Simonin syöttösiat eivät ehkä olleetkaan mitään sikoja, vaan virtahepoja... Mitä, virtahepojako?!

Eversti selosti väsymättömän innokkaana ja yksityiskoh- taisesti isännille sikojensa sukujuurta ja ristisiitosta, joka johti tällaisiin hämmästyttäviin ihraisiin tuloksiin. Myöhemmin hän odotteli jonkin aikaa, kunnes oli tullut lisää uusia kuuntelijoita, ja vasta sitten hän aloitti selostuksensa uudelleen toistaen aikaisemmat lauseensa sanasta sanaan, kuin joku museon opas.

Jonkin matkan päässä hänestä seisoi Zsuzsa silitellen pilttuussa olevan varsan korvaa kyllästyneen näköisenä. Everstin tervehtiessä ystäväänsä käännähti Zsuzsakin katso- maan.

— Orlay!

Orlay katseli neitoa hämmästyneenä. Ensi hetkessä hän ei oikein tajunnut, vaikuttiko tämä tapaaminen häneen niin voimakkaasti, tai oliko tyttö todella muuttunut niin paljon: hän nimittäin totesi Zsuzsasta varttuneen tuon lyhyen puolen vuoden aikana täydellisen kaunottaren. Hän oli kasvanut pituutta, hänen hartiansa olivat tulleet leveämmiksi ja vyötärönsä hoikemmaksi. Valkea leninki kietoutui pehmeinä laskoksina hänen kauniin vartalonsa ympärille. Hänen päänsä asento ei ollut enää niin rohkean pystypäinen ja poi- kamainen kuin aikaisemmin, mutta jokin naisellinen, liikut- tavan nöyrä ilme teki hänen kasvonsa sanomattoman suloisiksi.

— Te ette ole käynyt pitkään aikaan Köllövärissa, tyttö virkkoi.

Orlay syytteli suurta työtaakkaansa ja tiedusteli sitten, oliko Zsuzsa jo käynyt tutustumassa näyttelyyn. Zsuzsa ei ollut nähnyt vielä mitään muuta kuin syöttösiat, eikä eversti nytkään kernaasti halunnut lähteä pois niiden läheisyydestä. Hän halusi nyt tyhjentää pohjaan asti ylistyksen maljan — ja uteliaita ihmisiä työntyi parhailleen suorastaan joukoittain sikolättiä kohti.

— Menkää te kahden, eversti ehdotti Orlaylle.

Zsuzsa ja Orlay liittyivät tuohon edes ja takaisin aaltoilevaan ihmismassaan ja kävivät tutustumassa kaikkiin paviljonkeihin. Jotkut näytteillepanijoista tunsivat tungeksivan väkijoukon mukana liikuskelevan hallintoneuvoksen ja riensivät innokkaina aukomaan hänelle tietä.

Sitten myöhemmin, kun sotilassoittokunta alkoi soittaa torilla, he asettuivat istumaan eräälle penkille. Zsuzsan ilmaantuminen oli herättänyt melkoista huomiota näyttelyssä liikuskelevan yleisön keskuudessa. Simonit olivat aina eläneet syrjäänvetäytyneinä seurapiirielämästä, ja suurin osa tilanomistajaperheistä tunsu Zsuzsan vain huhujen perusteella. He tiesivät, että everstillä oli Köllövärissa herttainen tyttönen, jonka — kuten kerrottiin — eversti oli varannut Sándor Orlaylle, ja nyt he hämmästyneinä totesivatkin, että siellä Köllövärin hiljaisuudessa oli pienestä taimesta puhjennut komitaatin kaunein ruusu.

Uteliaat maalaiset kulkivat joukoittain sen penkin ohi, millä Orlay ja Zsuzsa istuivat, ja Zsuzsa huomasi tietenkin, että hän herätti yleistä huomiota. Ihmisten uteliaisuus sai hänet hieman hämmentymään, vaikka se samalla varmaan hiveli myös hänen tyttömäistä turhamaisuuttaan. Peittääkseen hämmennystään hän katseli hatunlierensä alta koko ajan vain Orlayta, jolle hän kertoi Köllövärin uutisia.

Myöhemmin eversti löysi heidät. Hän oli väsynyt paljosta puhumisesta, mutta suunnattoman hyvätuulinen. Hän vilkaisi Zsuzsaan, joka rupatteli huolettomana Orlayn kanssa. Miten suunnattomasti eversti olikaan saanut suostutella ennen kuin oli saanut tytön lähtemään mukanaan hallintokaupunkiin, ja nyt Zsuzsa näytti niin rauhalliselta ja onnelliselta, ettei ollut ainakaan vuoteen ollut tuon näköinen.

Oh, nyt kaikki tulisi jo sujumaan hyvin! Simon oli aina tietänyt, ettei mikään talvi kestä ikuisesti, vaan että kerran tulee jälleen kevät...

Illalla oli näyttelyn banketti. Pöydän päässä istui tietenkin puheenjohtaja, hallintoneuvos. Mukana oli naisiakin, ja Zsuzsa oli viime hetkessä suostunut lähtemään pitoihin. Simonit olivat asettuneet istumaan tuon monihaaraisen juhlapöydän erääseen kulmaukseen. Eversti oli tietenkin kutsunut Köllövärin kirkkoherran ja tohtorin heidän joukkoonsa. Hän oli sijoittanut kirkkoherran Zsuzsan viereen istumaan ja pitämään hänelle seuraa, tohtorin hän pyysi viereensä voidakseen kilistää lasia hänen kanssaan. Tohtorin osaksi tulikin raskas kohtalo, sillä eversti oli päättänyt järjestää tästä illasta »pyöreän illan».

Illan virallisen ohjelman päätyttyä siirtyi Orlay pöydän päästä kotiseutulaisten seuraan istumaan. Kirkkoherra luovutti paikkansa hänelle, ja tohtori puolestaan kaatoi sampanjaa Orlayn lasiin.

— Tästä illasta järjestämme pyöreän illan, eversti tiedoitti.

Sitten hän viittasi mustalaisprimasin selkensä taakse.

— Millainen onkaan se eräs laulu? Se minun tyttöseni laulu?

Csak azért is: dongó...

Kotieläinnäyttely päättyi kolmantena päivänä, ja palkintojen jaossa saivat Simonin syöttösiat tuon kaiholla odotetun

kunniakirjan. Simon antoi kehystää kunniakirjan leveisiin kultakehyksiin ja ripusti sen koukkuun, jonka hän oli omakätäisesti iskenyt Köllövärin kirjoitushuoneen seinään.

Maatalousnäyttely jatkui aina toukokuun loppuun, ja eversti ja Zsuzsa huvittelivat kaupungissa kokonaisen viikon. Parhaan osan päivästä he viettivät kansanpuiston paviljongeissa, josta vähitellen, innokkaimman uteliaisuuden tyyntyttyä, oli muodostunut komitaatin herrasväen vakituinen huvittelupaikka.

Zsuzsa muisteli myöhemmin noita kahdeksaa päivää kuin jotakin ihastuttavaa keväistä unta, vaikka ei silloin tapahtunutkaan mitään erikoista: he kuljeskelivat vain edes takaisin lehmusten alla, kuuntelivat musiikkia ja katselivat ihmisiä. Mutta tuo hänen elämässään niin harvinainen joutilas kuljeskeleminen keväisessä ilmassa, jonka täytti orvokintuoksu ja äsken salvottujen puitten tuoksu, oli ollut niin sanomattoman suloista!

Iltaisin he istuivat näyttelyravintolan valtavien lehmusten alla sähkölamppujen valkeassa valaistuksessa. Heidän joukkoonsa kuului muutamia vanhempia komitaatin herroja, ja koska Zsuzsa oli seurueen ainoa nainen, hän sai istua pöydänpäässä vieressään Bandi, jonka Orlay oli antanut tulla muutamaksi päiväksi näyttelyä katsomaan.

Vanhat herrat olivat tietenkin kaikki ihastuneita Zsuzsaan, ja ostivat hänelle lahjaksi näyttelystä kaikenlaisia pieniä muistoesineitä ja helyjä.

Eversti sanoikin ystävälleen Orlaylle, joka oli itsekin sen havainnut, että Zsuzsan olemuksesta tuskin enää saattoi havaita jälkeäkään rakkaussuruista. Vieläpä hänet näkyi vallanneen jonkinlainen hyväntuulinen reaktio siitä asti, kun hän oli huvitellut näyttelyn eri tilaisuuksissa. Tytön ihmeellisen terve itsensä nopeasti uudistava elinvoima oli ilmeises-

tiken saavuttanut täydellisen riemuvoiton. Ensin alussa ei hän ollut tahtonut ja sitten myöhemmin hän ei enää pystynytkään ajattelemaan tuota murheellista tapahtumaa. Se musta pilvi, joka oli niin pitkän ajan painanut hänen tuskassa taistelevaa sieluaan, oli itsestään hajaantunut. Nyt hänen sisäisessä horisontissaan väikkyi vain kuin eräänlainen kalpea sumuhattara muistona päättyneestä myrskystä. Ja pian sekin katoaisi hymyilevässä auringonpaisteessa.

Zsuzsa aivan yksinkertaisesti unohti suuren surunsa siten kuin vain teräshermoinen ihminen voi unohtaa. Hän oli kasvanut, hän oli kehittynyt, hän oli muuttunut toisenlaiseksi. Hänen ajattelutapansa oli toinen kuin aikaisemmin, hänen elintapansa, työnsä, huvittelunsakin olivat toiset. Hänen sydämeensä, sieluunsa ei ollut jäänyt mitään jäljelle noista entisistä tapahtumista, vain hänen aivoissaan jossain eli vielä muisto eräästä piinallisesta asiasta, joka ei kuitenkaan tuntunut enää liikuttavan häntä sen enempää kuin jonkin räikeän kertomuksen tai hurjan unen muisto.

Hän ei tajunnut sitä itsekään, sen saattoi vain havaita hänen kosteitten silmiensä säteilystä, että hänen rakkauteen luotu sydämensä, jossa sykki Simonien kuuma veri, aivan kuin tervehtyi ja alkoi jälleen täyttyä suloisista keväisistä aavisteluista.

Zsuzsa oli varannut Orlaylle sen sijan sydämessään, missä hän oli vaalinut äitinsä muistoa. Tytön, joka oli alati tuntenut tarvetta itse rakastaa ja saada myös vastarakkautta, oli aina Orlayn läheisyydessä vallannut samanlainen varmuuden tunne kuin lapsi tuntee äitinsä läheisyydessä. Hän tunsu vaistomaisesti, että Orlay rakasti häntä hellästi, ja hemmoiteltujen lasten tavoin hän halusi tuon tuostakin saada Orlayn ilmaisemaan tuon hellyytensä.

Iltaisin Orlay sanoi joskus hänelle:

— Zsuzsa, ottakaa takki yllenne.

— Mutta minullahan on aivan kuuma.

— Teillä on aina kuuma, mutta vetäkää se nyt kuitenkin yllenne.

Zsuzsa totteli ja hänestä tuntui miellyttävältä tuntiessaan silmänräpäyksen ajan Orlayn auttavat kädet olkapäillään.

Eräänä päivänä näyttelyn aikana oli everstin ajettava kotiin maatilalle jonkin siellä sattuneen selkkauksen vuoksi. Hän ei halunnut turhan vuoksi vaivata Zsuzsaa Köllöväriin ja sieltä taas takaisin, niinpä hän uskoikin hänet Orlayn huostaan. Everstin noustessa nelivaljakonsa vetämiin vaunuihin kolkutti hänen isän-omatuntonsa häntä: — Syntyypä tästä aikamoinen juoru, jos komitaatin apulaismaaherran rouva saa siitä vihiä, mutta minä hän palaan jo iltaan mennessä.

Orlayn mielen täytti suorastaan nuorukaisen mielihyvä hänen ajatellessaan, että tyttö olisi nyt puoli päivää hänen suojeluksensa alaisena. Hän tahtoi ehdottomasti ostaa Zsuzsalle jotakin, makeisia tai jotakin muuta. Heidän siten yhdessä katsellessaan kukkanäyttelyä, tiedusteli eräs kauppiaista, sallisiko Orlay hänen ojentaa »korkea-arvoiselle rouvalle» pienen kukkakimpun. Zsuzsa otti, korviin asti punastuen, kukkakimpun vastaan, ja kun he sitten jatkoivat matkaansa, hän tiedusteli kuiskaavalla äänellä Orlaylta, miksi kauppias oli nimittänyt häntä »korkea-arvoiseksi rouvaksi».

— Hän luuli teitä minun puolisoiksi.

— Niinkö! Ja tekö sitten olette »korkea-arvoisia herra»... Muuten, minua on joskus luultu isänkin rouvaksi.

Myöhemmin Orlay houkutteli tytön samppanjabaarin eteen. Zsuzsa seurasi häntä epäroiden.

— Minä en oikein tiedä, onko se sopivaa...

— Pelkäätekö te sitä, mitä isä ehkä sanoo?

— Enhän toki! Isä pitää teistä niin paljon, että hän hyväksyy teidän taholtanne kaiken. Mennään siis, sillä mitä te teette, se on aina oikein.

Zsuzsa maistoi hieman lasistaan, ja sitten hän, ilman mitään näkyvää syytä, muuttui hyvin totiseksi. Orlay huomautti kuitenkin:

— Ette saa olla tuon näköinen, Zsuzsa. Tänään teidän on oltava hyvällä tuulella.

Aivan niin, tänään hän itsekin tahtoi olla hyväntuulinen. Ja Zsuzsan valtasi sinä hetkenä, kun hän kosketti Orlayn lasia omallaan, entinen veikistelynsä.

— Maljanne — korkea-arvoisa herra!

— — —

Eversti saapui Köllöväristä illalliseen mennessä ja toi mukanaan Bandin, jonka hän veisi kahden päivän kuluksa takaisin, jolloin hekin Zsuzsan kanssa palaisivat kotiin. Hän toi Zsuzsalle suuren punaisen neilikan: paroni Iványi oli juossut kukka kädessä maantiellä everstin vaunujen jäljessä ja pyytänyt everstiä viemään kukan tyttärelleen.

— Harvinaisen kaunis kukka, Zsuzsa virkkoi pujottaen kukan povelleen.

Kun he sitten asettuivat illallispöytään istumaan etsiskeli Zsuzsan katse turhaan pientä orvokkikimppua, jollaisen Orlay oli joka ilta sijoittanut Zsuzsan lautasen viereen.

— Enkö minä saakaan tänään orvokkeja, Zsuzsa kyssäsi hiljaa.

— Teillähän on jo kukka, Orlay vastasi. Hän oli asettanut orvokit oman lautasensa viereen.

Tyttö katseli pitkän ajan tutkivasti ystävänsä kasvoja, ja sitten hänelle selvisi Orlayn hetkellinen pahantuulisuus, joka ilmeisestikin johtui Zsuzsan povella lepäävästä neili-

kasta. Vähän myöhemmin Zsuzsa otti neilikan poveltaan ja kiinnitti sen nuppineulalla Bandin merimiespuseroon. Hän odotti pitkän ajan turhaan orvokkeja, ja viimein hän virkkoi Orlaylle pyytävällä äänellä:

— Antakaa ne nyt jo minulle.

Kun he sitten parin päivän kuluttua lähtivät kotimatkalle, tiedusteli Zsuzsa Orlaylta:

— Tapaanko minä tästä lähtien teidät useammin?

— Varmastikin. Tämä väliaikainen virkanikin täällä päättyy pian.

X.

Tuo niin tarmokas ministeri oli tällä välin sopeutunut kulkemaan virallisille raiteille, jonka jälkeen hän alkoi havaita ne suuret mullistukset, joita hän alkuaikana oli virastoissa aiheuttanut, sopimattomiksi. Hallintoneuvos suoritti nykyisin enää vain maaherran tehtäviä: toimi puheenjohtajana julkisissa istunnoissa, allekirjoitti tiedonannot, jotka hänen teräväkynäinen sihteerinsä kirjoitti.

Kesäkuussa ministeri kutsui Orlayn luokseen. Eversti Simon, joka ei pitänyt yksin matkustamisesta, siirsi aina Budapestin-asiansa siihen asti, jolloin hän saattoi suorittaa matkan ystävänsä seurassa. Niinpä Orlay nytkin matkusti pääkaupunkiin Köllövárin kautta, josta he sitten kolmisin lähtivät Budapestiin, sillä Zsuzsa lähti tietenkin mukaan. He olivat päättäneet tällä kertaa viipyä kaupungissa kaksi päivää. Hotelliin päästyään he erosivat sillä sopimuksella, että tapaisivat iltapäivällä Margit-saarella. Simonit halusivat mennä tervehtimään saarella asuvaa Klari Simonia, nykyistä rouva Osztrovayta.

Nuoren parin avioliitto oli kummallekin asianosaiselle tuottanut eräänlaisen pettymyksen: Klari totesi hämmästyen, ettei hänen miehensä ollut läheskään niin varakas, kuin hän oli toivonut, ja Osztrovay sai tietää, että hänen vaimonsa myötäjäiset olivat huomattavasti pienemmät, kuin hän oli luullut. Mutta he mukautuivat tilanteeseen hyvinkasvatettujen ihmisten tavoin.

Älykäs Klari-rouva tiesi, miten vähin rahoin saattoi pitää yllä loistokotia. On säästettävä keittiökuluissa, jotta

sitten voi runsaammin uhrata rahaa ompelijalleen, on käytävä harvoin teatterissa, mutta silloin aina istuttava aitiossa, kesäksi on hankittava sellainen sairaus, joka lääkärrien yksimielisen lausunnon mukaan parannetaan parhaiten Budapestin Margit-saaren kylpylässä, eikä suinkaan missään ulkomaisessa kylpyhotellissa.

Klari tiesi myös, miten ihailijat on kytkettävä kiinni. Ei hän suinkaan ollut mitenkään kevytmielinen — hän suhtautui muihin miehiin yhtä välinpitämättömästi kuin omaan mieheensä — mutta hän oli sitä mieltä, että nykyaikaisen naisen varusteisiin kuuluu ehdottomasti myös ihailija, aivan samaten kuin hansikkaat ja viuhka. Ihailijat eivät kuitenkaan vedä ilmaiseksi naisen voitonvauvoja, mutta älykäs nainen maksaa heille palkkion »pikkurahoissa».

Klari, joka isänsä kodissa oli saanut kokea ylellisesti elävän virkamiesperheen rahataloudellista ahdinkoa, oli jo pikku työstä asti tuntenut kateutta rikkauden mukavuudessa elävää Zsuzsaa kohtaan. Zsuzsa ei ollut koskaan käsittänyt oikeata syytä tuohon vihamielisyyteen, mutta hän oli vaistomaisesti tuntenut sen ylitsetulvivan ystävällisyyden naamionkin takaa. Usein suoritetaan lastenkamarissa alkanut taistelu elämän varrella loppuun.

Simonien nyt saapuessa Margit-saarelle Klari totesi hämmästyneenä, miten huomattavasti hänen serkkunsa oli kaunistunut. Hänestä oli varittunut kaunotar, vieläpä sellainen, joka — Klarin tekemien huomioiden mukaan — eniten miellytti miehiä: upea, huomiota herättävä ja kukoistava. Tuollaisen olennon rinnalla himmeni Klarin edustama nukkemainen suloisuus...

Klari syleili Zsuzsaa sanomattoman sydämellisesti, vaikka hän samalla tunsikin olevansa niin onneton, että olisi halunnut itkeä.

He viettivät aamupäivän yhdessä, ja Klari, joka herkeämättä katseli Zsuzsan rusottavia kasvoja, huomasi myös sen, että tyttö tarkkaili levottomana sillalle johtavaa tietä.

— Odotatko sinä ehkä jotakin henkilöä, kultaseni, Klari kysäisi.

— Orlay lupasi myös tulla tänne.

Siis Orlay! Hän saapuikin illan hämärtyessä, ja Zsuzsa huomasi hänet ensimmäisenä. Kaiken täysin unohtaen hän hypähti seisomaan penkiltä ja kiiruhti Orlayta vastaan. Tuosta oli seurauksena se, että siitä hetkestä lähtien Klarirouva alkoi keimailla Orlaylle. Eikä se keimailu ollutkaan enää mitään nuoren neidon viatonta veikeilyä, vaan aseittensa voiman täysin tuntevan, vaarallisen kauniin naisen hyökkäystä.

Klarin mielipiteen mukaan Orlay olisi ollut tuon hänen pienen vaivannäkönsä arvoinen siinäkin tapauksessa, että Orlay ei olisikaan tuntenut mitään mielenkiintoa Zsuzsaan — hänhän oli sentään kamariherra ja hallintoneuvos, mielenkiintoisen näköisenä ja hienokäyttöksisenä hän olisi loistavasti soveltunut Klarin voitonvaunujen eteen, toisten vetojuhtien joukkoon, joita oli puolisen tusinaa, tai, jos hän solmisi kiinteän suhteen, miksipä ei yksinäänkin...

Osztrovayta, joka oli hyvin vähäpuheinen ja teki sangen ylhäisen miehen vaikutuksen, kuten useimmat harvattukaiset ja näivettyneen näköiset miehet, Osztrovayta ei suinkaan liioin vaivannut tuskallinen mustasukkaisuus. Päin vastoin: heti havaitessaan puolisonsa huomiota herättävän käyttäytymisen Orlayta kohtaan, hän luopui seurusteluvelvollisuuksistaan Orlayn suhteen ja käänsi suoraan ylenpalttisen huomaavaisuutensa everstiin.

Köllövärilaiset tapasivat muuten saarella vielä lisäksi erään entisen tuttavansa: Agata Kelemenin. Varustettuna lornjetillaan Agata sipsutti saaren valtavien puitten alla erään hyvin nuoren ja erittäin miellyttävän saksalaisen

kreivin seurassa keskustellen Schilleristä; naisen lähetystehtävästä ja humanisen maailmanherruuden perusteista. Saarella asuvista oli toinen puoli sitä mieltä, että saksalainen mitä suurimmalla johdonmukaisuudella panee tuon ikäneidon pään pyörälle ja nauraa hänelle takana päin, toinen sitävastoin oli vakuuttunut siitä, että kreivi oli aivan yhtä vilpiton kuin hän oli tyhmäkin.

Zsuzsa, joka vielä päivällä oli ollut hyvällä tuulella, muuttui iltaa kohti yhä totisemmaksi ja äänettömämmäksi. Illallisen aikana Klari-rouva piti huolen pöytäseuran huvittamisesta. Hän istui pöydän päässä everstin ja Orlayn välissä pukeutuneena aistikkaaseen, aavistuksen verran liian rohkeaan pitsipukuun. Hänen silmänsä säihkyivät hyvää tuulta hänen laususkellessaan hymyillen älykkäitä huomautuksiaan. Joskus hän uskaltautui sanomaan kaksimielisyyksiäkin naimisissa olevan naisen oikeutuksin, ja silloin hän aina virkkoi Zsuzsalle kaino nunnanhymy kasvoillaan:

— Sinä, kultaseni, et kuitenkaan ymmärrä tätä.

Orlay oli tavallista paremmalla tuulella ja nautti ylenmäärin everstin kanssa Klarin jutuista. Hän muisti työkeän käyttäytymisensä Köllövärissa, ja nyt, tahtoen sovittaa tuon käytöksensä, hän oli kahta vertaa kohteliaampi.

Orlaylla oli kukka napinlävessään. Klarin useampaan kertaan puhuttua tuosta kukasta — samalla tehden rohkeita viittauksia sen alkuperästä — Orlay viimein ojensi sen hänelle. Mikä suuttumus leimahtikaan silloin Zsuzsan silmissä! Ja sitten hänen oli vielä katseltava, miten serkku pyöritteli kukkaa hansikkaisissa käsissään, ja miten hän veti sen tuoksua sieraimiinsa ihastuneena. Sitten Klari aivan kuin vain sattumoisin hipaisi sillä yli huultensa ja asetti kukan viimein povelleen, painaen samalla sitä heljän kevyesti rintaansa vasten.

— Isä, minun on kylmä, lähdetään jo kotiin, Zsuzsa virkkoi hiljaa.

— Kas niin, sinähän et ottanut takkia mukaasi!

Zsuzsa ei ottanut vastaan serkkunsa tarjoamaa takkia, vaan nousi seisomaan ja ojensi kätensä Orlaylle.

— Mutta minähän lähen teidän kanssanne, Orlay virkkoi.

— Luulin teidän jäävän odottamaan viimeisen laivan lähtöä.

Klari puraisi huultaan ja ojensi sitten kapean kätensä Orlaylle.

— Oletteko te vielä huomennakin Budapestissä? Tuletteko käymään täällä saarella?

— Jos sattuu sopimaan päiväjärjestykseen . . .

— Tulkaa! Tulkaa tosiaan! Mutta jo oikein aikaisin!

Hän piti kiinni Orlayn kädestä kunnes hänen itsepin-tainen katsensa tavoitti Orlayn katseen.

Laiva vei nuo kolme takaisin kaupunkiin. Zsuzsa ei sanonut montakaan sanaa, katseli vain mietteissään valais-tuja Tonavan rantoja ja siltojen fantastisia ääriviivoja. Päästäkseen hotelliinsa heidän oli vielä kuljettava hyvä matka pitkin korsoa, jossa oli runsaasti kävelijöitä. He kulkivat vaieten eteenpäin tuossa väkijoukossa, kunnes Simon yht'äkkiä huudahti. Hän oli huomannut erään kah-vilan valkeitten lamppujen alla istumassa kaksi kenraalia, jotka olivat hänen vanhoja rykmentinaikaisia aseveljiään. Hänen täytyi ehdottomasti mennä hetkeksi puhelemaan heidän kanssaan.

Niin jatkoivat Orlay ja Zsuzsa matkaa kahden. Orlay katseli oudoksuen Zsuzsaa, jonka oli ilmeisestikin vallan-nut syvä surumielisyys.

— Oletteko te pahoillanne jostakin, Zsuzsa?

Zsuzsa ei vastannut heti. Mutta sitten hän virkkoi hil-jaisella ja sanomattoman pehmeällä äänellä:

— Ettehän he huomenna mene Margit-saarelle käymään?

— En minä mene, jos ette te ja isännekin mene.

Tyttö pudisti päätään kiihkeänä.

— En mene sinne enää koskaan! En koskaan!

Hän vaikenä ja mietti tovin. Sitten hän puhui lempeän moittivalla äänellä:

— Katsokaahan, Orlay, te ette menetellyt kauniisti . . . Me olemme sentään niin vanhat ystävät . . . teidän ei olisi pitänyt antaa sitä kukkaa Klarille . . .

Sitä kukkaa! Vähältä piti, ettei Zsuzsa purskahtanut itkuun. Hänen äänessään värähteli syvä tuska, kuin olisi hän tuon typerän pienen kukan keralla menettänyt sielunsa autuuden.

Orlayn sydämessä sensijaan välähti suloinen säikähdys: Zsuzsa oli mustasukkainen!

Vigadoon edessä oli tungosta, ja he olivat ekseyä toisistaan tuossa tungeksivassa väkijoukossa.

— Antakaahan tänne käsivartenne, Zsuzsa.

Tyttö suostui pyyntöön ja laski kätensä Orlayn käsivarrelle. Hän ei vilkaissutkaan Orlayhin, vaan asteli hänen vieressään pää painuksissa, hitain askelin, äänettömin kuin jokin tumma varjo vain. Orlay tunsu hänen pehmeän käsivartensa lämmön, ja tuon neitseellisen käsivarren keveä kosketus oli hänestä ihanampi kuin aikaisemmin ainoankaan naisen tulinen suudelma.

Eversti saavutti heidät.

— Nyt me totta tosiaan jo menemme kotiin, Zsuzsa, muuten sinä vilustut.

— Tällaisena leutona kesäyönäkö? Zsuzsa ihmetteli.

— Aivan niin! Nyt on leuto kesäyö . . . ja vähän aikaa sitten meidän hampaamme kalisivat kylmästä . . .

He eivät menneet enää seuraavana päivänä vierailemaan Margit-saarelle. Orlay kävi aamulla vielä kerran ministerin puheilla, iltapäivällä hän kirjoitti kohteliaan kirjeen rouva Klari Osztrovaylle selvittäen miksi ei ollut voinut tulla uusintavierailulle. Illalla Orlay lausui hyvästit everstille ja Zsuzsalle, jotka matkustivat kotiin, hän itse sensijaan matkusti hallintokaupunkiinsa.

XI.

Ministerin kanssa käytyjen neuvottelujen tulos oli se, että Orlay jätti kahden viikon kuluttua väliaikaisen hallintoneuvoksen toimen ja palasi Köllöväriin.

Heti ensimmäisenä päivänä eversti herätti hänet jo kello neljän aikaan aamulla. Simon teki nykyisin joka päivä pitkiä kävelymatkoja alettuaan todeta murheellisia lihomisenmerkkejä ruumiissaan. Nuo kävelymatkat olivat kuitenkin hänen mielestään peräti yksitoikkoisia, ja nyt hän oli päättänyt saada ystävänsä myös innostumaan kävelyyn. Orlay yritti turhaan vapautua asiasta sillä perusteella, että hän oli täysin tyytyväinen oman vartalonsa solakkuuteen. Eversti vain kuvaili hänelle viekoittelevin värein auringonnousun mahtavia näkymiä, joista he voisivat nauttia ylhäältä kalliolta, ja niin oli Orlayn ryhdyttävä pukeutumaan vielä aivan unisena.

Heidän astuessaan eteiseen Orlay näki hämmästykseseen Zsuzsan siipikarja-aitauksen läheisyydessä. Viileässä aamuilmassa hän näytti raikkaalta kuin kosteinen sireeninoksa.

He kulkivat hiljaisen kaupungin kautta ja nousivat viinimäkeä ylös. Eversti valitteli, ettei tällaisilla aamukävelyillä ollut kerrassaan mitään merkitystä. Ihminen hankki vain siten itselleen suorastaan sudennälän ja palattuaan kotiin söi aamiaiseksi valtavan vasikanleikkeleen ja puolitusinaa paistettuja perunoita ja lihoi entistä enemmän.

Ylhäällä kalliolla he istuivat korkean ristin juurella

olevalle penkille. Eversti istui keskellä nojaten leukaansa ryhmysauvaan ja puheli amerikkalaisten viiniköynnöstaimien istutuksen mahdollisesti aiheuttamasta hyödystä ja haitoista.

Zsuzsa katseli alas laaksoon, jossa hopeinen sumu leijaili savupiippujen yläpuolella. Orlay kuunteli puolella korvalla everstin jutustelua ja katseli Zsuzsaa. Hän katseli tytön sileästi taaksepäin kammattuja hiuksia, jotka jakaus oikealla puolen päätä jaoitti kahtia, ja hänen täyteläisiä, aamutuulen tavallista punaisemmiksi hehkuttamia huuliaan.

Tyttö tunsi varmaan hänen katseensa, sillä hän kääntyi yht'äkkiä katsomaan Orlayta. Niin hän jäi, isänsä olkapäähän nojautuen, aivan rauhallisesti katsomaan Orlayta suoraan silmiin. Kummankin katseessa oli varmaan jotakin magneettista voimaa, sillä he eivät voineet irroittaa katseitaan toisistaan. Lopuksi he eivät nähneet enää muuta kuin silmäparin, joka kysyvänä suuntautui heitä kohti sumuisesta etäisyydestä. Zsuzsa kuitenkin ensimmäisenä tunsi jonkinlaista huimausta ja sulki silmänsä. Hänen kasvonsa olivat lehahtaneet hehkuvan punaisiksi.

He eivät olleet lausuneet sanaakaan toisilleen, ja kuitenkin Orlay tiesi varmasti, että tyttö oli nyt varauksettomasti antautunut hänelle sieluineen, ruumiineen. Jos hänessä oli ehkä piillyt vastustushalua, oli se nyt sulanut kuin jääpuikko auringossa. Tuona hetkenä oli työstä tullut täydellisesti hänen omansa.

Eversti jätti pohtimisensa amerikkalaisista viiniköynnöksistä, ja he lähtivät kulkemaan kotiin päin.

Orlay jäi istumaan everstin seuraksi huvimajaan hänen nauttiessaan aamiaistaan. Aterioituaan Simon otti käteensä sanomalehden. Sen lukemisen hän yleensä suoritti hyvin nopeasti.

— Pääkirjotius ... Mitä se minulle kuuluu, mikä on herra Péterin tai Pálin mielipide idän kysymyksestä? Valtiopäivät ... Hoh, riitelevät vain keskenään siellä! Mitä ne muutakaan pystyisivät tekemään? Päivän uutiset ... Nyt on taas yksi kylä palanut. Valtio ottaa huolehtia vakuutusasioista ... Joku retkeilijä on pudonnut rotkoon alpeilla ... Mitä hän sieltä ylhäältä etsi? Sehän on selvä murha! Kouluja kansalle eikä rankaisupykälää! Buenos-Aires — naurettavaa!

Hän heitti lehden pöydälle, pani päähänsä olkihattunsa ja veti käsiinsä paksut nahkahansikkaat. Nuo alkuvalmistelut merkitsivät sitä, että hän ryhtyisi nyt ajometsästyseen ruusujaan hävittäviä toukkia vastaan.

— Tänään tulee olemaan afrikkalainen kuumuus, Zsuzsa. Ehkä sinä menet sisälle, virkkoi eversti.

Ei, Zsuzsa ei mennyt sisälle. Orlay ojensi jo kätensä ottaakseen lehden pöydältä, mutta jättikin sen paikoilleen ja kääntyi Zsuzsan puoleen, joka istui tuolissa käsivarret ristissä. Orlay ojensi oikean kätensä yli pöydän Zsuzsaa kohti, ja Zsuzsa laski hitaasti kapean kätensä hänen kämmenelleen. Kun miehen käsi kiertyi lujasti hänen sormiensa ympärille, tytön pää painui alas hänen hiljaa nyyhkäistessään, ja hän painoi Orlayn ruskettuneen käden poskeaan vasten. Tuossa liikkeessä ilmeni eräänlaista intohimoista voimaa.

— Eikö totta, te rakastatte minua? Orlay kysyi hiljaa.

Zsuzsa hymyili hänelle mykän hartaana. Mikä mieletön kysymys! Rakastiko hän Orlayta? Hänhän oli rakastanut häntä aina, häntä, ainoata! Hän ei voinut edes kuvitella, että hän voisi rakastaa jotakin toista ...

Eversti kutsui valtavalla äänellä ystäväänsä puutarhasta. Hän oli löytänyt epäilyttävän kovakuoriaisen aprikoosipuusta. Pienen, krokotiilin muotoisen hirviön, jolla oli jonkinlainen imuputki, Kunnialliset kovakuoriaiset

eivät tarvinneet mitään imuputkea, eikä niiden myöskään ollut tarpeellista eksyttää ihmistä vihreällä värillään.

Orlay kohotti nopeasti Zsuzsan käden huulilleen.

— Suloisen suloinen morsiameni!

Orlay riensi everstin luo. Ja Zsuzsa meni sisälle taloon.

Kädet ristittyinä päänsä päälle hän kulki viileissä, verhoihin hämärretyissä huoneissa. Hän istahti jollekin sohvalle, sitten toiselle, kolmannelle. Hän ei itsekään tietänyt, mitä hän teki. Hän tunsi eräänlaista tulvehtivaa voimaa povessaan, joka huimasi häntä. Hän iski kyynärpäänsä vahingossa pöydänkulmaan, ja sekin oli vain suloista. Kaikki, kaikki oli suloista, vieläpä hänen oman äänensä sointikin täytti hänen sydämensä onnenvavistuksella, kun hän toisteli: suloisen suloinen morsiameni.

Hän kuljeskeli jälleen huoneissa, kunnes viimein keksi, että hän oikeastaan etsi jotakin. Aivan niin, mutta mitä? Hirvennahkaisia hansikkaitaan. Hän alkoi penkoa helmiäiskoristeisen kaapin laatikoita, ja hänen kätensä sukelsi etsien pehmeitten pitsien joukkoon, jolloin hänen sormensa koskettivat jotakin kylmää esinettä. Mikä se mahtoi olla? Hän veti sen esiin: norsunluinen viuhka. Hän avasi sen hajamielisenä, katseli ohuille levyille maalattuja amoriineja ja luki puoliääneen taiteilijan nimen: »Jean Révfalvy».

Hän paiskasi viuhkan lattialle ja nojautui vasten kaappia henkeään pidättäen. Révfalvy! Tuo nimi oli säikähdyttänyt hänet kuin huuto unissakävijän. Hän yritti ajatella, ja sitä mukaa kuin hän ajatteli, alkoi se suloinen lämmin päivänpaiste, jossa hän viikkomääriä oli kylpenyt, yht'äkkiä kalveta. Ja nuo entiset epätoivoisen harmaat, kylmät pilvet alkoivat kasaantua hänen ympärilleen. Nyt hän jo käsitti selvästi, että oli ollut mielettömyyttä ajatella onnea. Hän ei saanut rakastaa, eikä kukaan voinut rakastaa häntä.

Oliko hän aikonut vallata itselleen valheen hinnalla Orlayn jakaakseen hänen kanssaan häpeänsä, jota oli mahdoton koskaan pyyhkiä pois? Ei, sitä ei hän ollut koskaan aikonut. Ehk'ei hän ollut edes tahtonutkaan mitään, hän ei ollut edes ajatellut mitään, hän oli vain kulkeutunut sinne, minne hänen sydämensä oli häntä johtanut, kuin onnellisessa tajuttomuuden tilassa. Hän ei ollut tahtonut pettää ketään, hän oli vain rakastanut, sillä hänhän oli kuitenkin nainen.

Hän oli polvillaan matolla painaen otsaansa vasten kaappia sydämensä väristessä kuin satimeen joutunut lintu .... Mielikuvitukselliset, taikauskosiet ajatukset ahdistivat häntä, jokin taianomainen kirous, joka vaikutti sen, ettei tapahtunutta saanut tapahtumattomaksi. — Erästä asiaa hän ei kuitenkaan ollut ajatellut, hetkeäkään hän ei ollut aikonut salata menneisyyttään Orlaylta. Vaieten ja valheen hinnalla hän voisi asettaa päähänsä myrttiseppeleen, mutta hän ei pystynyt valehtelemaan.

Mutta oliko hän todella turmeltunut tyttö? Niin olisi asian pitänyt olla, hän tiesi sen nyt. Koko maailma sanoisi turmeltuneeksi hairahtunutta tyttöä. Kun hänestä oli tullut sellainen, silloin ei hän ollut vielä tietänyt sitä. Silloin hän ei tietänyt vielä mitään. Hänellä oli ollut vain eräänlainen lapsellinen mielikuva, jonka hän oli muodostanut erään kuvitetun runon perusteella. Hän oli uskonut, että sellainen oli huono tyttö, joka menee tanssimaan isän maatessa kuolinvuoteella ... Siinä oli ollut piirrettynä tanssiva tyttö valoa välkkyvässä salissa ja kuoleva vanhus huoneessa ...

Nyt hän jo tiesi kaiken. Ihmisen sydän oli tulvillaan tuskaa ja rakkautta, ihminen huumautuu hiuksia silittävän käden, kuumien huulten kosketuksesta ja se oli kunniatonta. Mutta miksi ei kukaan ollut koskaan sanonut sitä hänelle? Koulussa oli vain opetettu: älä varasta, älä tapa,

älä himoitse lähimmäisesi aviopuolisoa. Isä puolestaan oli aina neuvonut, että hänen oli seisottava pystypäisenä ja ratsastaessa painettava kyynärpäänsä ruumistaan vasten. Agata-neiti oli vähän päästä korjaillut hänen englannin ja ranskan ääntämistään. Mutta siitä ei kukaan ollut koskaan puhunut hänelle, miten oli vältettävä perikatoon joutumista.

Zsuzsa ei mennyt puutarhan huvimajaan päivälliselle, vaan syyttäen päänsärkyä jäi sisälle kulkien sitten koko iltapäivän huoneissa miestiskellen.

Kirjoitushuoneessa oli isän revolveri. Hän pyyhkäisi sormenpäillään sen kylmää pintaa: tämä oli kuolema. Hän osasi käyttää asetta: eversti oli opettanut hänelle maaliin ampumista ... Mutta sitten hän säikähti ja riensi huoneesta juosten paiskaten oven jälkeensä kiinni. Ei, hän ei tahtonut kuolla!

Hänen mielessään juurtui hitaasti se päätös, joka usein jo aikaisemminkin oli vilahtanut hänen mielessään: hänen oli kerrottava kaikki Orlaylle. Hän ei voisi kertoa sitä henkilökohtaisesti — hän kuolisi häpeästä — mutta hänhän voisi kirjoittaa. Kenellekään muulle ei hän voisi tunnustaa selaista, ainoastaan Orlaylle. Se ajatus, että hän alentaisi itsensä tomuun asti sen edessä, jota rakasti, täytti hänen miehensä omituisella tuskallisella suloisuudella.

Hän ei kuitenkaan itse enää tietänyt, mitä hänen olisi tehtävä, ajatelkoon siis Orlay hänen puolestaan, Orlay, jonka käsiin hän antoi kohtalonsa, jolle hän antautui suljetuin silmin. Jos Orlay sanoo, että hänen on kuoltava, niin ehkä hän kuoleekin; jos Orlay sensijaan sallii hänen jäädä eloon, niin hän tulee elämäänsä ja edelleen rakastaa Orlayta. Hänen mielessään piili salainen toivo, jota ei hän uskaltanut itselleenkään myöntää: entä jos kuitenkin ... Jos Orlay sanoo hänelle: rakastan sinua rikoksestasi huolimatta! Oh, silloin toteutuu se, mikä on mahdotonta, silloin päättyy se kirous,

jonka perusteella tapahtunutta ei saanut tapahtumattomaksi. Zsuzsa istuutui kirjoituspöytänsä ääreen ja kirjoitti kirjeen Orlaylle.

»Antakaa anteeksi minulle, että olen rojhennut rakastaa teitä. Minusta ei voi tulla teidän puolisoanne, eikä kenenkään muunkaan kunniallisen miehen puolisoa. Vain yhdellä miehellä on oikeus ja velvollisuus viedä minut alttarin eteen: Révfalvylla, joka aikoinaan sanoi minua vaimokseen. Hän petti minut, mutta en voi siitä huolimatta vihata häntä, sillä jos hän olisi mennyt kanssani naimisiin, ei minulla nyt olisi oikeutta rakastaa teitä. Kun havahduin käsittämään, mihin olin joutunut, välähti mieleeni, että minun oli tehtävä itsemurha. Ihminen vain ajattelee tuollaista, mutta ei silti tee sitä. Pelkästään rakkaan isän vuoksi en voinut tehdä sitä. Hän ei epäile mitään, vaan on edelleen niin ylpeä Zsuzsa-parkansa vuoksi! Elämäni on nyt vain pelkkää ikuista valhetta. En kestänyt enää tätä, vaan minun täytyi kertoa teille kaikki. Suuri onnettomuuteni muuttuu siten vain yhäkin suuremmaksi, jos ette te halua salata minulta sitä ylenkatsetta, jota teidän täytyy tuntea minua kohtaan. Mutta te olette hyvä ja jalo, ja tulette tuntemaan sääliä minua kohtaan, sillä olen kärsinyt suunnattomasti.

Zsuzsa.»

Hän mietti parhaillaan, kenet hän lähettäisi viemään kirjettään Orlaylle, kun hän kuuli Bandin äänen ikkunansa alta. Hän kutsui pojan hiljaisella äänellä huoneeseensa, sulki hänet syliinsä ja alkoi hellitellen puhella hänelle:

— Eikö totta, Bandi, minä olen aina ollut sinulle kiltti pikkuäiti? Eikö olekin totta, että sinä rakastat äitipuoltasi? Jos rakastat minua, niin vie tämä kirje pian isällesi. Juokse oikein nopeasti!

Poika pinkaisi juoksuun kirje kädessään, ja Zsuzsa meni puutarhaan isänsä luo. Hän sanoi, että päänsärky oli poissa,

eikä häntä vaivannut enää mikään. Hän pani kätensä isän käsivarrelle, ja he kulkivat hitaasti tahdissa puutarhan teitä.

Orlay luki Zsuzsan kirjeen kerran, toisen, varmaankin kymmenen kertaa. Hänen päässään kohisi, hänen kasvonsa olivat kalpeat, mutta siitä huolimatta hän nauroi. Typeryyksiä! Lapsi ei tiedä, mitä kirjoittaa. Hän on aivan kuin se typerä koulutyttö, jota serkkupoika oli suudellut korvaan, ja tyttö tahtoi sen vuoksi ehdottomasti mennä luostariin.

Mutta sitten hänet yht'äkkiä valtasi varmuus siitä, että Zsuzsa tietää, mitä kirjoittaa. Hänen oli nyt jo uskottava uskomattomalta tuntuvakin, vaikka hän ymmärsikin asiasta siten vielä vähemmin. Hän seisoi neuvottomana, epätoivoisena kuin silmikkäin käsittämättömän salaisuuden kanssa muistutellen mieleensä tytön kasvoja, voidakseen niiden piirteistä todeta jotakin paheellista. Turhaan! Nuo piirteet olivat ehdottoman puhtaat, silmät ehdottoman kunnialliset. Ja jos hän voisi nähdä tytön sieluunkin, ei hän sielläkään löytäisi muuta kuin rakkautta, tuskaa ja herkkää antautumusta... Mikä tässä oli totta ja mikä valhetta? Jos tuo hymyilevä lapsi oli syntinen, niin mikä sitten oli hyveellisyys?

Hän mietti miettimistään, mutta ei voinut keksiä tapahtumissa minkäänlaista logiikkaa. Kun hän viimein selvisi ensi hämmennyksestään, täytti hänen sydämensä liekehtivä viha Révfalvyä kohtaan. Hänestä tuntui siltä, että hänen oli taruttava aseeseen, ryhdyttävä ajamaan takaa tuota roistoa, iskettävä hänet kuoliaaksi, tallattava häntä jaloillaan...

Sitten hän jälleen rauhoittui, ja hänet valtasi tuo erikoislaatuinen välinpitämättömyys, jota eräät henkilöt luulevat erchdyksessä kylmäverisyydeksi.

Mitä nyt seuraisi? Alkaisiko pelkkä tyhjiys... Hän oli löytänyt itselleen elämäntarkoituksen ja kadottanut sen jälleen, toisen kerran ja ikiajoiksi. Alkaisiko taas se suunnaton tyhjiys... Hänellä oli edelleen kädessään Zsuzsan kirje, ja hän mietti, vastaisiko hän siihen. Mitä hän voisi kirjoittaa

Zsuzsalle? Säällittelisikö häntä vai lohduttaisi? Tuollaiseen kirjeeseen saattoi antaa vain yhden vastauksen: ihminen lukee kirjeen, vaikenee ja matkustaa pois.

Hän vaikeni ja lähti matkalle. Hän menetteli samoin, kuin hän oli aikaisemminkin kriittisinä hetkinä menetellyt: hän pakeni omia ajatuksiaan ja matkusti pääkaupunkiin.

Hän saapui Budapestiin illalla. Kasinolla hän tapasi kaikki kesäiset kortinpelaajat. Hän istahti heidän seuraansa, pelasi ajatuksettomasti ja hävisi pelinsä ajatuksettomasti. Puolen yön tienoissa hän kyllästyi pelaamiseen ja liittyi eräaseen juopottelevaan herraseuraan, joka sillä hetkellä juhli muuatta räikeän keltatukkaista sirkuskaunotarta. Tähän asti ei hänellä ollut ollut erikoisemmin tapana osallistua tuollaisten seurueitten huvitteluihin, ja niinpä harvinaisen vieraan kunniaksi juhliminen kehittyikin suoranaiseksi huimapäiseksi juomingiksi. Herrat olivat muuten aivan varmoja siitä, että Orlay, joka istui heidän joukossaan kyllästyneen näköisenä, apaattisena, tahtoi omalla käytöksellään kumota hänen avioliitostaan kiertelevät huhut.

Neljännän päivän aamuna, nukuttuaan tuskin pari tuntia, hän kavahti istumaan vuoteessaan, ja epämieluisat ajatukset valtasivat hänet jälleen. Hänet valtasi suunnaton häpeän tunne, sillä hän ei voinut kieltää itselleenkaan sitä, että hänen käyttäytymisensä ei suinkaan ollut ollut mitenkään miehekästä.

Hän pukeutui ja lähti tuulettamaan kivistelevää päätänsä raikkaaseen ulkoilmaan. Nähdessään Tonavalla syksyttämässä huvimatkeilijoita täynnä olevat höyrylaivat, muistui Klari-rouva hänen mieleensä. Klari-rouva! Hän pystyisi laverteluillaan karkottamaan hänen päästään kiduttavan kiusalliset ajatukset.

Saavuttuaan Margit-saarelle hän tapasi tuon kauniin rouvan parhaillaan nauttimassa aamiaistaan. Hän oli yksin,

mies oli kaupungissa ja palaisi vasta illalla. Klari punastui hieman nähdessään Orlayn ja ojensi hymyillen kätensä tervehdykseen.

— Tekö siinä todella olette? Ja tulitte tervehtimään minua? Mikä mieluisa kunnianosoitus!

He nauttivat aamiaisen yhdessä, jonka jälkeen Klari ehdotti vieraalleen kävelymatkaa saaren sisäosiin. Hän otti mukaansa käsityön ja muutamia sanomalehtiä. He sijoittuivat erääseen varjoisaan puiston nurkkaukseen nuorten kuusten läheisyyteen.

Ravintolan edessä soittolevan orkesterin sävelet kantautuivat hiljaisina heidän korviinsa, ja Tonavalta kuului laivojen yksitoikkoinen syksytys.

— Ja nyt, tunnustakaahan rehellisesti, miksi te oikeastaan tulitte tänne luokseni?

— Omituinen kysymys! Siksi, että saisin nähdä teidät.

— Että saisitte nähdä minut? Tuo ei ollut totta, mutta siitä huolimatta uskon sen, koska minulle on mieluista uskoa asian olevan niin. Ellen olisi niin hyvä ystäväanne, niin saattaisin teidät hämmennyksiin tekemällä teille erään kysymyksen. Sanoisin nimittäin: olen suonut teille useasti aikaisemminkin tilaisuuden nähdä minut, miksi ette sitten ole käyttänyt tilaisuutta hyväksenne? Jos kysymys ei miellytä teitä, niin alkää vastatko.

Orlay oli tällä hetkellä sellaisessa mielentilassa, jota on tapana sanoa hirteshishuumoriksi, eikä hän sen vuoksi perääntynytäkään tuon tavallaan taisteluhaasteen edessä. Häntä huvitti tällä hetkellä saada tietää, mihin tämä kaikki johtaisi.

— Te ette kuulu niihin naisiin, joita on viisasta tavata kovin usein. Joka haluaa huolehtia terveestä järjestään, tekee parhaiten, jos karttelee teitä.

— En tosiaan tiedä, onko minun pidettävä sanojanne kohteliaisuutena vai loukkauksena.

Orlay virkkoi, katsellen häntä:

— Te olette siksi älykäs nainen, että ymmärrätte myös sen, mistä toinen vaikenee.

— Te pidätte minua typeryksenä, koska rohkenette puhua tuossa äänensävyssä.

Klari leväytti yhden sanomalehdistä auki ja oli lukevinaan innokkaasti. Hän tunsu kasvoillaan Orlayn tutkistele-
van katseen. Miesten seurassa ei Klari yleensä ollut näin varomaton, mutta tuon miehen kylmä järkevyys sai hänet aivan pois tolaltaan. Hän ei rakastanut Orlayta — yhtä vähän kuin ketään toistakaan — mutta hän oli saanut sellaisen päähänpintymän, että hänen täytyy saada nähdä edessään polvillaan tuo uppiniskainen mies, ja sen toiveensa tyydyttämiseksi hän olisi ollut valmis myöntymään mihin tahansa —.

Nuo hänen tavanmukaisesti jakelemansa »pikkurahat», toisin sanoen ne merkityksettömät huomaavaisuuden osoitukset, joilla hän hiveli ihailijainsa turhamaisuutta, herättäen siten heissä aina uutta toivoa, ne hän totesi Orlayn suhteen arvottomiksi. Klari menetteli nyt siten kuin useimmat keimaillevat, vaivattomilla voitoilla hemmotellut naiset: hän oli valmis tekemään tyhmyyksiä sen ensimmäisen miehen mieliksi, joka yritti tehdä vastarintaa hänen käyttämilleen aseille. Hänen sydämensä tunteet eivät tulisi koskaan olemaan vaarallisia Orlaylle, mutta hänen turhamaisuutensa sai hänet menettelemään typerästi.

Hän heitti lehden penkille ja kysyi kuivakiskoisesti:

— Milloin te menette naimisiin?

— En minä mene naimisiin, kuului Orlayn rauhallinen vastaus. Sitten hän lisäsi: Talvella muutan tänne Budapestiin asumaan.

— Budapestiin? Klarin silmät sädehtivät. — Voiko tuota todella uskoa?

— Pidättekö minua valehtelijana?

— En, en! Suokaa anteeksi! Silloin kai saan tavata teitä usein?

— Minähän sanoin jo, ettei ole järkevää nähdä teitä usein.

— Pelkäätekö rakastuvanne minuun?

Tuo avoin taisteluhaaste hämmästytti Orlayta. Hän vastasi:

— Teihinkö? Olen kuullut, että se on epäkiitollinen tehtävä.

Klari punastui hiusmartoa myöden: hän punastui omia ajatuksiaan. Hän näki rinnallaan Orlayn vakituisena kavaljeerinaan talvella, kadulla, tanssisaleissa, teatterissa. Hän näki rinnallaan kamariherran, moitteettoman maailmanmiehen esikuvan kohteliaana, hellänä, uskollisena kavaljeerina. Klarin kotiin se loisi uutta säteilyä, ja koko Budapestin naiset kadehtisivat häntä Orlayn vuoksi...

Tuota miestä ei voinut lahjoa »pikkurahalla»... Kunpa tietäisi, ettei tuo mies tule liian kopeaksi, jos Klari maksaisi hänestä korkeamman hinnan... Miksi ei hän tekisi sitä? Mieheensäkö vuoksi ehkä? Klari hymyili halveksivasti ajattellessaan miestään.

— Rakastuminen minuun on todella epäkiitollinen tehtävä, kuten sanoitte. Sitä se on ollut kaikille. Mutta sellainen mies kuin te ei ole vielä rakastanutkaan minua.

Hän sanoi nuo sanat hymyillen leikillisen kyynillisesti, mutta hän sanoi ne samalla niin kiihkeällä ääellä, että niitä saattoi epäilemättä pitää myös tarjouksena. Hän oli tarjonnut korkeimman panoksen ja nyt, säikähtyen omaa pelurin uhkarohkeuttaan, hän odotti, otetaanko se vastaan vai hylätäänkö se. Jos Orlay nyt ottaisi hänen sanansa varteen, silloin Klarin tavanomainen tervejärkisyys palautuisi, hän huomaisi, että Orlay olisi samanlainen kuin toisetkin miehet ja välittäisi viis hänestä. Mutta jos Orlay hylkäisi tarjouksen — ja tuo mies oli kyllä valmis tekemään senkin! — silloin Luoja armahtakoon häntä Klarin veriin asti loukatun turhamaisuuden vuoksi.

Orlay ajatteli tuona hetkenä, että Klari muistutti kuitenkin jonkin verran Zsuzsaa. Hän oli vaalea ja hienohipiäinen, tosin hän oli sirojäsenisempi, terävä-älyisempi ja kylmäluonteisempi kuin Zsuzsa, mutta heissä saattoi kuitenkin havaita yhteisiä suvunominaisuuksia. Klarinkin tukka oli upea, hänen silmissään välkehti häviämätön elinvoima, hänen olemuksessaan kuvastui jäntevyys, hänen hermonsansa olivat teräksiset. Hän muistutti Zsuzsaa, ja kuitenkin hän oli toisenlainen, täydellisesti toisenlainen.

Tuona hetkenä he kuulivat puheääniä: Agata-neiti tuli runoilija-ystävänsä, saksalaisen kreivin kanssa. He lyöttäytyivät Klarin ja Orlayn seuraan lähtien jonkin ajan kuluttua kävelemään hotellia kohti, jonne päästyä Klari, jota silminnähtävästi jo hermostutti ikäneidon lörpöttely, lausui heille jäähyväiset.

— Minun on lähdeittävä ottamaan terveyskylpyäni... Sen jälkeen tapaamme taas.

Hän puristi tuskin havaittavasti Orlayn kättä ja katsoi silmänräpäyksen ajan häntä syvälle silmiin... Ehkä Orlay kuitenkin ottaisi hänen sanansa varteen!

Agata katseli kauniin rouvan poistumista ihailien hänen kaunista kesäpukuaan. Ja tuo erittäin aistikas leninki teki niin syvän vaikutuksen hänen herkkään sieluunsa, että hän alkoi laulaa Klarin ylistystä. Hän oli vaikuttanut huomattavasti Klarin kasvatukseen, ja hän puhui suurella ylpeydellä saavutetuista tuloksista.

— Ei vielä koskaan ole saatu etukäteen suunniteltua ohjelmaa täyttymään niin täydellisesti, kuin minun onnistui täyttää Klarin kasvatusohjelma. Tahdoin luoda herkkäsieluisesta lapsesta esikuvallisen naisen, ja nyt hän on todella eräs naisellisuuden huomattavin edustaja. On muuten kummallista, miten samassa suvussa kaksi naissielua saattaa erota monessa suhteessa toisistaan. Klari Simon ja Zsuzsa Simon ovat toistensa täydelliset vastakohdat...

Agata-neiti alkoi sävyisästi moitiskella Zsuzsaa, niin, todellakin vain erittäin sävyisästi.

— Se lapsi parka ei tule koskaan pääsemään vapaaksi noista karkeuden kahleista, jotka estävät hänen sielunsa ihanteellista lentoa...

Orlaykin ajatteli jälleen Zsuzsaa.

Hän ajatteli, että Klari ei varmastikaan nuorena neitona olisi noudattanut jonkun miehen viekoittelevaa kutsua, siksi viekas ja harkitseva hän oli varmaan ollut aina. Mutta nyt, kun hänen olisi suojeltava oman aviomiehensä kunniaa, hän ilmeisen kyynillisesti tarjoaa itsensä miehelle, josta hän ei välittäisi vähääkään, jos mies ei sattumoisin olisi kamariherra. Mitään intohimoa ja liikutustakaan tuntematta hän ehkä antautuisikin toiselle miehelle siten kuin on tapana täyttää jonkun sopimuksen edellyttämään ehtoon liittyvä vastapalvelus.

Zsuzsa sensijaan — hänen Zsuzsa-parkansa — kuolisi ennemmin kuin pettäisi miestään. Ja vaikka mies ei rakastaisikaan häntä, vaikka mies kurittaisikin häntä sellaisen asian vuoksi, niin hän alistuisi vaieten marttyyriksi, kuten monet muutkin naiset, mutta hän pitäisi kuolemaan asti kiinni uskollisuuden lupauksestaan.

Orlay kulki edelleen Agatan ja kreivin seurassa, kun hänen mieleensä välähti kysymys: miksi hän ei ottaisi Zsuzsaa vaimokseen? Hän rakasti häntä nyt enemmän kuin koskaan, ja hän tiesi, että ilman Zsuzsaa olisi hänen elämänsä menetettyä. Aikoiko hän työntää luotaan elämänsä onnen vain yhteiskunnallisten ennakkoluulojen vuoksi, joihin maailmanmies uskoi ainoastaan mukavuussyistä. Hän ei tuntenut tuskaa Zsuzsan menneisyyden takia, jonka vuoksi tyttö itse oli jo kärsinyt sadat tuskat, ja maailma taas ei ollut niistä tietoinen. Vain he kaksi tiesivät asian, ja sitten tuo kolmas, joka tulisi varomaan palaamista kotimaahan... Maailma ei siis saisi koskaan tietää asiaa.

Hän tunsi, että tällainen viisastelu, joka vaikutti ratkaisevasti hänen päätökseensä, ei ollut hänen arvolleen sopivaa. Jos hän rakasti tyttöä, oli hänen rakastettava häntä sellaisenaan, silloin hänen oli otettava vastuu myös hänen menneisyydestään, niin oman itsensä kuin maailman edessä... Hänen ritarillinen turhamaisuutensa sävähti sellaista ajatusta, että maailma keksisi kerran vetää hänet tilille häväistysjutun vuoksi, jonka muisto liittyi erään rouva Orlayn tyttöaikoihin... Mutta hän rauhoitti taas itseään: maailma ei saa tietää sitä asiaa koskaan!

Klari-rouva ilmaantui jälleen toisten seuraan, ja he menivät kaikki yhdessä nauttimaan päivällistä. Kaunis rouva katselee tutkivasti Orlayta, jonka käyttäytymiseen hän ei ollut hiukkaakaan tyytyväinen tällä hetkellä. Nyt ei hänen vieressään istunut enää äskeinen uhkarohkea Orlay, vaan entinen kylmä, vähäpuheinen Orlay, joka heii päivällisen jälkeen lausui jäähyväiset ja moniin tehtäviinsä vedoten valmistautui palaamaan kaupunkiin.

— Milloin saan jälleen nähdä teidät? Klari kysyi levottomana.

— Minulla on kylläkin vielä aika paljon asioita järjestettävänä, mutta ehkä minulle ilmaantuu jokin tilaisuus...

Hän matkusti takaisin Köllöväriin iltapäivälaivalla.

Ei ollut vielä kovin myöhäinen ilta, kun Orlay kulki eversti Simonin taloa kohti, mutta kaupunki oli jo aivan pimeän vallassa, sillä mustat ukkospilvet olivat kesääntyneen sen yläpuolelle. Kaduilla vallitsi painostava hiljaisuus. Orlay kiiruhti askeleitaan etäisyydessä välähtelevien salamoiden valossa. Hänen sydämensä oli vallannut eräänlainen taikauskoinen pelko. Mitä Zsuzsalle oli tapahtunut? Hänen Zsuzsa-paralleen, jonka hän oli jättänyt päiväkausiksi yksikseen kärsimään häpeässään ja epätoivossaan?

Simonin talossa ei palanut ainoakaan lamppu. Orlay avasi kirjoitushuoneen oven. Eversti astui häntä kohti hehkuva sikari kädessään.

— Mikä sinuun meni, kun yht'äkkiä jätit meidät ja lähdit tichesä edes hyvästelemättä.

Orlay puolusteli lähtöään puhuen kiireellisistä töistä, ja samalla hänen katseensa etsiskeli Zsuzsaa huoneesta. Tyttö istui hämärässä huoneessa selkä ikkunoihin päin, joista vielä tulviva vähäinen valonhäivä loi tumman varjon hänen päänsä ympärille. Orlay ei voinut nähdä hänen kasvojaan tytön pienen käden levätessä silmänräpäyksen ajan hänen kädessään.

Ulkona alkoi juuri tuona hetkenä hirvittävällä jyrinällä sota taivaalla. Eversti astui ikkunan ääreen.

— Pieni sievä ukonilma.

Mustalla taivaanlaella näyttäytyi kalpean välähdyksen valossa repaleisia, kerääntyviä pilvenriekaleita. Muutamat rakeet iskivät ikkunankehysiin...

— Luoja auttakoon! Minun kameliani! Nehän ovat ulkona vilpolassa!

Simon vetäisi ylleen sadetakin ja riensi huoneesta kutsuen raikuvalla äänellä palvelijoita avukseen.

Zsuzsa katseli ikkunasta murheellisen näköisenä rae-sadetta.

— Tämä tuottaa suurta vahinkoa, hän virkkoi hiljaa. — Ihmisparat...

— Aivan niin, ihmisparat!

He seisivat vierekkäin ikkunasyvennyksessä, ja Orlay tarttui ikkunalaudalla lepäävään käteen. Tuo käsi vapisi pelokkaana, hermostuneena hänen sormiensa välissä siihen asti, kunnes Orlay virkkoi kiihkeän liikuttuneella äänellä:

— Zsuzsa, tuletteko vaimokseni?

Tyttö painautui ikkunansyvennyksen nurkkaukseen ja katsoi, katsoi vain häntä.

— Orlay... hän kuiskasi viimein, — Orlay!

Taivas räiskähteli ja jylisi, ja koko seutu peittyi mustien pilvien syvyyksistä purkautuvien salamoiden valomereen. Zsuzsa ei kuullut eikä nähnyt mitään, hän katsoi vain rakastettuaan ristiinliitetyin käsin.

— Mutta sehän ei voi tapahtua... Ei voi! — Zsuzsa pudisti päätään silmissään epäilevä katse.

— Ettekö te rakasta minua, Zsuzsa?...

— Oh! Orlay... Te tiedätte sen varsin hyvin! Mutta — te itse... Te olette hyvä ja jalo, ehkä vain säälitte minua...

Hän antoi Orlayn tarttua käsiinsä, hän antoi miehen suudella sormiaan samalla kuitenkin valittavalla äänellä puhuen kaikesta siitä, minkä hän mieluummin olisi halunnut väittää valheeksi.

— Minä uskon teidän rakastavan minua nyt, mutta ehkä tulee aika, jolloin ette enää rakasta minua näin, ja silloin te ajattelette, että olette ottanut vaimoksenne kunniattoman naisen. Naisen, jota ei voi kunnioittaa... Te tulette onnettomaksi ja minä... Oh, niin... minä!

Orlay vaiensi hänet kiihkeän maltittomana.

— Älä puhu noin, sillä minä en ymmärrä sinua... Mikään kaikesta tuosta ei ole totta, olet vain nähnyt unta... Minä jumaloin sinua, sinun rikollisista uninäkymistäsiikin huolimatta, sinä suloinen rakas Zsuzsani...

Zsuzsan mielen valtasi sellainen naivi pelokkuus, ettei Orlay ollut ymmärtänyt täydellisesti hänen kirjettään. Mutta nyt oli kaikonnut häntä painanut kirous ja tapahtunut oli muuttunut tapahtumattomaksi: Minä rakastan sinua rikoksestasi huolimatta! Hän tunsi, että hän oli nyt saanut anteeksi kaiken, ettei koskaan ollut tapahtunut mitään. Hänellä oli oikeus rakastaa, olla onnellinen. Hän oli kuin päihtynyt, ja hän sulki silmänsä.

Eversti palasi huoneeseen, ja hänen jäljessään tuli palvelija kantaen palavaa lamppua. Simon suori tukkaansa ja aivasteli.

— Ei sattunut mitään vahinkoa. Reakuuro — Luojalle kiitos! — siirtyi Iványin tiluksien suunnalle. Siellä se kyllä pieksää surkeasti paronin viljelyksiä...

Hän olisi ollut valmis säälimään talonpoikia, mutta paronia hän ei säälinyt.

Orlay astui esiin ikkunasyvennyksestä painaen toisella kädellään Zsuzsaa itseään vasten. Hän tarttui Simonin käsi-varteen ja virkkoi kiihkeänsävyisesti:

— Sano, annathan sinä tyttäresi minulle?

Eversti katsoi suunnattomasti hämmästyneenä vuoroin Zsuzsaa, vuoroin Orlayta. Hänen vanha toiveensa oli nyt täyttynyt. Hänen vaativan makunsa mukaan oli komitaatin nuorten miesten joukossa vain yksi »herrasmies»: Sándor Orlay. Kenelle muullekaan hän olisi paremmin voinut antaa tyttärensä kuin hänelle? Tämä hänen rakas suunnitelmansa, Révfalvy-tapauksen jälkeen, oli useasti välähtänyt hänen mieleensä. Hän oli hieman vehkeillytkin saattaakseen nuo kaksi yhteen: ylistellyt Zsuzsalle Orlayta ja järjestellyt yhteisiä retkiä esittäen kaikessa salaisuudessa onneatuovan elefantin osaa.

Viime aikoina hän oli ollut varma siitä, että hänen isälliset toiveensa täyttyisivät, mutta nyt tämä saavutus kuitenkin tuotti hänelle yllätyksen. Hän ei edes vastannut heti Orlayn lyhyeen kysymykseen, vaan meni ensin pesemään kätensä, jotka olivat likaantuneet hänen kantaessaan kamelianruukuja, ja saman tien hän myöskin kampasi tukkansa. Orlay ja Zsuzsa seisovat sinä aikana seinän läheisyydessä katsellen tarkkaavina teräskaiverrusta, joka esitti kahta taistelevaa härkää.

Simon astui huoneeseen ja suoraan heidän luokseen. Hän laski oikean kätensä Orlayn olkapäälle.

— Hyvä on, poikani, annan sinulle Zsuzsan. En kuitenkaan voisi keksiä mistään sinua kunniallisempaa miestä, jolle antaisin Zsuzsan... Sitten hän suuteli tyttöä otsalle ja, omaa mielenliikutustaan salatakseen, virkkoi hänelle:
— Pää pystyyn, Zsuzsa!

Palvelijat kattoivat illallispöydän, mutta eversti ei ollut vielä tyytyväinen. Eihän tämä tällainen käynyt päinsä! Ihminen ei toki voi kestää noin vain yksin suurta iloaan, olipa hänellä miten leveät hartiat tahansa. Vieraita, vieraita piti saada!

Valjastakaa pian! János, ajakaa ensin papin ja sitten tohtorin luo ja tuokaa tänne nuo kaksi vanhaa unikekoa... Jos he eivät ole halukkaat lähtemään, on heille sanottava, että eversti Simon on saanut halvauksen, että hän haluaa ripittäytyä ja hänestä täytyy iskeä suonta...

Palvelijat toivat mukanaan nuo kaksi vierasta, jotka tosiaan toivat hieman iloa lisää illallispöytään. Illallisen jälkeen vanhat herrat jatkoivat viinin nautiskelua. Rakastavaiset sensijaan vetäytyivät ikkunansyvennyksen hämäryyteen. Eversti kertoili kaskuja luutnantti-kaudeltaan madaltaen aina loppupuolella äänensä kuiskaavaksi. Kirkkoherrakin lämpeni vähitellen ja alkoi myös kertoa juttuja.

— Kun entinen kirkkoherra meni tervehtimään virka-veljeään naapuripitäjän pappilaan...

Lopuksi kaikki kolme herraa räjähtivät aina äänekkäästi nauruun.

Ikkunalasit tärisivät vielä silloin tällöin etäällä jyrisävistä ukkosesta. Zsuzsa toisti tuon tuostakin ikkunasyvennyksessä kostein silmin ja suloisesti hymyillen:

— Saat nähdä, minusta tulee sinulle kuuliainen ja sävyisiä puoliso.

Niin kuin joku olisi sitä epäillyt!

XII.

Vihkiäiset järjestettiin jo lokakuun puolivälissä.

Eversti Simon olisi ensi hetkessä tahtonut kutsua tilaisuuteen koko komitaatin, mutta sitten hänen oli pakko muokautua vävynsä ehdottamaan toivomukseen, ja niin tapahtuivat vihkiäiset kaikessa hiljaisuudessa. Nuori pari ei lähtenyt kuherrusmatkalle, vaan asettui asumaan Orlayn taloon.

Vihkiäiset tuottivat everstille muitakin pettymyksiä. Suurin noista pettymyksistä oli Zsuzsan suhtautuminen kapioihin. Voidakseen hankkia mahdollisimman loisteliaat kapiot, eversti matkusti kaikessa salaisuudessa pääkaupunkiin, jossa kauppiaat vetivät esiin varastojensa kätköistä jo muodista jääneet vihreät ja muut huutavan värikkäät silkkikankaansa ja niiden lisäksi messukasukkaa muistuttavat kukikkaat brokaadikankaat, ja työnsivät ne everstille mukaan.

Zsuzsa palautti kuitenkin nuo kirjavat aarteet takaisin sinne, mistä ne olivat lähtöisin. Nuoren parin asunnon järjestyyn Simon antautui koko tarmokkuudellaan ollen oikein täydessä elementissään. Jos ei Orlay olisi rukoillut armoa vanhalle sukukartanolleen, niin tuskin talossa olisi säästynyt mitään muuta kuin kivijalkaosa everstin tataarimaisesti riehuvalta uudistusinnolta.

Vihkiäisten jälkeen oli Simonin ensimmäisenä tehtävänä — Orlayn palvelusväen kauhuksi — nimittää itsensä vävyn suunnattoman pinta-alan käsittävän maatilán ylivalvojaksi. Orlay ei muuten itse ollut erikoisemmin innostunut isännöi-

misestä eikä hänellä ollut huomattavampia taipumuksiakaan sillä alalla, kun sensijaan everstiä kiinnostivat ylenmäärin tilanhoitoa koskevat asiat.

Eversti päätti vuorenvarmasti vihkiäisten jälkeen, ettei hän mene lähiaikoina nuorta paria tervehtimään. Jos he ehdottomasti haluaisivat nähdä hänet, niin tulkoot he käymään. Hän tiesi kylläkin jo etukäteen, etteivät he tulisi, ja se suututti oikeastaan häntä hieman. Sillä olihan sentään kiittämätöntä, että nuoret heti, saatuaan itselleen oman pesän, unohtivat vanhempansa, joita he kuitenkin saivat kiittää onnellisuudestaan.

Hän oli kuitenkin tuhlannut turhaan suuttumustaan, sillä jo seuraavan päivän iltana nuori pari tuli käymään. He tulivat juuri ennen ovensulkemisaikaa, ja kuten he selittivät: ei-viralliselle käynnille. Zsuzsa ryöpsähti kirjoitushuoneeseen ja peitti takaapäin isän silmät käsillään.

— Onko miehesi ajanut sinut pois kotoa, veisteli eversti.

Mutta sitten hän sanomattomasti riemastui heidän tulostaan ja suuteli Zsuzsan punehtuvia poskia. Hän otti esiin shakkinappulat, joiden hän jo oli luullut joutuvan virumaan kuukausimääriä pelipöydän laatikossa. Zsuzsa puolestaan ryhtyi keittämään teetä heille. Eversti avasi astiakaapin oven. Nuori rouva nauroi.

— Totta kai minä tiedän, missä tee on, eihän siitä ole kulunut kuin vain kaksi päivää, kun panin sen tuohon.

Se oli totta! Mutta everstistä oli tuntunut siltä, kuin olisi hän elellyt jo vuosikausia yksikseen tuossa autiossa talossa.

Sitten Zsuzsa työnsi äidin nojatuolin pelipöydän ääreen ja asettaen kätensä ristiin polviensa yli hän seurasi tarkkaavaisena, miten hänen miestään ahdistettiin tuolla ruudukkaalla taistelulukentällä.

Teekkattila porisi hiljalleen ja vastaviihtyn rouvan valtasi kummallinen tunne: kaikki on sittenkin kuin ennenkin, hän

on edelleen neitonen, ja hän on vain uneksinut vihkiäisistä... Orlay käy täällä pelaamassa shakkia everstin mieliksi, ja hän puolestaan katselee tuota pelaamista joutavana kolmantena... Tuo mielelön ajattelu teki hänet murheelliseksi.

— Tämä ei ole mitään leikkiä, ystäväiseni, Simon huomautti Orlaylle. — Tai haluatko sinä, että minä nielaisen sinun kuningattaresi?

Orlay hipaisi viiksiään hajamielisenä ja vilkaisi jälleen Zsuzsaan. Heidän katseensa kohtasivat toisensa rakastuneina.

— Shakkia! Ja vielä kerran shakkia! Tässäkin shakkil

Eversti oli aloittanut hyökkäyksensä kahdelta suunnalta siirrellen tornejaan eteenpäin, napsautellen niitä innoissaan pelipöytää vasten.

— Shakki ja — matti!

Orlay välitti viis tuosta! Hän katsoi jälleen Zsuzsaa, puolisoaan, joka onnellisena vavahti valveille: tämä ei ollutkaan unta, vaan totta!

Tällä vierailullaan olivat nuoret avanneet lopullisesti kotinsa oven everstille. Nyt hän saattoi käväistä heidän luonaan kolmekin kertaa päivässä erilaisten viekkaasti keksittyjen asioitten varjolla. Hän oli nähnyt kadulla taapertamassa vanhan uroshanhen, olisikohan se päässyt karkuun hänen siipikarja-aitauksestaan? Tai sitten hän oli menossa ulkotiluksille ja tuli tiedustamaan Zsuzsalta, mitä hän toisi sieltä hänelle: joitakin vihanneksiako vai kyyhkysenpoikasia vaiko ehkä ruusuja? Sanomalehdistäkin hän keksi nyt aivan sensaatiomaisia uutisia, joista hänen täytyi ehdottomasti aivan tuoreeltaan keskustella Orlayn kanssa; alpeilla oli sattunut aivan hirvittävä onnettomuus, kun eräs matkailija oli pudonnut rotkoon; Tonavan rannalla oli palanut eräs kylä, ajatella, kokonainen kylä!

Häntä kiinnosti lisäksi nuorten taloudenhoidon jok'ainoa yksityiskohta, ja hän kuljeskeli kernaasti Zsuzsan jäljessä

vieläpä keittiöön ja kurkisteli uteliaana ruokakomeroihin. Niihin palvelijoihin, jotka olivat siirtyneet entisestä kodista Zsuzsan mukana uuteen kotiin, eversti tunsikin eräänlaista henkistä sukulaisuutta.

Simon oli omasta uolestaan erittäin tyytyväinen nuoren parin taloudenhoitoon. Sitä paitsi hän oli aina tietänyt, että tuo mies tulisi pitämään arvossa hänen pikku tyttärestään. Orlay ei ollut mikään luuttua näppäilevä trubaduuri, vaan mies, joka rakasti puolisoaan. Hän ei kerskunut sydämensä tunteista, eikä hän etsiskellyt kirjavia sanoja onnellisuuttaan kuvatakseen. Hän ei muistuttanut kujertavaa kyyhkystä, vaan ennemminkin leijonaa, joka säilytti ylevän arvokkuutensa myös silloin, kun hän katseli puolisoaan rajattomalla hellyydellä.

Itsestään selvä asia oli, että vaimo jumaloi miestänsä ehdottomasti, jumaloi hartaan lapsen tavoin, sokeasti, melkein fanaattisesti. Tuossa jumaloinnissa sulaa hänen yksilöllisyytensä ja hänen oma tahdonvoimansa. Hänestä tulee miehensä uskollinen varjo, hänen sanojensa kaiku. Hän ei pysty enää tekemään mitään ilman miestänsä, tuskinpa edes ajattelemaan. Hänellä ei ole enää mitään omia toiveita, ei tottumuksia. »Näin on Sándorilla tapana tehdä, tästä Sándor pitää», tuon ympärillä pyörii nyt maailma.

Tuo suuri rakkaus melkein päloitti Simonia alkuaikoina. Kun Orlayn oli alkutalvesta matkustettava pariksi päiväksi Budapestiin, niin Simon, joka salaa oli kuitenkin hieman mustasukkainen vävyllään, iloitsi lapsen tavoin, että Zsuzsa tulisi kuulumaan yksinomaan hänelle neljäkymmentäkahdeksan tuntia.

Eversti suunnitteli aivan suurenmoisen ohjelman tyttärensä ilahduttamiseksi tuona aikana, mutta koko jutusta ei tullut mitään, sillä Zsuzsa ei halunnut hievahtakaan talosta. Isä ja tytär istuivat yhdessä nuo kaksi päivää, eivätkä tehneet muuta kuin keskustelivat, ja olipa sitten kysymys mistä

tahansa, palautuivat he aina puhumaan Orlaysta. Zsuzsa teki myös kierroksen vanhan kodin kartanolla ja pistäytyi talliinkin, jossa hän hieman liikuttui nähdessään siellä vanhat hevosensa, jotka olivat nyt lihoneet huomattavasti. Hänen pienet kiesinsä olivat vajassa huolellisesti peitettyinä.

Seuraavana päivänä he menivät yhdessä everstin kanssa laivarantaan. He tulivat sinne tuntia ennen laivan saapumista ja kulkivat edestakaisin rannalla käsikoukkuja kylmässä viimassa. Autioitten saarien yläpuolella lensivät pois-päin mustat korppiparvet.

— Pian päättyy taas purjehduskausikin, arveli Simon.
— Vedet jäätyvät.

— Eikä Sándor ottanut mukaan turkkiaan!

Simon päätti jalomielisesti suoda tyttärelleen tilaisuuden miehensä ylistämiseen mielensä mukaan.

— Sándor on hyvä mies, eikö totta? Hänen kanssaan voi elää.

Mutta Zsuzsa ei alkanutkaan ylistää miestänsä, vaan virkkoi:

— Isä, minä olen niin onnellinen, niin onnellinen, liian onnellinen.

Simonin valtasi taikauskoisen pelokas aavistus.

— Et saa puhua noin!

— Se ei jatku ikuisesti. Minä tiedän sen, mutta en välitä siitä nyt. Vaikka kuolisin huomenna, niin olen kuitenkin ollut onnellinen.

Eversti kuunteli tuota kiihkoisaa puhetta hieman liikuttuneena.

Saaren takaa kohosi harmaata taivasta kohti savupatsas. Eversti ja Zsuzsa seisoivat rannalla odottaen, nyt sanaa sanomatta. Zsuzsan tarkat silmät erottivat piankin Orlayn lähestyvän laivan kannella.

Heidän istuessaan vaunuissa Orlay kertoili kaupungin kuulumisia. Hän puheli apelleen Zsuzsan lämmittäessä hä-

nen kättään kämmeniensä välissä vaununpeitteen alla ja katsellessa hymyilevänä ja hartaana miehensä kasvoja.

— Kävin tervehtimässä ministeriäkin. Hän mainitsi, että Transylvaniassa vapautuu nyt varma edustajapaikka, ja hän on ajatellut siihen minua. Sanoin miettiväni asiaa, mutta en halua nyt ryhtyä kansanedustajaksi, sillä minulla ei ole halua muuttaa Köllöväristä.

— Tuumitaanhan asiaa vielä, Simon virkkoi. Ja saattoi havaita, että hän ryhtyikin heti ajattelemaan tuota asiaa.

Orlay nousi vaunuista oman kotinsa portilla. Kun isä katsoi taakseen, hän näki, miten rouva porttiholvin hämärässä taisteli miehensä kanssa tahtoen suudella tämän kättä.

Simon mietti ministerin hänen vävyllleen tekemää tarjousta ja päätyi sellaiseen tulokseen, että tarjoukseen oli suostuttava. Sillä on hyvä, kun miehellä on vakituinen toimi, varsinkin nuorelle miehelle se on hyväksi, koska silloin ei ainakaan onnellisuus kulu niin nopeasti. Orlayta ei tarvita maatilalla — sillä siellä, missä eversti tarttuu suitsiin, ei toinen mies voi heiluttaa piiskaa — mutta kansanedustajan virka on juuri omiaan hänelle. Mitään johtavaa osaa ei Orlay tulisi koskaan esittämään sillä alalla, mutta sen sijaan aina kuuiallista osaa. Kiihkeimmissäkin puoluetäisteluissa hän tulisi rauhallisen luonteenlaatunsa ansiosta säilyttämään persoonallisen arvokkuutensa.

Eversti piti Orlayn tehtävää kansanedustajana vain eräänlaisena tilapäisenä asiana, joka kestäisi korkeintaan pari vuotta, ei missään tapauksessa pidempää aikaa. Nuoret asuivat tietenkin tuon ajan Budapestissä. He täyttäisivät samalla seurapiirivelvollisuutensa ja hankkisivat arvovaltaa Orlay-suvulle, josta arvovallasta myöhemmin seuraavat sukupolvet hyötyisivät. Muutaman vuoden kuluttua he sitten palaisivat taas Köllöväriin, kun heille ilmaantuisi hyödyllisempiä tehtäviä. Ja tuo hyödyllisempi tehtävä tulisi olemaan huolehtiminen nuoremmasta sukupolvesta.

Orlay ei ollut erikoisemmin halukas mukautumaan ap-
pensa ehdotukseen, mutta viimein hän kuitenkin käsitti
hänen olevan oikeassa. Zsuzsa ei ilmaissut omaa mielipidet-
tään, mutta hänen sydäntään kouristi ajatus, että hänen oli
jätettävä tämä onnellinen pikku kaupunki useammaksi
vuodeksi.

— Minä olen varma, eversti tuumi hieman mustasukkai-
sena, — niin, olen varma siitä, että sinusta on suunnilleen
saman tekevää, oletko sinä täällä tai Kamtshatkassa mie-
hesi kanssa.

Talvi meni, ja meni myös kevät. Kun joku sattui kerran
sanomaan Zsuzsalle, että hän oli nyt ollut naimisissa jo
puoli vuotta, ei Zsuzsa oikein voinut uskoa sitä. Hän nauroi
ja otti esiin kalenterin, sitten hän risti kätensä ja katseli
mietteissään éteensä.

— Kuusi kuukautta... puoli vuotta... Minusta tuntuu,
että on kulunut vain kuusi viikkoa tai ei edes sitäkään...

Sillä nuori pari puheli keskenään edelleen kuten avioliit-
tonsa ensimmäisinä päivinä.

— Istu tähän viereeni, Zsuzsa.

— Sano: vaimo, niin istun.

— Vaimoni, istu tähän viereeni.

— Tässä olen. Sano, rakastathan minua pikkuriikkisen?

XIII.

Kesän aikana Orlay sitten valittiin kansanedustajaksi. Ja syksyllä, kun parlamentti kokoontui jälleen, muutti nuori pari pääkaupunkilaisasuntoonsa, jonka Simon oli etsinyt heille. Se oli varsin mukava pikku asunto ja tilavuudeltaan sellainen, että he saattoivat kutsua pienen joukon vieraitakin sinne luokseen. Orlay valvoi asunnon sisustamista hyvän maun omaavan ihmisen herkillä väri-aistilla. Eversti tahtoi ehdottomasti, että heillä oli pääkaupungissakin käytettävänä oma valjakkonsa.

Zsuzsa-rouva, joka ensin alussa oli suhtautunut taika-uskoisella vastenmielisyydellä pääkaupunkiin muuttoon, ihastui piankin uuteen ympäristöönsä. Isä oli ollut oikeassa: Zsuzsa olisi viihtynyt loistavasti vaikka Kamtshatkasakin miehensä rinnalla. Pääkaupungin hälisevä tausta loi uutta suloisuutta heidän koti-idylliinsä: noissa vieraissa huoneissa tuntui heidän rakkautensa onnikin uusiutuvan.

He suorittivat muutamia vieraskäyntejä pääkaupunkilaisten tutaviensa luokse. Ensimmäiseksi oli heidän käytävä sukulaisten, Simonien ja Osztrovaytten luona. Klarin luo ei heistä kumpikaan lähtenyt kernaasti. Zsuzsa tuns vanhempaa serkkuaan kohtaan entistä vastenmielisyyttä, ja Orlayta taas kiusasi edellisen syksyn pieni omalaatuinen seikkailu Margit-saarella.

Mutta Klari osoittautui tällä haavaa erittäin järkeväksi naiseksi: hän vastaanotti serkkunsa ihastuneen sydämellisesti ja Orlayn moitteettoman kohteliaasti. Hän oli luo-

punut keimailustaan Orlayn suhteen — naimisissa olevaa miestä hän ei pitänyt enää mielenkiintoisena — ja nyt hän halusi liittää Orlayt läheiseen tuttavapiiriinsä. Ei kuitenkaan sukulaisrakkaudesta, vaan siksi, että hän käsitti tuollaisen sukulaisuuden ylläpitämisen joka tavoin edullisesti itselleen seurapiirissä. Eräänä etuna hän piti myös Orlaytten omaa valjakkoa. Niinpä hän vierailikin usein Orlaytten luona. Lisäksi hän, johdatellessaan arkaa maalaisserkkuaan pääkaupungin seurapiireissä suurmaailmaan tottuneen varmuudella, sai sukulaisensa piankin tuntemaan kiittolisuutta itseään kohtaan.

Eversti, joka talven aikana kävi usein tervehtimässä nuorta paria kaupungissa, ihastui ikihyväksi Klarin ystävällisyyden vuoksi, varsinkin, kun tuo hänen veljensä tytär oli aina ollut hänen lemmikkinsä. Kerran hän viipyi pääkaupungissa yhtäjaksoisesti kaksi viikkoa, ja silloin hän, nuorten mieliksi, kävi heidän kanssaan teattereissa, vieläpä seurapiirien kutsuissakin.

Nyt vanhoilla päivillään hän teetti itselleen elämänsä ensimmäisen frakin, ja tuo takki mukautui niin loistavasti hänen komean vartalonsa ympärille, että Klari valitsi hänet vakituiseksi kavaljeerikseen. Hän käsitti, että hänen oma siro olemuksensa esiintyi vieläkin edullisempänä tuon tummakasvoisen upeavartaloisen jättiläisen rinnalla.

Orlay teki kaikessa hiljaisuudessa sen havainnon, että tuo kaunis rouva joskus kunnioitti setäänsä hakkailemalla hieman hänen kanssaan.

Kerran, eräänä kevätpäivänä, Zsuzsa kävi noutamassa Bandin huviajelulle sisäoppilaitoksesta, jossa Bandi nyttemmin oli oppilaana. Ajelun aikana Zsuzsa muisti, että hänen oli suoritettava ostos eräässä keskikaupungilla sijaitsevassa myymälässä.

Oli keskipäivän aika ja kaduilla paljon ihmisiä kauniin rouvan vaunujen vieressä kysymyksessä olevan kaupan

eteen. Zsuzsa aikoi juuri laskeutua vaunuista kadulle, kun hän samassa istahdusella äkisti takaisin vaunuihin puristaen kouristuksenomaisesti Bandin kättä ja antoi kuskille määräyksen: ajakaa kotiin!

Kotiin ennätettyään hän juoksi portaat ylös yhdessä Bandin kanssa kuin hengenhädässä, eikä uskaltanut edes katsoa taakseen, kuin olisi pelännyt jonkun ajavan heitä takaa. Vasta sitten hän rauhoittui hieman, kun oli sulkenut oman huonensa oven takanaan.

— Hän on täällä . . . Budapestissa! Hän, Révfalvy!

Zsuzsa oli nähnyt hänet juuri sinä hetkenä, kun hän oli aikeissa laskeutua vaunuista myymälän edessä. Révfalvy ei ollut tuntenut häntä, mutta Zsuzsa oli tuntenut hänet heti.

Zsuzsa oli ollut niin varma siitä, ettei hän tulisi kohtaamaan Révfalvyä enää koskaan. Hän oli unohtanut Révfalvyn kuin jonkun kuolleen tuttavan. Mutta kuollut oli nyt noussut haudasta, menneen ajan kummitus palaa kotiin kauhistuttaakseen vielä eläviä ja häiritäkseen heidän rauhallista onneaan.

He eivät olleet keskustelleet Orlayn kanssa koskaan taiteilijasta, mutta Zsuzsa tunsi vaistomaisesti, että hänen miehensä sydämessä oli eräs pimeä piilopaikka, jota ei edes onnellisuuden päivänpaiste pystynyt muuttamaan valoisaksi. Siellä uinui kaikessa salaisuudessa Orlayn Révfalvyä kohtaan tuntema viha. Tuo viha ei ollut kuitenkaan saanut Orlayta ryhtymään mihinkään väkivaltaisiin tekoihin, mutta Zsuzsa aavisti, että se murtautuisi valloilleen, jos nuo kaksi miestä sattumoisin kohtaisivat toisensa.

Zsuzsa oli jo hetkisen sitä mieltä, että hän kertoo Sándorille äskeisen tapaamisensa. Hän puhuu Sándorille järkeä, hän varoittaa häntä. Mutta samassa hän jo hylkäsi kauhistuneena tuollaisen ajatuksen. Hän tunsi miehensä,

hän tiesi, etteivät mitkään pyynnöt pystyisi estämään häntä hyökkäämästä vihamiehensä kimppuun.

Sitten Zsuzsa ajatteli, että jospa hän kirjoittaisi Révfalvyille . . . Jos hän alentuisi miehen edessä ja pyytäisi nöyrästi, kiihkeästi rukoillen häntä matkustamaan pois Budapestista, niin taiteilija ehkä myöntyisi hänen pyyntöönsä . . . Zsuzsa hylkäsi kuitenkin heti tuonkin suunnitelman. Ei! Vastoin miehensä tahtoa, ilman miestänsä ei hän voinut tehdä mitään.

Orlay saapui verrattain pian kotiin parlamentin istunnosta. Zsuzsa muuttui rauhalliseksi heti ensi silmäyksellä: hän huomasi, ettei Sándor tietänyt vielä Révfalvyn olevan kaupungissa. Sándor oli hyvällä tuulella ja tiedusteli Bandin opintojen edistymistä. Iltahämärissä vietiin Bandi takaisin oppilaitokseen, ja aviopari jäi kotiin kahden.

Zsuzsa alkoi hyväillä miestänsä ja painautuen mielistel-
len hänelle häntä virkkoi:

— Sanohan, rakastahan sinä vielä pikku vaimoasi?

— Oletko sinä ehkä mustasukkainen jostakin syystä?

— En, en! En koskaan! Ja entä sinä, eikö totta, sinä et voisi epäillä minua?

— En koskaan!

— Lupaa se minulle, mutta siten, että se muistuu aina mieleesi. Lupaa!

Orlay katsoi hämmästyneenä vaimoaan.

— Miten hermostunut sinä oletkaan! Onko jotakin tapahtunut?

— Ei mitään. Haluan vain, että rakastat minua aina siten kuin nyt. Ja minä olisin niin iloinen, kun me palaisimme Köllöváriin. Siellä on niin hyvä olla. Siellä ihminen voi elää vain niille, joita rakastaa. Täällä on niin paljon vieraita ihmisiä . . .

— — —

Zsuzsan silmät eivät olleet pettäneet: Révfalvy oli kaksi päivää aikaisemmin saapunut Budapestiin. Hän ei ollut suinkaan palannut Zsuzsa Simonin vuoksi, vaan häntä olivat vetäneet kotimaahan paljon tärkeämmät asiat. Zsuzsa Simon? Tuo nimi, jos se joskus sattui juolahtamaan hänen ajatuksiinsa, toi hänen mieleensä muiston herttaisesta unesta, ruusunpunaisesta unelmasta, joka oli tulvillaan masaeudun päivänpaistetta, suloista naiviutta ja herkkää surua. Kuin nuo suloiset kansanomaiset romanssit. Pikku tyttö itkee hieman, hän luulee, että häntä on petetty, ja niin on romanssi päättynyt. Ja sitten alkaa arkipäiväisyys: tyttönen menee naimisiin jonkun arvossa pidetyn maaseutulaisen herrasmiehen kanssa, hän lihoi hieman, ja hänestä tulee erittäin siveä ja erittäin tavalinen maalaisrouva. Oli melkein pä suututtavaa, että tuollainen suloinen taiteilijanunelma päättyi noin poroporvarillisesti!

Révfalvyille ei ollut jäänyt liiemmälti aikaa muistella Zsuzsaa eläessään Pariisissa elämänsä suuren romaanin Perditan kanssa, hairahtuneen tytön rakkaustarinan.

Perditan, turmeltuneisuuden enkelin, lumosi todellisen rakkauden taikavoima. Hänen kurtisaanin sydämessään puhkesi hänen ensimmäisen oikean rakkautensa neitseellinen kukka, ja Perdita tunsu kiihkeätä rajatonta siveyden kaipuuta. Kuka ajattelisi arkipäiväisen tuoksuista maaseutulaispuutarhaa silloin, kun näkee edessään demoonisen naisensydämen loputtomat perspektiivit huimaavine mystillisine rotkoineen, pilviin asti kohoavine huippuineen.

Tuo ihmeellinen sydämenmaailma sulkeutui muuten varsin pian taiteilijan päihtyneitten silmien edessä. Perdita, tuo kesy kyyhkynen, muuttui jälleen käsittämättömällä tavalla rotaksi, ja tarina päättyi samaan paikkaan, mistä se oli alkanutkin: katuojaan.

Révfalvy oli tullut Budapestiin asettaakseen näytteille suuren maalauksensa: Katuvan Magdaleenan. Hän halusi viimeinkin osoittaa todeksi ne suuret toiveet, joita muuttamat, hänen kyvykkyyteensä uskovat, olivat häneen kiinnittäneet. Pingoittaessaan ateljeessaan tuon suuren kankaan maalaustaan varten hän oli häikäilemättömästi julistanut samalla sodan koulukunnan perinteitä vastaan luottaen yksinomaan eksentrisen sielun lennokkuuteen. Työskentelynsä aikana hänet oli sitten jälleen vallannut epätoivo. Hänestä tuntui siltä, että hänen kyvykkyytensä oli herpaantunut, eikä hän pystynyt enää nousemaan alunalkaen suunnittelemiinsa korkeuksiin. Hän heitti siveltimensä syrjään, kunnes heräävä itseluottamus jälleen sai hänet ottamaan sen käteensä. Jokin kummallinen oikku oli tuonut hänelle sen vakaumuksen, että hänen on asetettava tuo taulunsa ensi kertaa näytteille kotimaassa.

Révfalvy tiesi, että tuon taulun menestyksestä riippui hänen tulevaisuutensa. Hän ei voisi enää kestää epäonnistumista, mutta menestys antaisi uutta pyörryttävää innoitusta hänelle.

Hän oli saapunut muutamia päiviä sitten Budapestiin, jossa hän vietti suurimman osan ajastaan taidehallissa valvoen siellä taulunsa esiinottamista matkapakkauksesta. Hänelä ei ollut kertakaikkiaan halua eikä aikaakaan muuhun. Vain illat hän vietti muutamien taiteilijaystäviensä seurassa.

XIV.

Näyttely avattiin, ja Révfalvyn taulun osaksi tuli kurja epäonni. Osa yleisöstä suorastaan paheksui taulua, osa taasen nauroi sille, ja lehdistön arvostelu tuomitsi sen varsin lyhytsanaisesti.

Taulu esitti tapahtumaa jonkin järven rannalla sijaitsevan juutalaiskaupungin kadulla. Kadun taustassa näkyy Vapahtaja kuvattuna väsyneeksi, tientomon peittämäksi olennoksi. Hänen takanaan näkyy hänen opetuslapsiaan, karkeakasvoisia, fanaattisen näköisiä talonpoikia, ja heidän lisäksi joukko käsityöläisiä. Vapahtajalla on päässään hattu ja kädessään sauva. Magdaleena seisoo etualalla ja katselee lähestyviä miehiä. Hänet on kuvattu vanhenevana helyin koristeltuna naisena, jonka paatuneista kasvoista kuvastuu selvästi hänen syntisen menneisyytensä jättämät jäljet.

Arvostelu oli yksimielinen siitä, että niin sanotussa pyhässä taulussa ei ollut hivenen vertaakaan uskoa, ei taiteellisuutta, eikä totuutta. Totuutta siinä oli vähiten.

Révfalvy luki nuo arvostelut ja nauroi. He olivat arvostelleet häntä liian ankarasti, ja se herätti hänessä jälleen fanaattisen itseluottamuksen tunteen.

— Nuo tpepyrkset!

Iltamyöhällä hän etsi käsiinsä vanhan Lahotan, joka aikoinaan oli ollut hänen innokkaimpia ihailijoitaan ja luottanut hänen lahjakkuuteensa.

Lahota, vaikka ei ollut vielä täyttänyt neljääkymmentäkään, käytti silti jo pitkää partaa, ja hänen tapansakin olivat kuin jonkun vanhuksen. Muuten hän oli rappiolle joutuneen lahjakkaan taiteilijan tyyppi. Nykyisin, jos ei hän ollut aivan tukkihumalassa, hän maalasi lihakauppiaitten ja veteraanien muotokuvia neljästäkymmenestä forintista kappaleelta. Kymmenen vuotta aikaisemmin oli ennustettu, että hänestä kehittyi historiallisten maalausten uudistaja. Mutta sitten hän yht'äkkiä, ilman mitään näkyvää syytä, menetti täysin kyvykkyytensä. Hän alkoi juoda ja rappioitui.

Réfalvy puristi Lahotan kättä ja asettui istumaan hänen pöytänsä.

— Mitä sinä täällä teet?

— Odotan, että tänne tulee joku, joka maksaa viinani.

— Minä maksan sen ... Tarjoilija, tuokaa lisää!

Lahota joi vielä yhden lasillisen, sitten hän vaipui syvään äänettömyyteen piirrellen kuitenkin tuona aikana kuvia marmoriseen pöytälevyyn.

— Oletko sinä nähnyt tauluni, Réfalvy kysäisi.

— Olen, Lahota vastasi ilahtuneena hymyillen.

Réfalvy tiesi saavansa nyt kuulla totuuden, puolueetoman, säälimättömän totuuden.

— Miä sinä sanot siitä? Réfalvy tiedusteli epäröivästi.

— Se on riemastuttavimpia typeryyksiä mitä olen elämässäni nähnyt. Se huvitti minua tosiaan suurenmoisesti.

Réfalvy kumosi pikarinsa sisällön kurkkuunsa.

— Sinä puhut täsmälleen samoin kuin lehtiarvostelijatkin.

Lahota jatkoi tunteettomasti:

— Värejäbän sinä et ole koskaan osannut käytellä, mutta aikaisemmin osasit piirtää ... Jo lapsuudessasi osasit piirtää, ja minä uskoin aina, että sinä olet se suuri kuvittaja, jota kaikki ovat odottaneet ... Mutta nyt et

sinä osaa enää mitään, sinä et pysty piirtämään kunnon kättä tai jalkaa ... Minne sinun kyvykkyytesi on kadonnut? Se on räjähtänyt hajalleen kuin raketti' Ne ovat erikoisia nuo rakettikyvykkyyksien luonnontieteelliset piirustukset ... Olen tuntenut useampiakin siltä alalta. He ovat nousseet kuuluisuuksiksi nopeammin kuin todelliset lahjakkaat taiteilijat, ovat sähähdelleet, välkehtineet, ja sitten yht'äkkiä kadonneet olemattomiin jälkeäkään jättämättä ... Sinä olet jo räjähtänyt hajalle, poikaseni! Et osaa enää piirtää ja mitä väreihin tulee, niin ... Kuulehan, etkö ole koskaan tullut ajatelleeksi, että sinusta tulee hullu?

— Miksi sinä tuollaista kysyt, Révfalvy kysyi säpsähtäen.

— Sinun käyttämäsi värit ovat omituisen kummallisia, tietynlaista indigonsinistä monomanisuutta kuin kaipaisit hullujenhuoneeseen ...

Lahota oli puhunut kaiken tuon vilpittömässä äänensävyssä ilman minkäänlaista ilkeämielisyyttä. Hän laski kätensä synkän näköisenä eteensä tuijottavan Révalfyn käsivarrelle.

— Sanon sinulle jotakin, rakas nuorempi veli. Eihän sinun tarvitse välttämättä maalata museoille, lihakauppiaatkin maksavat tauluista ... Kun et enää pysty entisenlaiseen työhösi, niin liity minun toverikseni ... Näytämme pitkää nenää maailmalle ja etsimme yhteisvoimin jonkun, joka maksaa meidän absinttimme.

Révfalvy oli kuullut kylliksi. Hän tiesi, että Lahota oli vakuuttunut puhuneensa oikein. Tuolla vanhalla juopolla ei ollut tapana valehdella.

Révfalvy kuljeskeli pääkaupungissa vielä pari päivää, vailla toivoa ja tarkoitusta, sydämessään kylmä, pimeä surumielisyyys. Hän kulki pahimmassa väentungoksessa-kin kuin yksin, ja keskipäivän auringonpaisteessakin hä-

nestä tuntui siltä kuin pimeys nielisi hänet. Ja hän muuttui jälleen niin vieraaksi omalle itselleen, että hän käänsi inhoten selkensä peilille, ja joskus hän tuskastuneena toisteli omaa, oudon vieraalta kuulostavaa nimeään. Illan pimeys painosti häntä lyijynraskaana, auringon laskiessa hän meni kirkkaasti valaistuihin paikkoihin: kahviloihin ja ravintoloihin.

Toisena iltana Lahotan tapaamisen jälkeen hän kuin säpsähti valveille horroksesta ja totesi istuvansa yleisön joukossa teatterin rautaisen väliverhon edessä. Hän ei tietänyt, milloin oli tullut sinne, eikä sitäkään milloin oli ostanut pääsylipun. Näyttämöllä alkoi esitys, mutta hän katseli vain yleisöä välinpitämättömänä. Niin hänen katseensa osui erääseen permantoaitioon, ja hän jäi tuijottamaan sinne. Aitiassa istui Zsuzsa. Zsuzsa Simon...

Hän istui siellä leveähihaiseen valkeaan leninkiin pukeutunena, korvanlehdissään säihkyvät timanttikorut, ja tutki kiinnostuneena ohjelmaa. Orlay istui hänen vieressään puhdistuen rauhallisesti nenäliinallaan teatterikiikarin laseja.

Zsuzsa havaitsi ensimmäisenä Révalfyn itsepintaisen tuijotuksen. Nuoren rouvan kasvot lehahtivat hehkuvan punaisiksi, eikä hän nyt enää vilkaissutkaan näyttämölle, vaan katseli koko näytännön ajan tiukasti miestänsä kuin yrittäen siten vangita nuo kaksi silmää omaan hallintaansa, jotta mies ei voisi katsoa minnekään muualle.

Myös Orlay tunsi Révalfyn heti. Hän oli valmistautunut tällaiseen, odottamattomaan kohtaamiseen — sillä hänhän oli jo useita päiviä sitten nähnyt lehdissä Révalfyn nimen — mutta tällaiseen kuin taisteluun vaativaan esiintymistapaan hän ei ollut vähäisemmässäkään määrin valmistautunut. Se itsepintaisuus, millä taiteilija katseli hievahtamatta heidän aitioidensa, suhahdutti veret Orlayn päähän ja kiihdytti hänet vähitellen hirvittävään suuttumukseen.

Hän päätti, ettei hän ole tietääkseenkään tuosta julkeudesta, mutta siitä huolimatta hänen katseensa yhäkkiä suuntautui tuonne etupermannon nojatuolia kohti uhkaavana, synkkänä.

Zsuzsa kuiskasi pyytävästi hänen korvaansa:

— Sándor, lähdetään kotiin!

— Eikä lähdetä, Orlay murahti tylästi.

Hän halusi nähdä, miten pitkälle Révfalvyn uskaliaisuus ulottuisi. Hänen oman mielensä täytti julma nautinnantuntu murhaavan vihan yhä vain kohotessa hänen sydämessään.

Mutta Révfalvy ei ollut edes huomannut Orlayta, hän katseli vain Zsuzsaa. Zsuzsaako? Ei, vaan Magdaleenaa. Magdaleenaa, jota hän oli etsinyt hämärän vaistomaisesti seisoessaan suuren taulukankaan edessä, mutta jota hän ei ollut löytänyt. Nyt hän oli löytänyt oikean Magdaleenan, ja hän oli varma, että hänen maalaamansa Magdaleena oli ruma ja valheellinen.

Hän tuijotti Zsuzsaa nälkäisin katsein. Hän tunsi suorastaan onnellista järkytystä ajatellessaan, että tuo kukoistava kaunotar oli kerran kuulunut hänelle. Sammunut hiillos hänen sydämessään leimahti jälleen liekkeihin, polttaviin, sulattaviin liekkeihin, jotka sädehtivät hänen silmistään aitiota kohti vaativina ja voitonriemuisina. Ei ollut mahdollista, että tuollainen rakkaus olisi haihtunut olemattomiin jälkeä jättämättä!

Hän tunsi, että sen muisto värähteli vielä tuon naisen hermoissa. Hänen tarvitsee vain ojentaa käsivartensa, niin Zsuzsa painuu vasten hänen poveaan onnellisena ja rakastavana ...

Orlay mahdollisesti aavisti, mitkä mietteet liikkuivat Révfalvyn päässä. Kiikari vapisi hänen kädessään, ja kynttiläkruunu alkoi pyöriä hänen silmiensä edessä. Kerran hän jo nousi vaistomaisen tunteen valtaamana tuolil-

taan. Hän aikoi ehkä mennä permannelle iskeäkseen Révfalvy korvalle puolen Budapestin nähden ...

Näytäntö päättyi tällä välin, ja he selviytyivät aulaassa vallitsevasta tungoksesta ulos vaunuihinsa kohtaamatta Révfalvyä. He matkasivat kotiin sanaa sanomatta. Zsuzsa katsoi sydän raskaana miestänsä, joka synkkänä, huultaan pureskellen kulki huoneessa edes takaisin. Viimein Zsuzsa astui hänen luokseen.

— Sándor parka, miten paljon surua minä tuotankaan sinulle.

Orlay kohautti olkaansa.

— Sinähän et voi sille mitään ... Enkä minä syytä sinua ...

— Sándor! Palataan Köllöváriin, kotiin.

— Ei, sitä emme tee!

— Mitä sinä aiot tehdä?

— Mistä minä tiedän! Jos se olisi vallassani, niin tapaisin tuon roiston ... Roiston!

Hän murahti nuo sanat hampaittensa välistä puristaen käsiään nyrkkiin. Sitten hän jatkoi hermöstuneena kävelyään huoneessa, eikä Zsuzsa uskaltanut enää häiritä häntä.

— — —

Tällä välin Révfalvy mietti, miten hän lähestyisi Zsuzsaa. Hän tahtoi saada hänet uudelleen valtaansa, sillä hän ei voinut elää ilman Zsuzsaa. Elämä ilman häntä olisi vain raskas taakka, hänen kanssaan se olisi päihdyttävää onnea. Hän uskoi lujasti tuohon nyt saamaansa aatteeeseen, ja hän tarrautui epätoivoisena siihen ajatukseen, että hänestä voisi tulla jälleen ihminen ja taiteilija vain siten, että Zsuzsa kuuluisi taas hänelle. Hän tunsu, että hänellä oli yhä entinen vaikutusvaltansa Zsuzsan sydämeen. Kun hän saisi olla Zsuzsan kanssa kahden vain muutaman hetken verran, saisi puhua hänelle intohimoista kieltään, niin Zsuzsa syttyisi jälleen lie-

kehtimään. Zsuzsa tulee seuraamaan häntä uskollisena, epäilyksittä, kuin kohtaloaan.

Orlaysta hän ei välittänyt. Välittivätkö roomalaiset aikoinaan sabinittarien miehistä?

Hän päätti kirjoittaa kirjeen Zsuzsalle. Hän aloitti sen näin: »Zsuzsa Simonille», ja jatkoi sitten: »Rukoilen sinua, sen pyhän yön muisto mielessäni, jolloin lepäsit käsivarsillani, tule jälleen minun entiseksi Zsuzsakseni ja rakasta minua siten, kuin minä rakastan sinua...

Hän jäi miettimään jatkoa ja nousi seisomaan pöydän viressä. Kirjoittamalla hän ei saavuttaisi mitään. Jos Zsuzsalle jää aikaa harkitsemiseen, niin silloin pelko tulee voittamaan hänen rakkautensa... Siksipä hänen on yllätettävä Zsuzsa niin, ettei hän ennätä ajatella, ettei hän pysty henkeäänkään vetämään... Hänen on heittäydyttävä Zsuzsan jalkojen juureen odottamatta, annettava hänelle itsensä, elämänsä, kaikki... Tuntui mahdottomalta, että tuollainen suorastaan mielettömyyttä tavoitteleva intohimo ei niittäisi voittoa.

Seuraavan päivän iltapäivällä hän hankki tietoonsa, missä Orlayt asuivat. Satunnainen onni suosi häntä: hän ennätti kulkea vain kahteen kertaan kadulla edestakaisin, kun Orlayn vaunut jo tulivat häntä vastaan ja ajoivat Tonavalle päin, ilmeisesti parlamenttitalolle. Orlay istui vaunuissa yksin.

Révfalvy nousi portaat epäröimättä ja ojensi nimikorttinsa oven avaavalle palvelijalle.

Zsusan valtasi ensi hetkessä, hänen lukiessaan nimen kortista, hirvittävä pelko. Mitä Révfalvy tahtoi hänestä? Miksi hän oli tullut ahdistamaan häntä aivan kotiin asti? Jos Sándor tietäisi!

Mutta sitten hän voitti pelkonsa ja käski palvelijan johdattaa vieraan vastaanottohuoneeseen. Hänen oli sanottava Révfalvylle, että hänen menettelynsä ei ollut jaloa, eikä edes miehekästä... Tai ei, hänen on ennemminkin rukoiltava

Révfalvy, ja jos on pakko, nöyryyttävä hänen edessään aivan polvistuen, ja pyydetävä, ettei hän häiritsisi heidän onnellisuuttaan.

Jos ei hän sääli Zsuzsaa, niin olkoon ainakin armelias Sándoria kohtaan, hänen hyvää ja jaloa miestänsä kohtaan.

Tuo ajatus, että hän torjui kotiliettä uhkaavan vaaran, teki hänet rohkeaksi ja antoi hänelle voimia. Hänen kasvonsa näyttivätkin rauhallisilta hänen astuessaan huoneeseen, jossa Révfalvy odotti häntä kiihkeänä.

— Zsuzsa!

Zsuzsa taivutti hitaasti päätään tervehdykseksi. Sitten hän virkkoi:

— En luullut meidän enää koskaan tapaavan. Mutta nyt on hyvä, kun tapasimme, sillä haluan sanoa teille jotakin. — Hieman takerrellen puheessaan, mutta kuitenkin varsin levollisena hän jatkoi: — En tiedä, miksi te olette tullut Budapestiin, enkä käsitä, miten olette voinut tulla tänne asuntoomme... Teidän ei olisi pitänyt tulla tänne... Teidän olisi täytynyt ajatella, että täällä on sellaisia ihmisiä, joiden rauhaa te voisitte häiritä... En pyydä teiltä mitään uhrausta... En pyydä teiltä mitään muuta kuin vain, että te jätätte meidät rauhaan... Se ei kai ole liian paljon pyydetty? Muistakaa, että en ole koskaan ollut paha teille... Nytkään en vihaa teitä, pyydän vain, että matkustatte täältä pois niin pian kuin suinkin...

Révfalvy oli kuvitellut tämän kohtauksen aivan toisenlaiseksi. Hän oli odottanut kyyneleitä, joihin hän olisi voinut vastata katuyaisena ja rakastavaisena. Zsuzsa, joka tähän asti oli karttanut katsomasta vierasta silmiin, teki sen nyt ja virkkoi pyytävällä äänellä: — Teettehän niin? Te matkustatte, eikö totta? Teidän on matkustettava!

— Mitä, murahti Révfalvy, — sinä siis toivot minun jättävän sinut?

— Aivan niin. Alkää asettuko onneni esteeksi.

Révfalvyn valtasi katkeruus. Hän puhui kiihkeän maltittomana:

— Minäkö jättäisin sinut nyt, kun olen jälleen löytänyt sinut? Ei, Zsuzsa, ei! Etkö sinä tunne, että jumaloin sinua enemmän kuin koskaan ennen?

Zsuzsa katsoi Révfalvyä kauhistuneena.

— Ei, Révfalvy... teillä ei ole mitään oikeutta puhua noin. Älkää rakastako minua. Minä en halua teidän rakastavan minua...

Révfalvy hymyi surullisena.

— Zsuzsa parka, ei se ole minunkaan tahtoni, että rakastan sinua... Sinäkään et tahdo rakastaa minua. Mutta meidän kohtalomme on se, että yhdessä me tervehdimme elämää tai yhdessä joudumme kadotukseen...

Ja noiden rohkeiden sanojen huumaanana hän jatkoi:

— Minä rakastan sinua liekehtivällä mielettömällä rakkaudella ja minä tiedän, että sinä rakastat minua... Älä kiellä! Minä en usko sinua. On mahdollista, että tämä rakkaus saattaa meidät turmioon, mutta se suo kuitenkin meille vaikkapa vain yhden tuokion ajaksi jumalaisemman onnen kuin sinun nykyinen viileän rauhallisuutesi loputtomuus...

Naisviettelijän tottumuksella hän tarttui Zsuzsan käteen vetääkseen syliinsä tuon yllätyksestä ja pelosta jäykistyneen naisen ja sammuttaakseen suudelmillaan terveen järjen hänen mielessään. Zsuzsa puolustautui kauhistuneena, nyhyttyäen. Hänen epätoivonsa lisäsi hänen voimiaan, ja hänen pienen kätensä sormet painuivat teräksenkovina noiden uhkaavana lähestyvien kasvojen poskeen. Nuo kahdet kalpeat kasvot olivat tuskin vaaksan mitan päässä toisistaan.

He katsoivat huohottaen silmänräpäyksen ajan toisiaan suoraan silmiin. Mies tuijotti naista silmiin epätoivoisen kiihkeänä, vaativana, kuin olisi hän tahtonut etsiä niistä piilossa lymyilevän hehkun kipinän. Mutta sitä hän ei noista silmistä löytänyt, ainoastaan rajatonta vihaa, pelkoa, inhoa. Ei, hä-

nellä ei ollut enää valtaa Zsuzsaan. Zsuzsa halveksi häntä kuin jotakin inhottavaa matoa, ja jos hänellä olisi ollut kyllin voimia, olisi hän tuhonnut Révfalvyn vapautuakseen hänestä.

He katsoivat toisiaan ehkä kokonaisen minuutin ajan. Tuo katse vaikutti Révfalvyin siten, että hän laski Zsuzsan irti.

— Sinä et rakasta enää minua, hän virkkoi matalalla äänellä.

Zsuzsan jalat eivät kannattaneet enää häntä. Hän istahti tuolille ja pudistaen hitaasti päätään lausui:

— En, en rakasta enää.

Révfalvy tuijotti hyvän aikaa tylsänä eteensä, sitten hän nosti äkkinykäyksellä päätään.

— Hyvä on, Zsuzsa! Tulen tekemään, kuten tahdot! Luoja kanssasi, Zsuzsa!

Hän poistui vilkaisematta kertaakaan taakseen. Portti-holvissa hän suori hieman hiuksiaan, pyyhkäisi nenäliinalla vertatihkuvaa poskeaan ja kiiruhti sitten hotelliinsa.

Hän heittäytyi väsyneenä sohvalle ja makasi siinä hievahdamatta, avoimin silmin iltahämäriin asti. Kun kaasulamppujen keltainen valo alkoi heijastua pimeään huoneen kattoon, hän nousi ja sytytti kynttilän. Hän pukeutui erittäin huolellisesti, otti yöpöydän laatikosta revolverin ja pisti sen takkinsa taskuun. Hän käveli portaat alas vihellellen, kulki alahallissa kumartelevien palvelijain ohitse ulko-ovelle. Siinä hän pysähtyi ja katseli harjaantuneella silmällä kulmassa seisovaa vuokra-ajoneuvojen ryhmää, valiten joukosta parhaimman.

— Ajakaa johonkin revyyravintolaan!

Hän pyysi ajuria odottamaan huvittelupaikan ulkopuolella ja astui sitten sähkövalon kirkkaasti valaisemaan matalaan saliin. Sali oli tungokseen asti täynnä yleisöä, joka parhailaan osoitti riemuitten suosiotaan eräälle saksalaiselle laulajattarelle. Siihen aikaan oli kovasti muodissa eräs suututta-

van typeräsanainen valssi, jonka kertosäe päättyi sanoihin:
»Kun pääskyt jälleen palaavat...»

Tuolla vaalealla tytöllä oli heikko laulunääni, mutta hänen paljaat käsivartensa olivat kauniit, ja leninkinsä koristeena hänellä oli runsaasti vääriä timantteja. Hänen silmiensä katse kohdistui suoraan juuri aitioon astuvaan komiaan mieheen, ja hän tuntui oikeastaan laulavan nuo viimeiset sanat vain hänelle säestäen kylmän jäisenä kaikuvaa lauluun kutsuvin ruumiinliikkein.

Hänen jälkeensä tuli näyttämölle esittämään taituruuttaan muuan voimistelija. Hän ei kuitenkaan kiinnostanut Révfalvyä, joka alkoi nyt silmäillä viereisessä aitiossa istuvaa aistikasta sievää rouvaa. Hän näytti siveältä maalaisrouvalta, joka suuren miesjoukon seurassa oli eksynyt tuohon paikkaan. Miehet huomasivat Révfalvyn käyttäytymisen, ja alkoivat paheksuvan näköisinä kuiskailla keskenään.

Révfalvy mittaili heitä pilkallisesti hymyillen, sitten hän kohotti tuttavallisesti viinilasiansa rouvalle. Rouva oli kauhuissaan itkuun purskahtamaisillaan, mutta hänen miesseuralaisensa eivät liikahtaneetkaan. Révfalvy kyllästyi kuitenkin pian tuohonkin huvittelutapaan ja alkoi jälleen katsella voimistelijaa. Pian hän kuitenkin nousi seisomaan ja poistui huvittelupaikasta. Kadulle johtavan käytävän lamppujen alla kuljeskeli edestakaisin vihreäpukuinen, keltatukkainen nainen. Hän oli äskeinen salissa esiintynyt saksalainen laulajatar. Révfalvy puhutteli häntä.

- Oletko sinä nälkäinen? hän kysyi muitta mutkitta.
- Hävytöntä! — Tyttö loi häneen halveksivan katseen.
- Jos e t ole nälkäinen, en kaipaa seuraasi. Mutta jos pystyt syömään ja juomaan reippaasti, voit lähteä mukanani.
- Miten te uskallatte sinutella minua?
- Älä pidä minua minään maalaispoikana, ruususeni.

Hoi, ajuri!

Ajoneuvot kaarsivat ulko-oven eteen.

— Tuletko vai et?

Vaunut tekivät ilmeisestikin valtavan vaikutuksen tyttöön. Vain hetken vielä epäröityään hän astui ajoneuvoihin.

— Te tunnutte olevan kerrassaan omituinen ihminen, mutta teille ei voi suuttua.

He pysähtyivät erään läheisen ravintolan eteen. Révfalvy tilasi yksityishuoneen, jonka jälkeen hän valikoi suurella asiantuntemuksella mainion illallisen.

Tyttö oli tällä välin riisunut takkinsa ja hattunsa ja asetui nyt istumaan pöydän ääreen.

— Minä havaitsin heti ensi katsannolla teidän olevan herrasmiehen. Heti, kun astuitte aitioon.

Révfalvykin alkoi nyt katsella seuralaistaan.

— Miten sinä uskallat käyttää chypre-hajuvettä? Sinulle soveltuu orvokki tai kieli, koska sinä olet kylmä ja vaalea kuin leipurimestarin vaimo. Miten sinä olet erehtynyt nykyiselle urallesi? Se ei sovellu sinulle ensinkään. Sukkien kutominen ja kurkkujen suolaaminen, siinä sinulle soveltuva puuhal!

Tyttö ei oikein käsittänyt, mitä Révfalvy tarkoitti. Niinpä hän virkkoikin:

— Ei teidän pidä ajatella minusta mitään pahaa... Jos minä olisin naimisissa, en varmastikaan pettäisi miestäni, kuten hienoston naisten on tapana tehdä.

— Minä uskon, mitä sanot. Mutta nyt: juo, vaikka arvaankin, että alat itkeä, kun humallut... Laulahan jotakin!

Tyttö aloitti hennolla äänellään »Kun pääskyt jälleen palaavat... Sitten hän nauroi. — Typeryyksiä, enhän minä osaa laulaa, näyttelen vain käsivarsiani siellä näyttämöllä. Oletko sinä huomannut minkälaiset käsivarret minulla on?

Hän näytteli käsivarsiaan ja kehui niitä kuin emäntä säilykepurnukoitaan. Vastapäätä oleva peili kiusasi kuitenkin häntä, niinpä hän sanoikin haluavansa asettua istumaan pöydän toiseen päähän.

— No, ei sinun sen vuoksi tarvitse nousta paikaltasi...

Révfalvy paiskäsi välinpitämättömän näköisenä sampa-panjapullon vasten peiliä, jonka suuri lasi halkesi helisten kahtia.

— Minkä määrän rahaa tuo mahtaakaan maksaa, tyttö voivotteli.

Tuo väkivaltainen teko karkoitti unisuuden heidän silmistään, ja he alkoivat juoda oikein reippaassa tahdissa.

— Meidän on solmittava oikein jatkuva tuttavuus keskenämme, tyttö ehdotti.

— Sen vannon sinulle, tuota... niin, mikä sinun nimesi onkaan?

— Magda.

Révfalvy nauroi remakasti kuullessaan tuon nimen.

— Minä vannon sinulle, katuva Magdaleena, että en puhu elämässäni enää kenenkään muun naisen kanssa kuin sinun.

— Sinä valehtelet, mutta sinä osaat valehdella niin herttaisesti... Mikä sinun nimesi on?

— Minua sanotaan Orlayksi, Sándor Orlayksi. Olen kansanedustaja.

Aamu alkoi jo valjeta, kun Révfalvy viimein maksoi laskun.

— Minne me nyt menemme? tyttö uteli.

— Ajamme kaupunginpuistoon.

Magda oli jo aivan päihtynyt, ja hän olisi ollut valmis lähtemään vaikka maailman ääriin tuon miehen kanssa, joka miellytti häntä suuresti. Hän oli melkein rakastunut mieheen.

He pysäyttivät vaunut hiljaiselle Istvánikadulle ja astuivat vaunuista kadulle. He kävelivät hetkisen puistossa aamuhämärässä ja asettuivat istumaan erälle penkille.

— Mitä me teemme täällä? tyttö kysäisi. — Täällä on kylmä!

— Saat kohta nähdä sellaista, mitä et ole vielä eläissäsi nähnyt...

Magda hivuttautui lähemmäksi Révfalvy ja painoi päänsä hänen olkapäälleen. Hän oli päissään ja alkoi puhella menneisyydestään. Hän kerskaili siitä, miten äärettömän siveellinen tyttö hän oli ollut ennen kuin hänestä oli tullut siveetön. Jos joku olisi tehnyt hänelle siveettömiä tarjouksia ennen hänen kahdeksattatoista ikävuottaan, olisi hän varmasti repinyt silmät sen miehen päästä. Mutta sitten tuli eräs matkustava agentti, joka ehdotti hänelle avioliittoa, eikä hän repinyt silmiä sen miehen päästä...

Hän vaikenä, ja sitten hän ilman mitään syytä alkoi itkeä.

Heidän ympärillään vallitsi syvä hiljaisuus, vain lähikaduilla liikkuvien hevosten kavioiden kapse kantautui etäisenä heidän korviinsa. Puitten yläpuolella he näkivät täysikuun punertavan laatan, oli kuin se olisi katsellut heitä äärimmäisen välinpitämättömänä.

Révfalvy otti taskustaan revolverin. Samassa hänen mieleensä juolahti eräs seikka, ja hän ojensi lompakkonsa työlle.

— Teen sinusta perilliseni, sinä Katuva Magdaleena. Kun olen ampunut itseni, niin maksa sinä ajurille...

Tyttö katseli asetta naureskellen.

— Hyvä on! Mutta juttu on kyllä siten, että ne, jotka uhkaavat tappaa itsensä, eivät tee sitä koskaan!

Révfalvy veti liipasimen ylös, ja tyttö nojautui jälleen hänen olkaansa vasten haukotellen.

— Et ole vielä edes suudellut minua, tyttö mumisi hiljaa, — vaikka kasvoni eivät ole edes maalatut...

Révfalvy työnsi tytön kauemmaksi ja asetti revolverin piipun suuhunsa. Kuului pamaus ja Révfalvy retkahti selälleen penkille. Tyttö tuijotti häneen pitkän tovin aivan hölmistyneenä. Vasta nähdessään penkkiä pitkin virtaavan leveän verijuovan hän hypähti seisomaan ja alkoi kauhuissaan kirkua.

XV.

Sen päivän iltalehdet tiedoittivat jo Révfalvyn kuolemasta. Orlay, joka oli käynyt taiteilijan hotellissa edellisenä iltana ja seuraavana aamupäivänä tuloksetta, ei maininnut sanaakaan tapahtumasta Zsuzsalle. Zsuzsa puolestaan ei myöskään maininnut sanallakaan asiasta, vaikka oli lukenut tapahtumasta iltalehdistä.

Vaitonaisina he nauttivat illallisensa, jonka jälkeen Zsuzsa asettui istumaan puolihämärän lasiparvekkeen leveälle leposohvalle. Orlay kulki mietteissään edes takaisin ruokasalissa. Viimein hän tuli parvekkeelle, istahti Zsuzsan viereen ja vetäen hänet lähelle itseään suuteli hellästi hänen silmiään. Tällä suudelmallaan hän halusi sanoa suunnilleen jotakin sellaista kuin: »Me voimme kuitenkin edelleen olla onnelliset.»

Zsuzsa laski päänsä miehensä olkapäälle sanaa sanomatta. Siten hän jäi istumaan kokonaiseksi tunniksi, ja jos ei hän silloin tällöin olisi sivellyt Orlayn kättä, olisi tämä voinut luulla hänen nukahtaneen. Kun Zsuzsa viimein nosti päänsä, oli hänen poskensa, joka oli nojannut vasten Orlayn olkapäätä, aivan hehkuvan punainen. Hän virkkoi hiljaa:

— Eikö totta, Sándor, nyt matkustamme kotiin Köllöväriin?

— Niin teemme, lasukainen.

— Sitten on kaikki hyvin.

Zsuzsa ryhtyi heti seuraavana aamuna pakkaamaan tavaroi-
roita maltittomana kuin lomalle valmistautuva ylioppilas.

Hän ei mennyt enää ulos asunnosta, hän ei halunnut nähdä kaupunkia, jota hän nyt vihasi, ja jota hän pelkäsi. He matkustaisivat nyt kotiin kuukaudeksi tai pariaksi. Sen asian he voisivat sitten päättää siellä isän luona. Hän ei halunnut myöskään lähteä hyvästijättövierailuille. Orlay oli ottanut huolehtiakseen siitä asiasta, mutta hänkin suoritti sen vain siten, että kulki tutun luota toisen luo jättäen sinne vain heidän nimikorttinsa.

Osztrovaytten luo Orlay kuitenkin meni henkilökohtaisesti vierailulle, sillä ei käynyt päinsä hyvästellä heitä vain nimikorttien jättämisellä.

Aviopari sattuikin olemaan kotona. Ja siellä oli vieraana Agata Kelemen, joka oli tullut tuomaan Klarille »Naisellisuuden vaikutus maailmanhistoriassa»-nimisen uuden kirjansa tekijänkappaleen, Klarille, jota hän piti mitä loistavimpana naisellisuuden edustajana. Orlay ei edes huomannut, miten kylmän kohteliaasti Klari tervehti häntä.

— Matkustamme pidemmäksi ajaksi Zsuzsan kanssa Köllöväriin, selvitti Orlay. — Pyydän anteeksi hänen puolestaan, kun hän ei voinut tulla nyt tänne mukaan, mutta hän on hieman heikohkossa kunnossa...

Klari vastaus kuului:

— Kun palaatte tänne Budapestiin, näen teidät, rakas Orlay, kernaasti edelleenkin vieraanani täällä kodissamme, mutta vaimonne vapautan kerta kaikkiaan siitä velvollisuudesta, että hän vaivautuisi tänne.

Hän sanoi tuon korotetulla äänellä, painostaen jok'ainoa sanaa. Orlay ei ensi hetkessä käsittänyt tuota mahdollista kieltoa.

— Mitä te sanoitte?

Klari astui kalpein kasvoin, mutta täysin rauhallisin askelein pöydän ääreen ja otti valokuva-albumin välistä erään kirjeen.

— Te tiedätte varmaan, että yhteinen ystävämme Janos Révfalvy on juuri vasta äskettäin tehnyt itsemurhan. Hän jätti hotellihuoneeseensa aloitetun kirjeen, joka oli osoitettu Zsuzsa Simonille. Poliisiupseeri, joka kävi itsemurhan jälkeä hotellissa, on meidän perhetuttaviamme, ja siksi hän hienovaraisesti toi tuon kirjeen minulle. Tietenkin käsitätte sen, että minä luin tuon kirjeen. Ja kun tekin olette lukenut sen, te tulette ymmärtämään, miksi minä luovun siitä onnesta, että se henkilö, jota kirje koskee, ei enää käy meidän kodissamme...

Hän ojensi kirjeen Orlaylle. Orlay luki kirjeen yhdellä silmäyksellä.

»Rukoilen sinua, sen pyhän yön muisto mielessäni, jolloin lepäsit käsivarsillani, tule jälleen minun entiseksi Zsuzsakseni ja rakasta minua siten, kuin minä rakastan sinua...»

Révfalvy oli kirjoittanut noin hänen vaimolleen! Orlay tuns, miten jok'ainoa veripisara hänen ruumiissaan virtasi kohti hänen pakahtuvaa sydäntään... Tuo kurjimus ei ollut voinut viedä kirottuun hautaansa salaisuutta, vaan paljasti sen kuolemansa jälkeen... Klari-rouva tuns salaisuuden — nyt sen tiesi siis jo koko maailma!

Rouva Osztrovay katseli julmalla nautinnolla Orlayta. Loppujen lopuksi hän oli jäänyt voittajaksi taistelutante-reelle! Zsuzsa, tuo hemmoiteltu, jumaloitu Zsuzsa oli nyt osoittautunut mahdottomaksi olennoiksi, ja Orlay, joka oli sydänjuuria myöten loukannut Klarin naisellista turhamaisuutta, oli nyt täydellisesti nöyryytetty.

Osztrovayt, yhdessä Agata-neidin kanssa, olivat jo hyvän aikaa ennen Orlayn tuloa keskustelleet tästä asiasta. Osztrovay oli pitkän aikaa vastustanut vaimonsa suunnitelmia, mutta loppujen lopuksi rouva voitti tälläkin kerralla. Suunnitelmiin kuului myös se, mitä Klari-rouva nyt lausui:

— Tämän jälkeen olen pakotettu kieltämään rouva Orlayta saapumasta enää kotiini!

Orlay, ritarillisena miehenä, kääntyi Osztrovayn puoleen kysyen:

— Hyvä herra, oletteko samaa mieltä kuin vaimonnekin? Osztrovay vastasi siihen kylmän kohteliaasti:

— Olen sellaisessa miellyttävässä tilanteessa, että hyväksyn tässä asiassa vaimoni kaikki teot ja sanat.

Nyt Orlay menetti kuitenkin itsehillintänsä, ja kun Klari kimakalla äänellä vielä toisti sanat »minä kiellän sen häneltä», niin ei Orlay kääntynytäkään enää miehen puoleen, vaan sähähti raa'asti Klarille päin silmiä:

— Sikamaista!

Hän poistui vihasta vavisten. Nyt oli seurannut se, mitä hän niin rajattomasti oli pelännyt: häväistysjuttu.

Joku nimetön »hyvä ystävä» lähetti Orlaylle erään sanomalehden — tosin kysymyksessä oleva lehti oli vain pieni kurja lehti ja pahamaineinen — joka nimiä mainitsematta kertoi tapahtuman perinpohjaisesti.

Jutun nimeksi oli pantu »Taiteilijarakkautta», ja juttu jatkui: »Nuori taiteilija ja eräs hienostopiireihin kuuluva neito jumaloivat toisiaan, ja neito, kuunnellen kaikkivoittavaa rakkauden ääntä, antautuu taiteilijan rakastajattareksi. Isä ei halua kuulla puhuttavankaan avioliitosta, sillä hän on rikas, kun taiteilija sensijaan ei omista muuta kuin ahkeruutensa ja Jumalan antaman taiteilijanlahjakkuutensa. Sitten löytyy eräs 'kavaljeeri', joka suurten myötäjäisten vuoksi antaa anteeksi työlle hänen rikoksensa ja vie hänet alttarin eteen. Tyttö yrittää puolustautua viimeiseen asti, itkee päivät ja yöt, mutta lopuksi hän mukautuu kohtaloonsa. Taiteilija ei kuitenkaan tyydy omaan kohtaloonsa, sillä hän kuuluu niihin, jotka rakastuvat vain kerran elämässään. Hän palaa vielä kerran vapaaehtoisesta maanpaostaan, sillä hän

haluaa vielä kerran nähdä hänet, jonka on ikiajoiksi menettänyt, ja sitten hän päättää pistoolinlaukauksella murhenäytelmänsä.»

Juttu päättyi hempeämieliseen mietiskelyyn ja häikäilemättömään hyökkäykseen ihmiskauppias-isää ja »kavaljeeri»-aviomiestä kohtaan.

Orlayn valtasi rajaton katkeruus. Hän oli aivan varma siitä, että jutun olivat kaikki lukeneet ja että ihmiset arvostelevat ja tuomitsevat häntä samalla tavoin kuin skandaalilehden toimittaja. Ne, jotka puristavat hymyillen hänen kättään, nauravat salassa hänelle, ne taasen, jotka sivuuttavat hänet kadulla välinpitämättömän näköisinä, haluavat osoittaa hänelle halveksumistaan. Ja hänen selkänsä takana he kuiskuttelevat. Niin, kuka tietää, mitä hänen selkänsä takana puhutaan?

Hän alkoi liikkua ihmisten joukossa, kasinossa, puolueen kerhossa mielenosoituksellisen ylväänä. Hän kuunteli ihmisten puheita epäluuloisena, hän katseli tutkivasti ihmisiä silmiin päästäkseen selville heidän tuomiostaan. Hän etsi jotakin ihmistä, joka sanoisi hänelle suoraan mielipiteensä: »Pidän sinua lurjuksena.» Hän etsi ihmistä, jonka hän voisi tappaa.

Zsuzsa oli saanut tavarat pakatuiksi ja odotti nyt maltittomana miehensä jatkuvia järjestelyjä. Hän odotti kaksi päivää, sitten hän kysyi:

— Milloin me matkustamme? Huomennako?

— Sinä voit lähteä, minä jään tänne...

— Minäkö matkustaisin yksinäni, Zsuzsa huudahti kauhistuneena.

— Bandihan voi tulla mukanas...

— Ei, Sándor, haluan jäädä tänne sinun kanssasi.

— Sinun on parasta mennä isäsi luo. Minulla on täällä erinäisiä asioita hoidettavana.

Zsuzsa ei uskaltanut udella enempää. Kyllä hän tiesi, mikä hänen miehensä mieltä painoi, sillä Zsuzsallekin oli lähetetty tuo kurja lehti. Kun hän oli jo lähtövalmis ja kurratti otsansa miehensä suudeltavaksi, hänen mielensä heltyi jälleen hetkeksi, ja hän kysyi:

— Sándor, sano, mitä sinä aiot tehdä?

— Luota sinä vain minuun, kuului lyhyt vastaus.

Näin tylästi eivät he olleet vielä koskaan puhuneet toisilleen. Zsuzsa lähti matkalle sydän raskaana.

Orlay jäi siis Budapestiin. Hänestä tuntui siltä, että hän ei saanut vetäytyä pois taistelusta ennen kuin oli jollakin tavalla saanut hävitetyksi nimeensä kohdistuneen loukkauksen. Jos ei se käynyt päinsä muulla tavoin, oli hänen saatava keventää mieltään muutamalla pistoolinlaukauksella tai muutamilla välähtelevillä miekaniskuilla. Muuten hänet ehkä kuristaisi kuoliaaksi hänen sieluunsa kerääntynyt katkeruus.

Mutta tuntui siltä kuin koko maailma olisi lyöttäytynyt yhteen häntä vastaan: varmaan ei koskaan ollut ainoatakaan ihmistä kohdeltu hienovaraisemmin ja kohteliaammin kuin häntä tuona aikana. Viimein hän tuli ajatelleeksi Osztrovayta, jonka hän päätti vaatia tilille hänen kodissaan tapahtuneen loukkauksen vuoksi.

Kun Orlayn adjutantit olivat käyneet Osztrovayn luona, teki viimemainittu omituisen havainnon oman itsensä suhteen. Tuosta kuolemantuottaneesta kaksintaistelusta lähtien, joka oli varmistanut hänen arvovaltaansa seurapiireissä, oli hän elänyt siinä uskossa, että hän oli oikeastaan hyvin rohkea mies. Nyt, kun hänellä oli aikaa ajatella koko yö Orlayn taisteluhaastetta, hän totesi kalisevin hampain, että hän sitenkin on suuri pelkuri. Hän oli kyllin rehellinen, vetääkseen tästä omat johtopäätöksensä.

Osztrovay kirjoitti Orlaylle kirjeen, jossa hän peittelemättä tiedoitti, että hän oli sentään siksi järkevä mies, ettei

hän voinut identifioida itseään samanarvoiseksi vaimonsa mielettömien oikkujen kanssa. Orlay oli sanonut Klarin menettelyä sikamaiseksi. Siinä hän oli tehnyt aivan oikein! Hän itse, Ostzrovay, ei todellakaan keksinyt sopivampaa atribuuttia vaimonsa käytöksen kuvaamiseksi. Sillä Klari oli todella menetellyt sikamaisesti. Hän tiedoitti täten Orlaylle, että hän tulisi tästä lähtien tarmokkaasti ehkäisemään jatkuvat väärinkäsitykset...

Orlay sepi kirjeen palasiksi. Mutta lopuksi hänen täytyi myöntää, että Ostzrovay oli parempi järkeilijä kuin hän. Hän alkoi huomata oman taisteluhalunsa sopimattomaksi, mauttomaksi. Hän ei voinut toki mennä paikkailemaan omaa kunniaansa johonkin miekkailusaliin kuin mikäkin nuori ylioppilas.

Kotona hän luki yhä uudelleen tuon sanomalehtijutun, kunnes hän sitten kerran totesi, että hän alkoi pitää juttua täytenä totena. Hänen täytyi todistella, varmentaa itselleen, ettei Zsuzsa ollut tullut hänen vaimokseen isänsä pakotuksesta, ja ettei hän ollut mennyt naimisiin taloudellisten etujen vuoksi. Hän kulki tunnista toiseen tyhjässä huoneistossa. Niin hän sitten kerran osui seisahtumaan Zsuzsan pienen kirjoituspöydän eteen ja alkoi vetää auki sen laatikoita. Kaikki muut olivat auki, vain yksi oli lukossa. Miksi se oli lukossa? Mitä Zsuzsa säilytti varjeltuna siellä, mitä vaimo salasi häneltä? Hetkeäkään epäröimättä Orlay mursi laatikon lukon. Laatikossa oli kirjoitusvälineet ja pieni rasia. Rasian kannelle oli kirjoitettu Zsuzsan käsialalla:

»Tämä on poltettava kuolemani jälkeen.»

Orlay laski rasian takaisin laatikkoon. Mitä tämä tarkoitti? Zsuzsa mietiskeli kuolemaa? Ja mikä saattoi olla se salaisuus, mitä hän varjeli niin huolellisesti, että tahtoi viedä sen mukanaan hamaan hautaan? Orlay otti rasian uudelleen käteensä. Katsoiko hän, mitä se sisälsi? Oh, hänellä on

oikeus tietää, hänen täytyy tietää, mitä hänen vaimonsa salailee!

Rasiassa oli seitsemän kirjettä, jotka Orlay oli kirjoittanut. Hän oli kirjoittanut lyhyitten matkojensa aikana nuo kirjeet, jotka olivat täynnä rakkauden kaihoa, kuten vastanaineitten on tapana kirjoittaa toisilleen.

Punastuen Orlay laski rasian kädestään. Ei hänen Zsuzsa-parallaan ollut mitään salaisuuksia! Eikä hänen sydämes sään ollut sellaista soppea, jonne hänen miehensä ei olisi voinut nähdä. Se sydän oli kristallinkirkas ja läpinäkyvä, ja riippui vain Orlayn omasta järkeilevästä, liian hienostuneesta ajatustavasta, jos hän ei joskus pystynyt ymmärtämään tuon sydämen puhtautta.

Oli kulunut jo neljä päivää hänen näkemättä vaimoaan. Eikä hän ollut saanut mitään tietojakaan häneltä. Näin kauan he eivät olleet vielä kertaakaan avioliittoaikanaan olleet erossa. Hänen mieleensä juolahti, ettei hänellä oikeastaan ollut nyt enää mitään syytä viipyä pääkaupungissa. Niinpä hän lukitsi huoneiston, lähetti Köllöväriin sähkeen, jossa pyysi vaunuja laivarantaan, ja niin hän matkusti Budapestistä.

XVI.

Orlay saapui Köllöváriin. Zsuzsa ja Bandi olivat häntä vastassa rannassa. Hän kosketi huulillaan vaimonsa otsaa ja suuteli poikaansa poskelle.

— Etkö sinä tavannut isää, Zsuzsa tiedusteli ensimmäiseksi. — Hän matkusti aamulaivalla Budapestiin ja lähti muutamia minuutteja ennen sinun sähkeesi saapumista. Teidän laivanne sivuuttivat toisensa, etkö nähnyt häntä?

— En ollut kannella.

Eversti Simonin oli levottomuus saanut lähtemään Budapestiin. Häntä ei nimittäin miellyttänyt ensinkään se, että nuori rouva palasi yksin kotiin pääkaupungista. Hän epäili, että avioparin kesken oli päässyt vallalle jonkinlainen kylmentyminen, ja hän tunsikin vaistomaisesti, että se saattoi olla yhteydessä Révfalvyn itsemurhaan. Hänen oli saatava tietää asia perusteellisesti.

Orlayt nauttivat hiljaisina illallisensa. Sen päätyttyä Zsuzsa pyysi Bandia lukemaan hänelle ääneen, ja Orlay puolestaan asettui istumaan vaitonaisena sohvalle sika-riaan poltellen.

Myöhemmin Zsuzsa saattoi pojan nukkumaan ja palasi sitten miehensä luo. He eivät olleet tavanneet toisiaan neljään päivään, ja kuitenkin he tuskin tiesivät, mistä he puhelisivat. Orlayn valtasi jälleen katkeruus. Hän tiesi varsin hyvin, ettei hänellä ollut minkäänlaista oikeutta loukata vaimoaan moitteilla, hän tunsikin myös, että hänen

käyttäytymisensä oli tällä hetkellä väärää, mutta hän ei pystynyt hillitsemään tunteitaan. Purkautumaton suuttumus muutti hänet hermostuneeksi ja vähäpuheiseksi.

Zsuzsan mieltä taas pahoitti miehensä muuttunut käyttäytyminen niin, että hän tuskin uskalsi puhua hänelle. Hän pelkäsi purskahtavansa itkuun. Ja kuitenkin hänen olisi pitänyt kertoa Sándorille eräästä suuresta, erittäin tärkeästä tapahtumasta, hän olisi tahtonut uskoa miehelleen salaisuuden, josta hän oli varmistunut vasta muutama päivä sitten, ja joka oli valottanut suunnattomalla onnella kaiken olevaisen. Hän mietti miettimistään, miten hän kertoisi siitä miehelleen, mutta vilkaistessaan miehensä synkkiin kasvoihin tyrehtyivät sanat hänen kurkkuunsa. Ei, niin kauan kuin Sándor katseli häntä noin kylmästi, ei hän voisi kertoa salaisuuttaan.

Zsuzsa nousi seisomaan ja virkkoi hiljaa:

— Hyvää yötä, Sándor.

Hän meni ovelle asti ja vilkaisi kuin varkain olkansa yli. Hän odotti Sándorin ojentavan kätensä häntä kohti ja lausuvan hellällä äänellä: — Tule, sinä pikku hupsu, minähän rakastan sinua!

Millä riemulla hän olisikaan lennähtänyt hänen käsi-varsiensa syleilyyn! Miten hän olisikaan painautunut hänen rintaansa vasten onnellisena, rakkaudesta hehkuen!

Mutta Sándor ei ojentanut kättään. Häinkin virkahti vain:

— Hyvää yötä.

Zsuzsa itkeskeli vielä hetkisen vuoteeseen mentyään. Oh, miehet eivät osaa rakastaa. Ei kukaan osaa rakastaa siten kuin nainen. He pitävät tärkeämpänä turhamaisuuttaan, jota he nimittävät kunniakseen, kuin rakkauttaan . . . Mutta nainen, jos hän rakastaa, hän uhraa ensimmäiseksi vaikkapa kunniansa.

Zsuzsa tunsi, että hän voisi antaa anteeksi kaiken sille,

jota hän rakasti. Jos hänen miehensä olisi kavaltaja tai murhaaja, niin hän rakastaisi häntä aivan samalla tavoin kuin nyt, ehkä vieläkin enemmän! Mutta sellaiseen rakkauteen ei ainoakaan mies kyennyt.

Ja kuitenkin, miten ihanaa olisi, kun Sándor nyt rakastaisi häntä rajattomasti, nyt, tänä vaikeana aikana, joka odotti häntä, Zsuzsaa.

Hän ei saanut unta pitkään aikaan, niinpä hän aamulla jäikin vuoteeseen tavallista pidempään. Hän pukeutui vasta silloin, kun kuuli Sándorin viereisessä huoneessa istuutuvan aamiaispöytään. Hän alkoi kiireesti laittaa hiuksiaan kuntoon, kun hän huomasi makuuhuoneen ikkunanverhojen lomitse isänsä, joka käveli kadulla tullen suoraan heidän taloon kohti.

Eversti oli pukeutunut sotilaspukuunsa, jota hän ei ollut käyttänyt kertaakaan vaimonsa hautajaisten jälkeen. Hän lähestyi taloa hitain, jäykin askelin, pää kohotettuna ylväästi, melkein uhmaavasti pystyyn.

Zsuzsa vetäytyi verhon taa piiloon sydän kiivaasti tykyttäen. Eversti ohitti juuri silloin makuuhuoneen ikkunan. Hänen kasvonsa olivat synkät ja kalpeat. Kampa putosi Zsuzsan kädestä hänen yht'äkkiä kauhistuneena käsitteessään, että isä tiesi nyt kaiken... Hän oli nähnyt isän kasvoista, että isä tiesi kaiken... Hän tuli Budapestista ja siellä oli kerrottu hänelle kaikki.

Zsuzsa ei ollut koskaan tullut ajatelleeksi tuollaista hirveätä mahdollisuutta. Hän saattoi kärsiä kaiken, hän saattoi kestää kaiken, mutta jos hänen on seisottava silmäkkäin isän kanssa ja tunnustettava hänelle rikoksensa, niin pelko ja häpeä tappaisi hänet.

Yhdellä hypähdyksellä hän oli oven luona ja painoi alas sen salvan. Pidättäen hengitystään hän jäi kuuntelemaan. Kului muutama piinallinen sekunti, ja sitten kuului kanrusten kilinä viereisestä huoneesta.

— Tulen Budapestistä, eversti virkkoi voimakkaalla täyteläisellä äänellä vävyilleen. — Minä tapasin Agata Kelementin . . . Tiedätkö sinä, mitä pääkaupungissa puhutaan vaimostasi?

Orlay oli pitkän aikaa vaiti ja virkkoi sitten uhmaavalla äänellä:

— Mitäpä minä välitän tuulimyllyjen rätinästä.

— Asia ei ole niin, eversti huusi kiivastuen. — Mitätömpimpienkin asiain vuoksi ihmiset ampuvat toisensa kuoliaaksi. Haluan tietää, miksi et puolusta vaimosi kunniaa?

— En aio lisätä häpeääni uudella häväistysjutulla, kuului Orlayn päättäväinen vastaus. Sitten hän jatkoi katkerana: — Minäkin ajattelin ensin alussa samaten kuin sinä nyt. Kuljin kaduilla himoiten ihmisenlihaa kuin petoeläin . . . Mutta se ei hyödyttäisi mitään! Ei mitään! Paras keino on se, että minä unohdan koko asian, silloin ehkä muutkin unohtavat sen.

Everstin miekka iski kalahtaen lattiaan.

— Orlay, eversti huusi kauhistuen, — Orlay, uskosi ja kunniasi nimessä vannoin minulle, että se, mitä tyttärestäni puhutaan, on pelkkää halpamaista valhetta.

Zsuzsa oli tuohon mennessä lysähtänyt vasten oven pihtipieltä ja ollen polvistuneena kynnyksellä painoi kasvojaan kämmeniinsä. Hän odotti vavisten, mitä hänen miehensä vastaisi. Ja sitten hän kuuli miehensä sanovan:

— Uskoni ja kunniani nimessä minä sanon, että ei ainoakaan niistä, jotka puhuvat Zsuzsasta tuollaista, ole kyllin arvokas lausumaan edes Zsuzsan nimeä.

— Älä vastaa noin! Minä haluan tietää totuuden! Totuuden!

Orlay ei vastannut.

— Laupias Jumala . . . Voiko se siis olla totta? Minun aavisteluni olivat siis oikeat.

Tuoli rasahti, everstin valtavan olemuksen lysähtäessä sille istumaan. Seurasi pitkä, piinallinen hiljaisuus.

— Ja tiesitkö sinä tämän mennessäsi naimisiin Zsuzsan kanssa, eversti kysyi matalalla äänellä.

— Tiesin kaiken.

— Kukaan ei voi siis sanoa, että minä olisin pettämällä sinua saanut sinut menemään naimisiin Zsuzsan kanssa.

— Tiesin kaiken. Zsuzsa tunnusti sen rehellisesti ennen raimisiinmenoamme. Annoin anteeksi hänelle, koska rakastin häntä, ja olen todennut hänet uskolliseksi, hyväksi puolisoiksi.

Simon kavahti seisomaan potkaisten tuolin menemään kovalla kolinalla.

— Sinä annoit hänelle anteeksi, mutta sitä en minä tee! En tule milloinkaan antamaan hänelle anteeksi sitä, että hän on häväissyt nimeni!

Hänen äänessään oli vieras sointi, ja hänen jokainen sanansa iski Zsuzsaan kuin moukarin lyönti.

— Mitä sinä aiot tehdä? Orlay kysyi hermostuneena.

— Haluan oikeutta! Katsokoon hän minua silmiin, jos voi, ja vastatkoon minulle kunniani häpäisemisestä!

Zsuzsa nousi hitaasti seisomaan.

Hänenkö oli vastattava isän kunnian häpäisemisestä? Oh, jokin fanaattinen itsekkyyys tuntui piilevän noiden miesten sydämessä, koska kumpikin heistä puhui aina vain omasta nimestään, omasta kunniastaan. Kumpikaan ei välitä siitä, eikä tiedustele sitä, miten paljon hän on kärsinyt ...

Eversti ravisteli ovenripaa.

— Avaa ovi, hän huusi käskevällä äänellä.

Zsuzsa juoksi, hiukset valtoimena, huoneen toiseen päähän. Hän ei voi nyt katsoa isää silmiin, hän ei voi! Tus-kassaan ja hädässään hän etsi jotakin piilopaikkaa itsel-

leen. Hän olisi halunnut vaipua maan alle tai lentää talon katon yläpuolelle. Hän olisi halunnut kadota olemattomiin.

— Avaa ovi! Isäsi etsii sinua, kuului jälleen everstin ääni.

Zsuzsa katseli epätoivoisena ympärilleen .... Pöydällä oli Orlayn revolveri, jonka Zsuzsa itse oli ottanut pois Orlayn matkalaukusta, ettei se vain joutuisi Bandin käsiin. Hänen katseensa osui nyt tuohon aseeseen. Siinä oli kuolema! Siinä olisi pakopaikka, lepo! Jos hän ampuisi itsensä, päättyisivät kaikki tuskat yhdellä kertaa, nuo miehet tuolla rakastaisivat jälleen häntä ja surisivat hänen kuolemaansa kuin ainakin hyvän puolison ja rakkaan tyttären kuolemaa ...

Hän otti aseensa käteensä ja totesi sen olevan ladattu. Hän otti sen käteensä, mutta sitten hänen mieleensä muis-tui jotakin, ja hän antoi aseensa pudota kädestään lattialle.

Onneton hän, satakertaisesti onneton! Mikä kirottu ajatus hänen päähänsä olikaan pälkähtänyt! Hän oli äiti, ja oli aikonut surmata oman lapsensa!

Mielenjärkytys sai hänet tuntemaan pyöritystä. Hän istahti sohvalle ja odotti, kädet helmassaan, mitä nyt tapahtuisi. Tapahtukoon se, minkä pitää tapahtua, hän kärsisi kaiken.

Oven edessä seisovat miehet säikähtivät onnettomuutta ennustavaa hiljaisuutta. Eversti painoi leveitten hartiainsa valtavalla voimalla ovea, jonka heikko salpa antoi perään. Hän ja Orlay astuivat huoneeseen kiihtyneinä.

— Zsuzsa, mikä sinun on? Orlay kysyi huolestuneena.

Hän katsoi kalmankalpeata hervotonta vaimoaan ja sitten matolla olevaan revolveriin. Tarttuen Zsuzsan käteen hän tiedusteli uudelleen:

— Zsuzsa, mitä on tapahtunut?

— Ei mitään. Zsuzsa vastasi heikolla äänellä. — Ei mitään. Aioin vain ampua itseni, mutta sitten muistui mieleeni, että en saa tehdä sitä, koska olen äiti.

Orlay tarttui järkyttyneenä Zsuzsan käsivarsiin.

— Lapsi hyvä, Jumalan tähden, mitä sinä puhut?

Zsuzsa nojasi hervottomana päätään miehensä olkapäähän ja lausui valittavalla äänellä:

— Näin en voi elää, Sándor. Olen tuottanut häpeää teille, eikä kukaan rakasta minua enää . . .

— Zsuzsa! Mitenkä sinä voit puhua noin, Zsuzsa . . .

Zsuzsa nyökäytti päätään surullisena.

— Minä tiedän kyllä, mitä puhun. Kumpikaan teistä ei rakasta enää minua. Isä rakasti minua vain niin kauan kuin kuljin käsikkäin hänen kanssaan kadulla, ja ihmiset sanoivat meidät nähdessään: miten viehättävä onkaan tuo everstin Zsuzsa! Ja sinäkin, Sándor, rakastit minua vain niin kauan, kun toin kotiisi päivänpaistetta ja lämpöä. Mutta nyt, kun taivas on mennyt pilveen pääni päällä, olette te kuin vieraita minulle . . . Kumpikin pelkää vain oman kunniansa puolesta, mutta miten minun käy, siitä ette te kumpikaan välitä . . . Näin en jaksakaan elää!

Nuo yksinkertaiset sanat saivat Orlayn kasvot punetumaan häpeästä. Hänelle muistui mieleen, mitä hän oli kerran sanonut Zsuzsalle — rakastan sinua rikoksestasi huolimatta! — ja nyt hän oli ollut uhraamaisillaan rakautensa oman turhamaisuutensa vuoksi. Eikä vain rakauttaan, vaan oikeudentuntonsakin! Sille ihmiselle, jonka hän oli julistanut syyttömäksi oman omantuntonsa edessä, hän ei halunnut nyt antaa anteeksi, kun maailma tuomitsi hänet.

Ja ketkä olivat tuon 'maailman' tuomioistuimen edustajat? Mikäli hän tiesi, oli heitä vain kolme: Klari-rouva, joka elämänsä ikävystyneenä oli kerran tarjonnut hänelle rakkauttaan, herra Ostzrovay, jota hän saattoi pitää pelku-

rimaisena hyvänahkaisena raukkana ja lopuksi Agata-neiti, jonka aikoinaan olisi pitänyt vartioida Zsuzsaa, jota tuo vanhapiika nyt siveellisesti paheksuen moitti.

Orlay tuns i häpeätä ja katumusta, ja nyt, kun hän oli ollut menettämäsillään vaimonsa, hän oli jälleen täysin tietoinen siitä, miten rajattomasti hän rakasti vaimoaan.

Hän unohti täysin appensa läsnäolon.

— Zsuzsa, rakas kultainen Zsuzsa, olen rikkonut paljon sinua vastaan, mutta sinä tulet antamaan sen anteeksi minulle, sillä sinä olet minua paljon parempi, paljon jalompi. Eräässä suhteessa olet kuitenkin väärässä, Zsuzsa: minä rakastan sinua edelleen, ja nyt rakastan sinua vielä enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Jos sinä olisit kuollut, olisin minäkin kuollut sinun jälkeesi . . .

Eversti ei oikeastaan ymmärtänyt tästä kaikesta mitään muuta kuin sen, että hänestä tulisi pian isoisa. Sitten hänen mielensä välähti taas se, mitä Agata-neiti oli ker-tonut.

Tätä Orlay juuri tarvitsi. Hänhän oli alusta asti etsinyt sellaista ihmistä, jonka syytöksiä vastaan hän olisi voinut puolustaa vaimoaan, ja tähän asti oli ollut vain yksi este siinä, nimittäin se, ettei hänelle ollut ilmaantunut tilaisuutta siihen. Mutta nyt hän oli löytänyt sen, jota hän oli etsinyt. Hän virkkoi kopeasti:

— Minun vaimoni on vastattava teoistaan vain minulle, miehellen!

— Ja minunko ei siis pitäisi ensinkään välittää siitä, että hän on joutunut maailman hampaisiin?

— On erittäin hyvä, että hän on joutunut maailman hampaisiin, olenhan nyt ainakin voinut tehdä tilin sen typerän haamun kanssa, joka on kummitellut kodissani . . . Tuo haamu on ollut minun oma turhamaisuuteni, minun raukkamainen pelkoni maailman tuomion vuoksi . . . Totuus on tämä: sinun tyttäresi rakasti ja häntä petettiin

siten, kuin vain viatonta voidaan pettää. Hän tunnusti kaiken minulle, enkä minä sen vuoksi silti lakannut rakastamasta häntä, sillä tunsin, että hänen sielunsa oli tätenkin satakertaisesti puhtaampi ja siveämpi kuin kaikkien niiden, joita ei ole koskaan petetty, koska heidän sielullinen turmeltuneisuutensa varjeli heitä olemasta herkkäuskoisia. Tämä on totuus. Sille, jota asia kiinnostaa, voin kertoa asian perusteellisesti, sitä taas, joka tuomitsee menettelyni kuulematta asiaa, katson olevani oikeutettu halveksimaan.

Hän tarttui lähellä seisovan everstin käteen ja jatkoi tyynemmin:

— Sinulla sitä paitsi on vähiten oikeus kohottaa rankaiseva keppi Zsuzsaa kohti . . . Vaimosi kuoltua lupasit hänelle, että et tulisi olemaan hänelle vain isä, vaan myös äiti. Siihen sinä kuitenkin olit kyvytön, ja jok'ainoa muu mies olisi myös ollut kyvytön sellaiseen tehtävään. Ja juuri siinä on sinun rikoksesi, että lupasit sellaista, johon ei sinulla ollut edellytyksiä.

Simon tuijotti eteensä synkin kasvoin. Hän ei tahtonut nyt enää mitään, ei melua, ei häväistysjuttua, häntä vain painosti se, että Zsuzsa epäili hänen rakkauttaan. Niinpä hän virkkoikin tyttärelleen:

— Minä en ymmärrä nyt tästä kaikesta mitään. Huomaan vain, että miehesi on asettunut sinun puolellesi. Loppujen lopuksi hän on samanlainen ritarillinen mies kuin minäkin, ja minä tyydyn hänen päätökseensä. Minä en enää utele, mitä on tapahtunut, ei minulla ole oikeutakaan siihen. En halua tämän jälkeen kuulla enää sanaakaan asiasta, enkä voi sitä ainoata rikollista tappaa toista kertaa. Mutta siinä suhteessa et ole oikeassa, Zsuzsa, kun sanot, ettei isäsi enää rakastaisi sinua . . .

Zsuzsa, joka Orlayn olkavarteen nojautuen oli katsellut isäänsä, kumartui nyt yht'äkkiä eteenpäin ja suuteli evers-

tin kättä sanaa sanomatta. Eversti tarttui Zsuzsan käteen. Hän oli hieman liikuttunut. Hän veti tytön lähelle itseään, suuteli häntä otsalle ja salatakseen mielenliikutustaan hän mumisi hiljaa:

— Pää pystyyn, Zsuzsa!

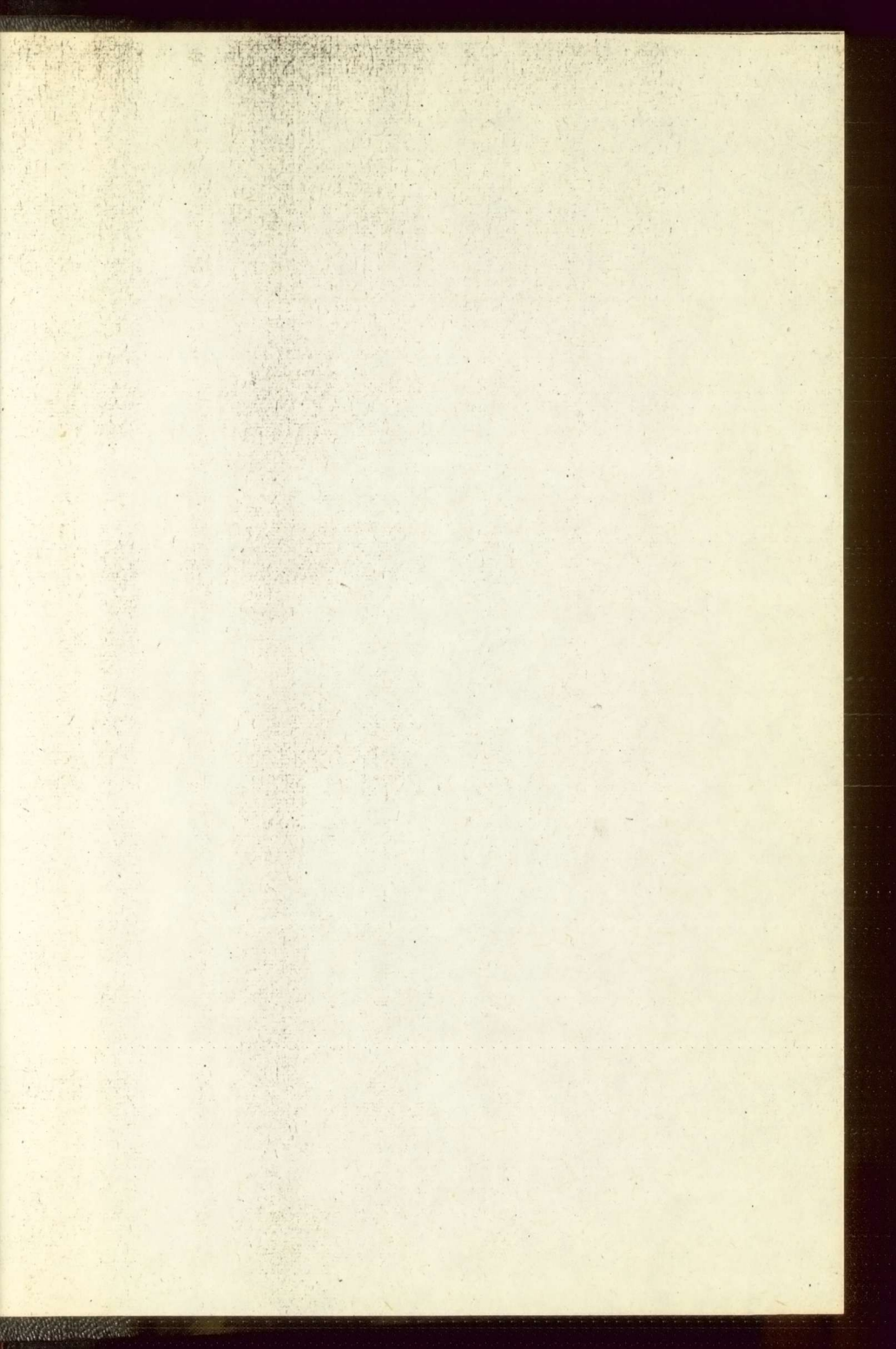
Sitten hän tarttui sotilaslakkiinsa, sillä hänestä tuntui siltä, että häntä ei tarvittu täällä tällä hetkellä. Ennätettyään kadulle hänelle juolahti taas mieleen se ajatus, että hänestä tulisi pian isoisä.

Aviopari jäi kahden kesken. Orlay katsoi vaimoaan silmiin, tällä kertaa ei kuitenkaan rakastuneen miehen hehkuvalla hellyydellä, vaan sellaisen miehen puhtaalla ihailulla, joka ensi kerran kunnioittaa vaimoaan lapsensa äitinä.

Ja Zsuzsan suonissa, tuon äskeisen kiihtymyksen jälkeen, kuohahteli veri jälleen ihastuttavan riemukkaana, elämänhaluisena. Hänen kalvakat kasvonsa punertuivat, ja silmät sädehtivät onnea. Hän laski molemmat kätensä miehensä olkapäille ja virkkoi keventynein mielin:

— On sittenkin parempi elää!

FERENC HERCZEG

EVERSTIN TYTÄR

Kaikkialla maailmassa tunnetun kirjailijan ihastuttava kertomus alati uudesta aiheesta, rakkaudesta. »Everstin Zsuzsa», helläsydäminen ja iloinen isänsä lemmikki, elelee idyllisessä pikkukaupungissa huoletonta nuoren tytön elämää, kunnes joutuu tapaamaan kaksi miestä — ja rakastuu. Hänen tulinen ja rohkea luonteensa saattaa hänet toimimaan harkitsemattomasti, ja seurauksena on ristiriitoja, jännitystä ja selkkauksia, jotka kuitenkin johtavat onnelliseen päätökseen.

»Everstin tytär» on sekä hauska että vakava rakkausromaani, jonka lukee kerrassaan viehättyneenä.

KUSTANNUS OY MANTERE
HELSINKI

